T.C.

Mersin Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Arkeoloji Anabilim Dalı

OLBA MEZARLARI

Tuna AKÇAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN–2008

T.C.

Mersin Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Arkeoloji Anabilim Dalı

OLBA MEZARLARI

Tuna AKÇAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Emel Erten

MERSİN-2008

ÖNSÖZ

Bu çalışma Olba'daki mezarların detaylı bir şekilde incelenmesi, ölçülmesi, belgelenmesi, detayları ile sosyal içeriklerinin belirlenmesini amaçlar. 2001–2007 yılları arasında yapılan arkeolojik yüzey araştırmaları sayesinde elde edilen veriler tezin önemli bir dayanağıdır. Tezde kullanılan çizimler ve fotoğraflar Olba yüzey araştırması arşivindendir.

Yıllardan beri yapılan çalışmaların bir sonucu olan bu tez, çeşitli insanların emeği sayesinde oluşmuştur. Eğitime duyduğu önem nedeniyle beni her zaman canı gönülden destekleyen, vasiyeti olan akademik kariyeri daha bir azimle yapmamı sağlayan, zamanın asla unutturamayacağı canım babama buradan bir kez daha sonsuz teşekkürlerimi sunar saygı ile anarım. Beni yetiştirip verdikleri büyük destekle bugünlere gelmeme sebep olan, varlıkları ile her zaman huzur bulduğum, bana hayatın en büyük armağanları olan canım anneme, canım ağabeyime, canım kardeşime bütün sevgimle sonsuz teşekkür ederim.

Konu seçimimde ve tezin oluşmasında benden yardımını ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, beni altı yıl boyunca araştırmasına alarak ve çeşitli kazılara göndererek gerek makalelerle gerek kitaplarla arkeoloji eğitimime katkı sağlayan canım hocam Doç. Dr. Emel Erten'e minnettarlığımı ve teşekkürlerimi sunarım.

Arkeoloji eğitimimi, bilgisi ve deneyimiyle yönlendiren, benim için çok değerli bir insan olan ve tezimin bitmesinde en az benim kadar emek harcayan canım hocam Okt. Murat Özyıldırım'a çok teşekkür ederim.

Bilgisi ve samimiyeti ile beni yönlendiren, tezimin içeriği hakkında düşüncelerini benden esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Sibel Ünalan'a teşekkürü bir borç bilirim.

Tezimin yabancı kaynaklarını üstün bir gayretle sözlü ve yazılı olarak çevirerek, maddi manevi verdiği destekle çalışma azmime büyük katkı sağlayan, huzur kaynağım Hülya Yavuz'a bütün sevgim ve kalbimle sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

Olba'daki arkeolojik verilerin başında mezarlar bulunur. Sosyal yaşam, yerleşim modeli, dinsellik, meslekler (özellikle taş işçiliği), ekonomik durum, nüfus vb. konularda Olba mezarları değerli arkeolojik bilgiler sunar.

Bu çalışmada mezarlık alanlarının konumları belirlenir ve mezarların tipolojik bir ayrımı yapılır. Olba'daki yerleşim alanları ve kırsal kesimde geniş bir yayılım gösteren mezarların konumları büyük ölçüde jeolojik yapı ile belirlenir. Mezarların yerlerinin belirlenmesinde dinsel faktörlerin veya yerleşim alanı dışında gömü geleneğinin rol oynamadığı, jeolojik yapının etkin olduğu görülmektedir. Olba'da mezarların konumlarının seçiminde rol oynayan bir diğer unsur da kentte izlenen yerleşim modeli ile bağlantılıdır.

Olba'da mezarların kronolojileri aynı zamanda kentin yerleşim tarihine ışık tutar niteliktedir. Olba'daki en erken tarihli arkeolojik veriler (surlar, kuleler, seramik, cam, sikke vb.) Geç Hellenistik Dönem'e aittir.

Helenistik Dönemde nüfusun da Roma İmparatorluk Dönemine oranla daha az olması mezarların sayısının da az olmasına neden olmakta ve buna bağlı olarak da bu mezarlarla ilgili daha az bilgi edinilebilmektedir. Hellenistik dönem sonrasında, İ.S. 1. yüzyılda da Olba'daki mezar tiplerindeki belirsizliğin devam ettiği görülmektedir. Roma İmparatorluk Dönemi'nde özellikle de İ.S. 2. ve 3. yüzyıllarda Olba'da bayındırlık hizmetleri yoğunlaşır. Roma tarzı yapıların yanısıra yerel taş işçiliğinin ürünleri olarak yapılan mezarlarda

sıklıkla kullanılmaktadır. Böylece Olba'daki birçok mezarın Roma İmparatorluk Dönemi'ne, İ.S. 2. ve 3. yüzyıllara tarihlenmeleri olasıdır. Hıristiyanlığın kabul edilmesinden sonra Roma topraklarında gerçekleşen değişim Olba'da da görülmektedir. Kentte çok sayıda Hıristiyanlık yapısının olması bu yeni inancın etkinliğini yansıtmaktadır. Olba'da Hıristiyanlık döneminde yaşayanların daha önceki dönemden kalmış mezarları pratik bir çözüm olarak tekrar kullanmış olmalıdır. Böylelikle yoğun mimari çalışmanın olduğu bu dönemde, diğer yapısal etkinlere (kiliselerin yapımı, Roma İmparatorluk Dönemi yapılarının onarımı) yer verildiği halde yeni mezarların yapılmadığı sağlam yapıdaki Roma mezarlarının kimi zaman Hıristiyan simgeleri (çoğunlukla haçlar) eklenerek tekrar kullanılmış oldukları önerilebilir.

Olba mezarlarında saptanan ortak özelliklerden biri de bunların kült mekanları ile olan bağlarıdır. Hemen her mezarın yanında kaya çanakları, nişler, kurban törenleri ile ilgili kült elemanları bulunmaktadır

Anahtar Sözcükler:

Kilikia, Olba, Mersin, Silifke, Mezar, Mezar Tipleri, Ölü Kültü, Kült Alanları

ABSTRACT

The tombs are among the major archaeological evidences in Olba. They produce valuable information concerning with the social life, religion, professions (especially stone working and cutting), economy, population etc.

The aim of this study is to determine the classificarion and dating of the tombs in Olba. After the field work that was carried out since 2001, it had been established that the geology was the main factor for selection for the location of the tombs. It seems more likely that the religion or the tradition of extramural burial were not much effective in the distribution of the burials in Olba but the settlement pattern played a certain role as well as the geology.

The chronological research of the tombs in Olba provides evidence for the settlement history of Olba as well as the other archaeological date such as architecture, pottery, glass and the earliest finds from the site including the tombs date back to the Late Hellenistic period.

The majority of tombs in Olba can be dated to the A.D. second and third century. That was the result of the growing population and the age of prosperity that came along with the Roman Imperial Period.

The effects of Christianity soon observed in Olba not only in lifestyle and architectue but in burial customs as well. It can be suggested that the former tombs were used after minor alterations such as the addition of Christian smymbols) as Christian burilas in the Late Antique Period in Olba.

The relation of the tombs in Olba with the cult locations is significant. Caves, niches, rock holes or modifications of rocks for sacrification rituals can be connected with the dead cult in Olba.

Key Words:

Cilicia, Rough Cilicia, Olba, Mersin, Silifke, Tomb, Burial, Tomb Forms, Burial Cult, Cult Locations

İÇİNDEKİLER

Önsöz i

Özet iii

İçindekiler vii

Harita, Figür ve Çizim Listesi x

Giriş 1

I. BÖLÜM OLBANIN COĞRAFİ-SİYASİ DURUMU VE "OLBA" SÖZCÜĞÜNÜN KULLANIMI

I. 1 Olba'nın Coğrafi-Siyasi Durumu 4

I. 2. Olba Adının Kullanımı 9

II. BÖLÜM OLBA MEZARLARI

II. 1. Olba Mezarlık Alanları 12

II. 1. 1. Kuzey Kesim 13

II. 1. 2. Doğu Tepesi 14

II. 1. 3. Tırnak Tepesi 16

II. 1. 4. Akropolis Güney Yamacı **19**

II. 1. 5. Batı Kesim **20**

II. 2. Olba Mezar Tipleri **22**

II. 2. 1. Lahitler **23**

II. 2. 2. Olba Lahitleri **24**

II. 2. 2. 1. Olba'daki Bağımsız Lahitler **25**

II. 2. 2. 2. Olba'daki Sabit Kaya Lahitleri **29**

II. 2. 2. 3. Olba'daki Hyposoriumlu Lahit **30**

II. 2. 3. Olba'daki Arcosolium Tipi Mezarlar **32**

II. 2. 4. Olba'daki Chamosorium Tipi Mezarlar **33**

II. 2. 5. Olba'daki Kaya Mezarları **34**

II. 2. 5. 1. Tapınak Cepheli Kaya Mezarları **38**

II. 2. 5. 2. Çok Odalı Kompleks Planlı Kaya Mezarı **39**

II. 2. 5. 3. Tek OdalıBasit DikdörtgenCepheli KayaMezarları **41**

II. 2. 6. Olba'daki Anıt Mezarlar **42**

II. 2. 6. 1. Akropolis Güney Yamacındaki Tonozlu Mezar **42**

II. 2. 6. 2. Yazıtlı Tonozlu Mezar **43**

II. 2. 6. 3. Tapınak Planlı Anıt Mezar **45**

II. 3. Hıristiyanlığın Kilikia-Isauria Bölgesindeki Yayılımı Olba'daki Hıristiyan Mezarları **49**

II. 3. 1. Olba'daki Hıristiyan Mezarlarının Genel Özellikleri **52**

III. BÖLÜM ÖLÜ KÜLTÜ

III. 1. Eskiçağda Ölüm Anlayışı **55**

III. 2. Eskiçağda Ölü Kültü ve Ölü Gömme Adetleri **57**

III. 3. Olba'da Ölü Gömme Adetleri **64**

III. 4. Olba'da Ölü Kültü Alanları **66**

III. 4. 1. Ölü Kültü Alanı I **69**

III. 4. 2. Ölü Kültü Alanı II **72**

Sonuç **73**

Katalog **80**

Kaynakça **131**

Levhalar **148**

HARİTA LİSTESİ

Levha 1:

Harita 1: Olba'nın Uydu Fotoğrafı (Genel)

www.earth.google.com

Harita 2: Olba'nın Uydu Fotoğrafı (Genel)

www.earth.google.com

Levha 2:

Harita 3: Kilikia Bölgesi Haritası

www.archäeologie.uni-freiburg.de/olba

Harita 4: Olba Akropolisi (Genel)

www.earth.google.com

Levha 3:

Harita 5: Olba'daki Vadiler

www.earth.google.com

Harita 6: Akropolise Ulaşan Yollar

www.earth.google.com

Levha 5:

Harita 7: Olba Mezarlık Alanlarının Yaklaşık Sınırları

www.earth.google.com

Levha 8:

Harita 8: Tırnak Tepe Mezarlık Alanının Bölümleri

www.earth.google.com

LEVHALARIN LİSTESİ

Levha 4:

Fig. 1: Zeus Olbios Tapınağı

http://www.fotokritik.com/480804 (Ahmet Beyoğlu)

Fig. 2: Diokaisareia Kule

Levha 5:

Fig. 3: İ.Ö. 1. yüzyıla Tarihlenen Olba Sikkesi

www.asiaminorcoins.com/.../10001/661068.jpg

Fig. 4: Lucius Verus Dönemine Ait Olba Sikkesi (İ.S. 161–169)

www.asiaminorcoins.com/.../10001/661068.jpg

Levha 6:

Fig. 5: Kuzey Kesim'deki *Khamosorion*'lar

Levha 7:

Fig. 6: Kuzey Kesim'deki Kaya Mezarları

Fig. 7: Doğu Tepesi Batı Yamacındaki Mezarlar

Levha 8:

Fig. 8: Tırnak Tepesi' Kuzey Yamaçtaki Dikdörtgen Planlı Alan ve İçindeki *Khamosorion*'lar

Levha 9:

Fig. 9: Kaya Dibine Yapılan *Khamosorion*

Fig. 10: Keşlitürkmenli Yolu

Fig. 11: Akropolis Güney Yamacı Mezarlık Alanı

Fig. 12: Akropolis Güney Yamacında Bulunan Bazı *Khamosorion*'lar

Levha 10:

Fig. 13: Akropolis Güney Yamacı'ndaki Tonozlu Mezar ve Yanındaki Sarnıç

Fig. 14: Akropolis Güney Yamacı'ndaki Taş Kesim İzleri

Levha 11:

Fig. 15: Batı Kesim'deki Kaya Mezarları

Fig. 16: Batı Kesim Mezarlık Alanında Bulunan Çiftlik Evi

Levha 12:

Fig. 17: Taş Ocağındaki Lahit Kesim İzleri

Fig. 18: Taş Ustası Lahdi

Fig. 19: Blokların Yerleştirilmesiyle Oluşturulan Düz Zemin

Fig. 20: Ana Kaya Yüzeyinin Düzleştirilmesiyle Oluşturulan Zemin

Levha 13:

Fig. 21: Taşımayı Kolaylaştırılan "Kurt Ağzı" Delikleri

Fig. 22: Kurşun Dökülerek Sağlamlaştırılan Lahit (Elaiussa Sebaste)

Levha 14:

Fig. 23: Lahdin İşlenmemiş Arka Cephesi

Fig. 24: Bağımsız Lahitlerin Süslemeleri

Levha 15:

Fig. 25: Olba ile Anazarbus Kaya Lahitlerinin Karşılaştırılması

Fig. 26: *Hyposorion*'lu Lahit

Fig. 27: *Hyposorion* Tipi Lahdin Süslemeleri

Levha 16:

Fig. 28: Hyposorion'lu Lahit (Elaiussa Sebaste)

Fig. 29: *Arcosolium* Tip I

Fig. 30*: Arcosolium* Tip II

Fig. 31: Taban Seviyesindeki *Khamosorion*

Fig. 32: Taban Seviyesinden Yüksekte Olan *Khamosorion*

Levha 17:

Fig. 33: Sadece Sınırları Çizilmiş *Khamosorion*

Fig. 34: Khamosorion – Su İlişkisi

Levha 18:

Fig. 35: Yağmur Düzenlemesi Olan *Khamosorion*

Levha 19:

Fig. 36: Basit Kaya Mezarlarının Duvar Örme ile Kapama Örneği (Kanytelleis)

Fig. 37: Hatıl-Metal Malzeme ile Kapama Deliği ve Kayaya Oyulmuş Kapı Mekanizması

Levha 21:

Fig. 38: Çok Odalı, Kompleks Planlı Kaya Mezarı (Genel Görünüm)

Fig. 39: Mezarın Güneyden İç Görünümü

Fig. 40: Mezarın Kuzeyden İç Görünümü

Levha 22:

Fig. 41: Kompleks Kaya Mezarının İçindeki *Arcosolium*

Fig. 42: *Arcosolium*'un Kapama Delikleri (II. Evre)

Levha 25:

Fig. 43: Kompleks Kaya Mezarı İçindeki Mezar Odasının Girişi

Fig. 44: Mezar Odasının Girişindeki Hatıl-Dübel Oyukları

Levha 26:

Fig. 45: Kaya Mezarının Zarar Görmemesi için Yapılan Su Oluğu

Fig. 46: Nişin Zarar Görmemesi için Yapılan Su Oluğu

Levha 27:

Fig. 47: Tonozlu Mezarın ve Kült Yerinin Genel Görünümü

Fig. 48: Tonozlu Mezar

Levha 28:

Fig. 49: Yazıtlı Tonozlu Mezar

Fig. 50: Tonozlu Mezarın Ön Cephesinde Bulunan Yazıtlı Altar

Levha 29:

Fig. 51: Mezar ve Sarnıç

Fig. 52: Mezarın Arka Cephesi

Levha 30:

Fig. 53: Tapınak Planlı Anıt Mezar'ın Detaylandırılmamış Plaster Başlığı

Levha 31:

Fig. 54: Kazıma Tekniği ile Betimlenmiş Haç

Fig. 55: Boyama Tekniği ile Betimlenmiş Haç

Fig. 56: Kabartma Tekniği ile Betimlenmiş Haç

Levha 32:

Fig. 57: Tamamlanmamış Haç Kabartması

Fig. 58: Adamkayalar'daki Kült Alanı (Durugönül-Ozaner 1993, Şekil 12)

Levha 33:

Fig. 59: Altar (Anazarbus)

Fig. 60: Kurban Kesme Yeri ve Kanın veya Herhangi Sıvının Akıtılması için Açılan Oluk

Fig. 61: Altarın Üstündeki Kaya Çanakları

Levha 34:

Fig. 62: Kült Alanının Güney Kapısı

Fig. 63: Kült Alanının Batı Kapısı

Levha 35:

Fig. 64: Mekan İçindeki Kült Elemanları

Fig. 65: Merdivenli Batı Girişin Dışındaki Kaya Çanakları

Levha 36:

Fig. 66: Ana Niş ve Kült Elemanları

Levha 37:

Fig. 67: Meydan'da Bulunan Altar (Durugönül 1998 Ab 13-14)

Levha 38:

Fig. 68: Ölü Kültü Alanı II (Genel)

Fig. 69: Kült Alanı İçindeki Sekiler

Levha 39:

Fig. 70: Sağ Taraftaki Seki ve Üzerindeki Kaya Çanağı

Levha 40:

Fig. 71: Kat. No 1

Fig. 72: Kat. No 2

Levha 41:

Fig. 73: Kat. No 3

Fig. 74: Kat No: 3 Kısa Kenar

Levha 42:

Fig. 75: Kat No: 4

Levha 43:

Fig. 76: Kat No: 5

Levha 44:

Fig 77: Kat No: 6

Fig. 78: Kat No: 7

Levha 45:

Fig. 79: Kat No: 8

Fig. 80: Kat No: 9

Fig. 81: Kat No: 9 Kapak

Levha 46:

Fig. 82: Kat No: 10

Fig. 83: Kat No: 11

Levha 47:

Fig. 84: Kat No: 12

Fig. 85: Kat No: 13

Levha 48:

Fig. 86: Kat No: 14

Fig. 87: Kat No: 15

Levha 49:

Fig. 88: Kat No: 16

Fig. 89: Kat No: 17

Levha 50:

Fig. 90: Kat No: 18

Fig. 91: Kat No: 19

Levha 51:

Fig. 92: Kat No: 20

Fig. 93: Kat No: 21

Levha 52:

Fig. 94: Kat No: 22

Levha 53:

Fig. 95: Kat No: 23

Levha 54:

Fig. 96: Kat No: 24

Fig. 97: Kat No: 25

Levha 55:

Fig. 98: Kat No: 25 (Mezara ait kabartma)

Fig. 99: Kat No 26

Levha 56:

Fig. 100: Kat No 27

Fig. 101: Kat No 28

Levha 57:

Fig. 102: Kat No 29

Fig. 103: Kat No 29 (Kapak)

Levha 58:

Fig. 104: Kat No 30

Fig. 105: Kat No 31

Levha 59:

Fig. 106: Kat No 32

Fig. 107: Kat No 33

Levha 60:

Fig. 108: Kat No 34

Fig. 109: Kat No 35

Levha 61

Fig. 110: Kat No 35 Mezar Girişindeki Hatıl-Dübel Delikleri

Levha 63:

Fig. 111: Kat No: 36

Fig. 112: Kat No: 37

Levha 64:

Fig. 113: Kat No: 38

Fig. 114: Kat No: 39

Levha 65:

Fig. 115: Kat No: 39 Mezarın İçindeki Delikte Bulunan Mazgal Delikleri

Fig. 116: Kat No: 40

Levha 67:

Fig. 117: Kat No: 41

Levha 68:

Fig. 118: Kat No: 42

Fig. 119: Kat No: 42 Sol ve Sağ Kenarlardaki Kapak İzleri

Levha 69:

Fig. 120: Kat No:43

Levha 70:

Fig. 121: Kat No: 44

Levha 71:

Fig. 122: Kat No: 45

ÇİZİM LİSTESİ

Levha 18:

Çizim 1: Tıpa Kapak Örneği (Yan Cephe)

Levha 20:

Çizim 2: Ion Düzenli Tapınak Cepheli Kaya Mezarı (Olba)

(Erten 2005, 19, Çiz.6)

Çizim 3: Korinth Düzenli Tapınak Cepheli Kaya Mezarı (Olba)

(Erten 2005, 18, Çiz.4)

Çizim 4: Diokaisareia Örnekleri

(Er-Söğüt 2005, 105–104)

Levha 23:

Çizim 5: Kompleks Kaya Mezarının Cephe Çizimi

Çizim 6: Kompleks Kaya Mezarının Kuş Bakışı Görünümü (Restitüsyon Önerisi)

Levha 24:

Çizim 7: Kompleks Kaya Mezarının Cepheden Görünümü (Restitüsyon Önerisi)

Çizim 8: Kompleks Kaya Mezarının Kuzeyden Görünümü (Restitüsyon Önerisi)

Levha 27:

Çizim 9: Tonozlu Mezarın Çizimi (Erten 2007, Çizim 1)

Levha 28:

Çizim 10: Mezarın Cephe Çizimi (Erten 2007 Çizim 2)

Levha 29:

Çizim 11: Mezarın Sağlam Kalan Yan Duvarının İç Cephesi

Çizim 12: Mezarın Sağlam Kalan Yan Duvarının Dış Cephesi

Levha 30:

Çizim 13: Mezarın Planı

Levha 36:

Çizim 14: Kült Elemanları (Detay)

Levha 37:

Çizim 15: Kült Alanı Restitüsyon Önerisi

Levha 42:

Çizim 16: Kat No: 4 Üç Boyutlu Öneri

Çizim 17: Kat No: 4 Üç Boyutlu Öneri

Levha 43:

Çizim 18: Kat No: 5 Çizim

Levha 52:

Çizim 19: Kat No: 22

Levha 53:

Çizim 20: Kat No: 22

Levha 61:

Çizim 21: Kat. No 35 Yukarıdan ve İç Görünümü

Levha 62:

Çizim 22: Kat. No 35 Cepheden ve İç Görünümü

Çizim 23: Kat. No 35 Yandan ve İç Görünümü

Levha 66:

Çizim 24: Kat No: 40 İç Görünüm Genel

Çizim 25: Kat No: 40 İç Görünüm Detay

Levha 67:

Çizim 26: Kat No: 41 Yukarıdan

Çizim 27: Kat No: 41 İç Detay

Levha 69:

Çizim 28: Kat No 43 İç Görünüm

Levha 70:

Çizim 29: Kat No 44 Çizim

Levha 71:

Çizim 30: Kat No: 45 Çizim

GİRİŞ

Arkeolojik yayınlarda 19. yüzyıldan başlayarak Olba çeşitli kitap ve makalelerde yer almakla birlikte kentteki mezarlarla, onların tipoloji ve tarihlemesi ile ilgili önceden yapılmış bağımsız bir çalışma yoktur. Buna karşılık, Olba'daki mezarların gösterdiği çeşitlilik ve geniş alanlara yayılım bu konuyu ayrıntılı olarak çalışmaya değer hale getirmektedir.

Olba'da 2001 yılından beri yapılan yüzey araştırmaları sayesinde mezarlar hakkında birçok arkeolojik veri ortaya çıkar. Yapılan çalışma bu verilerin değerlendirmesi niteliğindedir. Kentteki mezar tiplerinin, bunların konumlarının, kronolojilerinin belirlenmesinin bilimsel açıdan yararlı olacağı, bölgedeki diğer merkezlerde saptanan örneklerin değerlendirilmesinde fayda sağlayacağı açıktır. Bu nedenle Olba mezarları konusu bu tezde ele alınır.

Tezin başlangıcında Olba'nın coğrafi ve siyasal durumu incelenir çünkü bu konu mezarların yorumlanmasında önemli bir veridir. Daha sonra Olba mezarları yayılım alanlarının belirlenmesi, gösterdikleri tipoloji bakımından detaylı bir şekilde incelenir.

Olba arazi incelemeleri mezarlık alanlarının belli nekropolis sınırları içinde kısıtlı olmadığını, özellikle jeolojik yapı ile belirlendiğini gösterir. Bu nedenle, mezarlar kentin yerleşim alanının hemen her yerine dağılmış durumdadır. Çalışmamızda bu yayılımdan söz edilirken belirli nekropolis alanları yerine mezarların yoğunluklu olarak saptandığı

kesimler açıklanır. Böylece, “Kuzey Kesim”, “Doğu Tepesi”, “Tırnak Tepesi”, “Akropolis Güney Yamacı”, “Batı Kesim” mezarlık alanları ortaya çıkar.

Olba mezarlarının tipolojisi tez kapsamında belirlenir. Buna göre “lahitler” (bağımsız, sabit kaya, *hyposorion* tipleri), “*arcosolium”, “khamosorion”*, “kaya mezarları” (tapınak cepheli, çok odalı kompleks planlı, tek odalı basit tipler), “anıtsal mezarlar” (tonozlu ve tapınak planlı tipler) başlıkları altında toplanır. Ayrıca Hıristiyan mezarlarının değerlendirilmesi de bağımsız bir başlık altında yapılmaktadır.

Çalışmanın konusu Olba mezarları olduğu halde, kentte saptanan mezarların birçoğunun kült alanları ile bağlantılı, yakın konuda bulunmaları bunların ölü kültü ile ilgili olduklarını düşündürmektedir. Bu nedenle mezarlarla bağlantılı kült alanlarını tez kapsamında incelememenin çalışmayı eksik kılacağı düşünülmüştür. Özellikle eskiçağda ölüm ve kült anlayışı açıklanarak Olba örnekleriyle benzerlikler kurulmaya çalışılmıştır. Aynı kapsamda Olba’da saptanan başlıca iki ölü kültü alanının tanımı yapılmıştır.

Hazırlanan seçilmiş katalogda, Olba’daki bütün mezarlar yer almamaktadır. Kentte çok sayıda mezarın olması, çoğu mezarın ikonografik ve biçimsel yönden birbirine benzemesi; tip, tarihleme ve yapısal özellik bakımından konuya katkı sağlayacak örneklerin seçilmesine nedendir. Olba’da konunun incelenmesi ve örneklenmesi bakımından özellik taşıyan, tarihleme ölçütleri sağlayan veya tek örnek olarak temsil edilen (örneğin, Korinth ve Ion tapınak cepheli kaya mezarları) mezarlar kataloga alınır. Öte yandan yine nitelikleri bakımından tezin asıl metni içinde ayrıntılı tanımlama

gerektiren iki örnek (*hyposorion*'lu lahit, tapınak planlı anıt mezar, tonozlu mezarlar ve çok odalı kompleks planlı mezar) katalog kapsamı dışındadır.

Yunanca ve Latince sözcüklerin kullanımları konusunda bütünlük ve belli bir kurala uygunluk sağlamak amacıyla Klasik Filolog Okt. Murat Özyıldırım'ın Olba Dergisi sayı I'de yayınlanan "Arkeoloji'de Klasik Yunanca ve Latince Sözcüklerin Kullanım Yanlışları" makalesindeki ilkeler izlenmiştir. Buna göre *khamosorion*, *hyposorion* gibi terimler, Yunanca yazımların transkripsiyonları ile italik yazılmış, Türkçe ekler ayrılmıştır.

Yunanca – Latince sözcüklerin Türkçe'de anlamlarını tam olarak karşılayan sözcükler bulunuyorsa, bu kullanımlar tercih edilmektedir. Bu nedenle metin içinde örneğin; Latince "aquaeductus, -i (m.)" sözcüğü yerine "su kemeri", yine Latince "territorium,-i (n.)" yerine "bölge" yazılmaktadır.

BÖLÜM I

OLBANIN COĞRAFİ-SİYASİ DURUMU VE "OLBA" SÖZCÜĞÜNÜN KULLANIMI

I.1 Olba'nın Coğrafi-Siyasi Durumu

Kilikia, Korakesion (Alanya) ve Alexandria Kat Isson (İskenderun) arasında kalan bölgedir. Kilikia kendi içinde Dağlık (*Trakheia*) ve Ovalık (*Pedias*) Kilikia olarak ikiye ayrılır. Dağlık Kilikia, batıda Korakesion (Alanya) ile doğuda Lamos (Limonlu) nehirleri arasında kalan bölgeyi; Ovalık Kilikia ise batıda Lamos (Limonlu) nehri ile doğuda Alexandria Kat Isson (İskenderun) kenti arasında kalan bölgeyi kapsar[1]. Ayrıca farklı kültürel, siyasal ve topografik yapıya sahip olması nedeniyle Lamos ve Kalykadnos (Göksu) nehirleri arasına Doğu Dağlık Kilikia veya Olba Bölgesi (Olba *Territorium*'u) denmektedir[2] (Lev. 1–2 Harita 1–2–3) .

Olba kenti de Doğu Dağlık Kilikia bölgesinde yer alır. Günümüzde Mersin'in Silifke ilçesi Uzuncaburç beldesinin 4 km doğusundadır. Olba akropolisi denizden 1040 metre yüksekliktedir. Akropolisin bulunduğu tepenin ovadan yüksekliği yaklaşık 50 metredir (Lev. 2 Harita 4). Akropolisin doğusunda ve güneyinde iki vadi bulunur. Bu vadiler birleşerek Şeytanderesi Vadisini oluşturur (Lev. 3 Harita 5). Bu derin ve uzun vadi

---

[1] Strabon 14. 5. 1'de

"…Της Κιλικιας δε της εξω του Ταυρου η μεν λεγεται τραχεια, η δε πεδιας. τραχεια μεν ης η παρα λια στεῳη εστι, και ουδεν η σπανιως εξει τι χωριον επιπεδον..."

"*…Taurus'un dışında kalan Cilicia'nın bir bölümüne dağlık ve bir bölümüne ovalık derler. Dağlık bölümün kıyısı oldukça dardır ve neredeyse hiç düz arazi yoktur*…" çev. için bkz.: Özyıldırım 2006(b), 5.

[2] Durugönül 1995, 75.

güneyde Akdeniz'e açılarak Vadisi, Olba'nın kıyı ile bağlantısını sağlar. Böyle bir bağlantı kentin stratejik açıdan önemini arttırmaktadır[3]. Ayrıca akropolise üç farklı yol ve rotadan ulaşılabilir. Bunlar; kente göre güneydoğudaki Keşlitürkmenli, kuzeybatıdaki Örenköy ve doğudaki Uzuncaburç üzerinden açılan yollarıdır. Akropolisde bu yolları gözetleyen kuleler bulunmaktadır (Lev. 3 Harita 6).

Olba kentindeki en erken buluntular Geç Hellenistik döneme tarihlenir[4]. Kent Geç Hellenistik dönemde merkezi Olba-Diokaisareia'da bulunan Olba tapınak devleti sınırları içerisindedir. "Tapınak Devlet" kavramı genelde tapınağa ait, kült organizasyonunu, bölge içerisinde rahipliği, dini yönetimi tanımlamak için kullanılır. Bu yönetimin başında yönetici olarak bir rahip kralın bulunduğu bilinmektedir. Tapınak devletinin hükmettiği coğrafyada, nüfusu kontrol altında tutan bu yapılanmaya hizmet eden bir de tapınak köleleri (χιεροδουλοι – *khierodouloi*) bulunur. Başrahipler, egemen oldukları toprakların (χοραχιερα – *khorahiera*) içindeki tapınak kölelerinin efendisidirler. Ancak yöneticiler bu görevlileri satmaya yetkili değillerdir. Tapınak köleleri dini ayinlerden çok devletin egemen olduğu sınırlar içindeki toprakların işlenmesi görevini üstlenirler. O yüzden de sadece dini işlevi olan kamu yapılarının bulunduğu tapınak devleti merkezlerinin yakınlarında, devletin güvenliğini sağlamak, ekonomisine katkıda bulunmak ve tapınak kölelerine mekân sağlayabilecek sivil bir yerleşim bulmak doğaldır[5]. Olba-Diokaisareia'daki merkez ile Olba arasındaki ilişkiyi de bu bağlamda değerlendirmek olasıdır.

---

[3] Erten 2003(a), 185.

[4] Hellenistik döneme ait arkeolojik veriler; yüzeyde bulunan cam ve seramik parçaları, Yeğenli kulesi, sikkelerdir. Olba'da yüzeyde saptanan cam buluntuları için bkz; Erten 2003(b), 145-155.

[5] Trampedach 2001, 271.

Anadolu'daki tapınak devletlerinden biri de Olba Tapınak devletidir. Kalykadnos ve Lamos nehirleri arasındaki kesim olan Olba bölgesinden Strabon şöyle bahseder; "*…Teukros oğlu Aias'ın kurduğu Zeus tapınağı bulunan Olba kenti vardı. Bu tapınağın baş rahibi Kilikia Trakheia'nın hükümdarı oldu. Sonra ülke sayısız tiranlar tarafından ele geçirildi ve korsanlar örgütlendirildi. Bunların yok edilmesinden sonra bu ülkeye Teukros'un ülkesi ve rahiplerinin çoğunu da Teukros veya Aias adı verildi. Fakat tiranlardan biri olan Ksenophanes'in kızı Aba, evlilik yoluyla bu aileye girdi. Babası daha önce muhafız kılığında imparatorluğu ele geçirmişti. Daha sonra hem Antonius, hem de Kleopatra nazik davranışlarından ötürü bir lütuf olarak burayı kendisine bağışladılar. Sonra Aba ortadan kaldırıldı, fakat imparatorluk onun soyu tarafından sürdürüldü...*[6]".

Kilikia İ.Ö. 3. yüzyılda, I. Nikator'un yani Seleukosların eline geçer ve onlar kökleri Luwilere kadar giden bir toplum ve onun yöneticileriyle karşılaşırlar. O sırada Teukrid hanedanı tarafından yönetilen Olba rahip krallığı Seleukosların gelmesiyle de özerkliğini devam ettirir[7]. Zaten *Diodokh*'ların yerleşme ve şehirleşme politikaları bu süreçle bağdaşmaktadır.

Bu kapsamda, bölgede Seleukos devletinin güvenliğinin sağlanması, kültürünün, din ve dilinin yayılması gerekmektedir. Hellenleşme süreci içinde taş mimarinin bölgedeki en erken uygulamaları niteliğinde bir savunma ağı kurulur. Bu savunma ağı, kalıcılık açısından taş mimari ile yapılır. Savunma sisteminde kuleler ve kaleler önemli bir yer tutar. Kültür ve dinde Hellenleşmeyi yansıtan Korinth düzeninde, peripteros planlı, Yunan

[6] Strabon 14, 5. 10.

[7] Durugönül 1995, 75. Sayar 1999, 193.

tapınak formuna uygun inşa edilmiş olan Zeus Olbios Tapınağı inşa edilir[8]. Tapınak bir temenos duvarı ile çevrilir(Lev. 4 Fig 1). Uzun kenarında 12, kısa kenarında 6 sütun vardır. Tapınağın duvarları bugün tamamen yıkılmış olup Geç Antik Çağ döneminde kiliseye çevrildiği evreye ait apsis bulunmaktadır[9]. Ayrıca tapınağı çevreleyen duvarda bulunan bir yazıtta, Seleukos I. Nikator'un yaptırmış olduğu çatıların, büyük rahip Zenophanes oğlu Teukros tarafından onarıldığı belirtilmektedir. Çatı olarak tapınağın değil stoa tarzı bir diğer yapıya ait alanın kastedildiği düşünülmektedir. Tapınağın tarihlendirilmesi konusunda da çeşitli görüşler bulunmaktadır[10].

Zeus Olbios Tapınağı'nın bulunduğu mevki önemli bir ibadet yeridir. Hıristiyanlık öncesi dönemde özel günler için yörenin güney ve güneybatısına doğru yoğunluk gösteren yerleşim merkezlerinden buraya ibadet etmek isteyenlerin geldikleri düşünülebilir. Kutsal alana doğru dokuz ayrı hat bulunmaktadır. Kolay ulaşılan bir yer olmadığından dolayı günlük ibadetler için bölgede Zeus Olbios kadar görkemli olmayan küçük tapınaklar da bulunmaktadır. Bu tapınağın bir hac merkezi gibi kullanıldığı düşünülebilir[11].

---

[8] Bu tapınağın yapımı Seleukosların yerel halkı memnun etmesi bakımından önemli bir yer tutmaktadır. (Olba halkının Seleukoslarla iyi geçindiğine dair bkz; Durugönül 1995, 77) Özellikle buradaki kalıcılığın sağlanması açısından önemli bir göstergedir. Ayrıca Yunan *Pantheon*'unun bölgeye sokulması açısından da önemi büyüktür. Özellikle din ile bağların daha güçlü olacağı düşüncesi ile ortak bir tapınım sağlanmak istenmesi Hellenizasyon döneminin en ücra köşelere dahi ulaştığını göstermektedir. Hild-Hellenkemper 1990, 239.

[9] Boysal 1952, 236–241. Tapınağın kiliseye dönüşümü konusunda bkz; Wannagat 1999, 355–369.

[10] Tapınağın tarihlemesi, araştırmacılar tarafından birbirinden değişik yapılır. Buna göre: Durugönül(a) 1998, 69–76'de IV. Antiokhos dönemine; Boysal 1952, 236–24'de Erken Hellenistik Çağa; Herzfeld 1909, 441'de Seleukos Nikator İ.Ö. 306–281'e; Börker 1971, 54'de İ.Ö. II. yüzyıla tarihler.

[11] Durugönül 1995, 78.

Olba-Diokaisareia'da Hellenistik döneme tarihlenen kulenin yönetici kesim tarafından kullanıldığı düşünülmektedir. Kule, altı kata sahip 15–20 odası olan yaklaşık seksen kişinin barındığı bir yapıdır. Yapıda bulunan yazıttan tapınak rahiplerine yani yöneticilere ait bir idari mekân olduğu anlaşılmaktadır[12]. Bölgenin idaresinin buradan yapıldığı, bu yapının bir karargâh olarak kullanıldığı düşünülebilir (Lev. 4 Fig. 2).

Teukros ve Aias adlarını sülalelerinde barındırmış olan rahip sülalesi, Hellenizasyon sürecine ayak uydurabilmek için isimlerini Troia savaşından sonra güneye inen kahramanlardan alır. Olba yöneticilerinin arasına tiran Zenophanes'in kızı Aba evlilik yoluyla girer. İ.Ö. 43 yılında Antonius ve Kleopatra'nın ayrımcılığıyla kendisi Dağlık Kilikia'da güç kazanır. Ancak daha sonra idare tekrar Teukrid Sülalesi'nden Aias (İ.S. 11-17) ile devam eder[13].

Sikkelerden ve yazıtlardan, İ.Ö. 1. yüzyılda Olba'nın bir polis değil kutsal bir yer olduğu anlaşılır. Ayrıca Olba bölgesi sınırlarının Kanytelleis'e kadar uzanmakta olduğu anlaşılmaktadır[14].

Olba tapınak devletinin Augustus döneminde sınırlarında değişiklik olur. İ.Ö. 20'li yıllarda Kappadokia Kralı Arkhelaos, Seleukeia hariç bütün Dağlık Kilikia'yı alır. Bu oluşumla birlikte Olba tapınak devletinin kıyı ile bağlantısı kesilir[15]. Bu değişim, ekonominin de olumsuz etkilenmesine neden olur.

---

[12] Durugönül 1995, 79.

[13] Durugönül 1995, 77.

[14] Durugönül 1995, 77.

[15] Götter 2001, 301; Kirsten 1974, 361.

Aias'dan sonra İ.S. 17'de, Tiberius'un Küçük Asia'nın yeniden yapılanması çerçevesinde yaptığı düzenlemeler sonucu; Teukrid sülalesinin egemenliğine, son verir. İmparator yıllardan beri sürüp giden hanedanlık tarzı yönetime karşı Pontus kralı ve Roma soyundan M. Antonius Polemon'u Olba rahip kralı olarak atar. Arkeolojik kanıt olarak da Aias döneminde sikkeler üzerinde Roma imparator portrelerinin basılmasıyla Roma'nın baskın kültürü açıkça ortaya çıkar[16]. Olba bölgesinde İ.S. 1 yy'da, yerel rahip soyunun sona erdirilmesiyle yeni gelişmeler olur. İ.S. 1. yüzyılda kentin adı Diokaisareia (Yun. Διοκαισαρεια) olur[17].

.

Ancak şu da anlaşılır ki Olba tapınak devleti hiçbir zaman geniş krallık topraklarına sahip olmaz ve bununla birlikte yerel bir anlamı olan, stratejik görevlerinden çok ekonomik, sembolik kaygılarını ön plana çıkarır[18].

I. 2. Olba Adının Kullanımı

Olba isminin kökeni için çeşitli dilbilimcileri farklı görüşler belirtir. Şimdi sahip olunan veriler uyarınca Yunanca ολβιος ; "şanslı, mutlu zengin başarılı" sözcükleri bu ismin kökeni olarak kabul edilmektedir.

[16] Durugönül 1995, 78.

[17] Kirsten 1974, 358.

[18] Trampedach 2001, 284.

Olba sözcüğünün Olba kentini adlandırmak üzere en erken kullanımı Hellenistik döneme aittir. Hellenistik dönem öncesinde sözcüğün kullanıldığı herhangi bir sikke ya da yazıt yoktur.

Diokaisareia'da bulunan ve İ.Ö. 1. yüzyıla tarihlenen bir yazıtta Olba halkından söz edilir[19]. Ayrıca Olba'daki bulunan su kemerinin üzerinde yer alan Yunanca yazıtta "Olbalıların kenti" yazılıdır[20].

Sikkeler, Olba adının görülebileceği diğer bir arkeolojik veridir. Olba'da bulunan sikkelerde "Olba" veya "Olbalıların" ibaresi Yunanca olarak yazılıdır. Bu sikkelerin en erken örneği İ. Ö. 1. yüzyıla aittir[21] (Lev. 5 Fig. 3). Olba'ya ait Roma imparatorluk dönemi sikkeleri, kentteki ekonomik-sosyal yaşamın canlılığını ve imparatorluğun siyasal egemenliğini yansıtır ve bu dönemde basılan Roma sikkelerinde de kentin adı yer alır (Lev. 5 Fig. 4).

Strabon ve Ptolemaios, yazıtların ve sikkelerin dışında Olba'dan söz eden ilkçağ yazarlarıdır. Olba'nın adının geçtiği yazılı kaynakların azlığının nedeni; kente coğrafi bakımdan ulaşımın zorluğu[22] ve Roma döneminde bölgede görülen korsanlık faaliyetleri[23] olmalıdır.

---

[19] Keil-Wilhelm 1931, 69.

[20] Bent 1891, 222.

[21] Özyıldırım 2003, 147.

[22] Özyıldırım 2003, 148–149.

[23] Sayar 1999, 203–204.

Erken Hıristiyanlık Dönemi'nde de Olba kentinin adının geçtiği yazılı kaynaklar vardır. Kent, Seleukeia Başpiskoposluğu'na bağlı ayrı bir birim olarak IV. yüzyılın başından VII. yüzyıla kadar Antiokheia Kilisesi'ne bağlıdır[24].

Hıristiyan din adamları Erken Hıristiyanlık dönemi içerisinde dinin temel konularını biçimlendirmek, Hıristiyanlığı anlaşılabilir genel kurallar çerçevesi içerisine almak için bazı çabalar içine girerler. Özellikle de Hz. İsa'nın Hıristiyanlıktaki yerinin sağlam temellere oturtulması başta olmak üzere, birçok sorunun karara bağlanması ve tartışılması için çeşitli konsiller toplanır[25].

Olba Piskoposluğu, bazı konsillere temsilci gönderir[26]. Bu konsillerde tutulan katılımcı listelerinde Olba piskoposlarının da adı geçmektedir. Ayrıca Olba'nın Piskoposu Paulos, 458 yılında Isaurialı piskoposların İmparator I. Leo'ya yazdıkları mektupta "Olba" adını kullanır[27].

[24] Hellenkemper 1990, 39.

[25] Özyıldırım 2006(b), 1. Konsil, Hıristiyan inanç esaslarını belirlemek ve düzenlemek üzere din adamlarının katılımıyla yapılan toplantıdır.

[26] Olba piskoposluğu, I. Konstantinopolis (İstanbul) Konsili'ne (381), I. Ephesos Konsili'ne (431), II. Ephesos Konsili'ne (449) ve Khalkedon (Kadıköy) Konsili'ne (451) temsilci gönderir.

[27] Özyıldırım 2003, 152.

II. BÖLÜM

OLBA MEZARLARI

II.1. Olba Mezarlık Alanları

Kentin yerleşim dokusu içinde mezarlık alanları önemli yer tutar. Mezar tipleri ve bunların gösterdikleri dağılım, Olba ile ilgili elimizdeki somut arkeolojik verilerdendir. Mezarlık alanlarının yoğunlaştığı kesimler de hem arazi kullanımı hem de mezar-kent yerleşim alanı ilişkilerini yansıtmaları bakımından incelemeye değer sonuçlar verir.

Olba'da yapılan yüzey araştırmaları kentteki mezarların konumunu büyük ölçüde jeolojik yapının belirlediğini ortaya çıkarır. Düzlük, tarıma elverişli topraklar dışında kayalık kesimlerin önemli bir bölümünün mezarlık alanlarına ayrılmış olduğu görülür. Bu bakımdan birçok eskiçağ yerleşim merkezlerinde olduğu gibi nekropolislerin kent yerleşim alanı dışında belli tek bir kesimde bulunması Olba için söz konusu değildir (Lev. 5 Harita 7).

Olba'daki mezarlık alanlarında şu ana kadar yapılan arkeolojik araştırmalar çerçevesinde defineciler tarafından soyulmamış herhangi bir mezar bulunmamaktadır[28]. Bu nedenle arkeolojik değerlendirme ve tarihlendirmede yararlanılabilecek küçük buluntular Olba mezarlarında ele geçmemektedir.

[28] Olba'nın arkeolojik korumacılık sorunları için bkz; Özyıldırım 2006(a),

Yapılan araştırmalar, kentteki mezarların Hellenistik, Roma ve Geç Antik Çağa ait olduğunu göstermektedir. Günümüzde sahip olunan arkeolojik verilere göre Korykos hariç Olba bölgesinde Hellenistik döneme ait mezarların belli bir yere toplandığı görülmemektedir[29]. Olba'da da aynı durum geçerlidir. Hellenistik döneme ait mezarların yoğunlaştığı herhangi bir mezarlık belirlenmemektedir. Öte yandan Olba'daki mezarların çoğunluğu Roma İmparatorluk Dönemi ve Geç Antik Çağa dönemlerine aittir.

Olba'da 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında yapılan incelemeler sonucunda yayınlanan çalışmaların arasında, en kapsamlı olanı Keil ve Wilhelm'in "*Denkmaler aus dem Rauchen Kilikien*" adlı yapıtıdır[30]. Burada anıtsal özellik gösteren mezarların bazılarından ve sadece Güney Nekropolisinden söz edilir. Ancak 2001 yılından itibaren başlayarak yapılan Olba yüzey araştırmalarında mezarlık alanlarının çok daha geniş sahalara yayılmış olduğu belirlenir. Buna göre, kentteki mezarlar aşağıda belirtenlere uygun bir dağılım göstermektedir.

II. 1. 1. Kuzey Kesim

Bu alan, Olba akropolisinin kuzeyinde ve akropolise yaklaşık 200 metre uzaklıktaki kayalıkta yer alır. Olba akropolisi ile kuzey kesimdeki mezarlar arasında tarıma oldukça elverişli düzlük arazi bulunmaktadır. Kırmızı ve verimli bir toprağa (*terra rosa*) sahip,

[29] Durukan 1996, 64.

[30] Keil-Wilhelm 1931.

jeolojik terminoloji uyarınca “dolin” olarak adlandırılan bu alan, günümüzde de olduğu gibi eskiçağda da tarımsal amaçla değerlendirmekte olmalıdır.

Bu düzlüğün kuzeyini sınırlayan kayalıkta bu mezarlar yer alırlar. Bunlar süslemesiz şekilde yapılan *arcosolium* ve *khamosorion*’lar ile kaya mezarlarından oluşurlar. Kaya kütlesinin akropolise bakan eteklerinde, daha alçak kesimlerde *khamosorion* tipi mezarlara rastlanır (Lev. 6 Fig. 5). Aynı kaya kütlesinin daha dik ve yüksek kısmındaysa kaya mezarları yer alır (Lev. 7 Fig. 6). Böylece, jeolojik şartlara uygun arazi kullanımının ve mezarların konumlandırılmasının en önemli faktör olduğu bu alanda da izlenmektedir.

Söz konusu alandaki mezarların sayısal dökümü aşağıda belirtilmektedir:

Kaya Mezarı : 9

Khamosorion : 6

Arcosolium : 3

Bağımsız Lahit : 1

II. 1. 2. Doğu Tepesi

Akropolisin doğusundaki Doğu Tepesi’nde mezarların yoğunlaştığı görülür. Burada mezarlar özellikle yükseltinin kuzey yamaçlarında yer alır. Doğu Tepesi’ni, Olba’yı Örenköy’e bağlayan modern yol ikiye bölmekte; buradaki mezarların bazılarının daha eskiçağda bazılarının ise modern yolun yapımı sırasında zarar gördüğü gözlemlenmektedir.

Adı geçen alandaki Hıristiyanlık döneminde inşa edilmiş olan konut ve işlik yapılarının içinde de mezarlara rastlanmaktadır[31]. Buradaki bazı kalan *khamosorion* tipi mezarların su kanalları istikametinde olanlarının havuz olarak kullanıldıkları görülür. Lahit kapaklarından da aynı yapılarda devşirme malzeme olarak yararlanılır. İşliklerin içinde kalan mezarlar kuzey doğuya doğru devam eder. Böylelikle bu yerdeki mezarların, üretim merkezinden önceki bir dönemde yapıldığı anlaşılmaktadır.

Doğu Tepesi'ndeki mezar tipleri ve sahip oldukları konumlar yine jeolojik yapıya bağlı olarak belirlenir. Tepenin modern yola yakın bölümünde hafif eğimli olan yamaçtaki mezarlar; genellikle bağımsız lahitler, *khamosorion*'lar, *arcosolium*'lar ve kaya lahitleridir. Buna karşılık Doğu Vadisi içlerine doğru devam edildiğinde tepenin sarp ve dik olduğu bölümlerde masif kaya kütleleri üzerinde kaya mezarlarına rastlanır. Ayrıca bu kaya mezarlarının altında bağımsız lahitler vardır (Lev. 7 Fig. 7).

Doğu Tepesi mezar tiplerinin sayısal dökümü aşağıdadır:

Khamosorion : 74

Kaya Lahdi : 4

Kaya Mezarı : 17

Bağımsız Lahit : 8

Arcosolium : 4

[31] Bu üretim merkezinin Hıristiyanlık dönemine ait olduğunu kanıtlayan unsurlardan bir tanesi de; yapıların içinde birçok haç betimi bulunmasıdır. Özellikle ambarların olması, işlik diye tabir edilen içlerinde teknelerin, havuzların bulunduğu yapılar ve su kanallarının bu yapılara su taşıması, bölgenin büyük bir üretim merkezi olduğunu kanıtlamaktadır.

II. 1. 3. Tırnak Tepesi

Akropolisin güneybatısındaki Tırnak Tepesi adı verilen yükseltideki mezarlar kuzey yamaç üzerine yoğunlaşır. Keil-Wilhelm'in yayınlarında "Güney Nekropolisi" diye adlandırılan mezarlık alanı da bu bölge içindedir[32]. Buradaki Mezarlık alanı coğrafi şartlara göre iki ayrı kesimde incelenebilir (Lev. 8 Harita 8):

Tırnak Tepesi'nin kuzey yamaçları ve Şeytanderesi Vadisi içleri ilk kesimi oluşturmaktadır. Bölge sarp ve kayalıktır. Belirli yerlerde vadiden tepeye ulaşmak coğrafi şartlar nedeniyle imkânsızdır. Mezarlar Güney Vadisi'nin girişiyle başlar, Şeytanderesi Vadisi içlerine doğru devam eder ve en uçta (güneyde) yer alan kült yeri ile son bulur[33]. Böylece, söz konusu olan süreklilik nedeniyle Şeytanderesi Vadisi içindeki mezarların hepsi Tırnak Tepesi mezarlık alanına dâhil edilebilir.

Tırnak Tepesi mezarlık alanının kuzey yamaçlarının jeolojik yapısı nedeniyle kaya mezarları ön plana çıkmaktadır. Kaya mezarları, vadiden yüksek yerlere yapılmaktadır. Mezarlar gösterişten uzak ve süslemesizdir[34]. Kaya mezarları dışında *khamosorion'*lar ve kaya lahitlerine az da olsa rastlanmaktadır. Tırnak Tepe'nin kuzey yamaçlarının orta kesiminde *khamosorion*'lar için bazı düzenlemeler yapılır. Dikdörtgen bir planı olan etrafı duvarlarla çevrili bir mekanın içine khamosorion'lar yerleştirilir (Lev. 8. Fig. 8). Bununla da tepeden akan toprağın mezarları kapatması önlenmiş olur. Ana kaya destekli çıkılan bu

[32] Keil-Wilhelm 1931,

[33] Erten 2005, 14 res. 7

[34] Tırnak Tepe kesiminde yer alan Ion tipi tapınak cepheli kaya mezarı hariç genel olarak gösterişten uzaktır.

duvarlar aşırı derecede tahrip olduğundan dolayı çok fazla belli değildir. Fakat ana kaya düzenlemeleri iyi bir şekilde korunmuş durumdadır.

Kuzey yamaçlardaki toprak kaymalarının mezarları kapatmasını engellemek için *khamosorion*'lar yüksek ana kaya diplerine yapılmaktadır (Lev. 9 Fig. 9). Böylece Olba'nın diğer mezarlık alanlarında olduğu gibi, jeolojik koşullara göre mezarların konumlandırıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca mezarlık alanı içerisinde, ölü kültüyle bağlantılı olması gereken kaya mekanları da bulunmaktadır.

Tırnak Tepesi mezarlık alanının ikinci kesimi; Keil-Wilhelm tarafından Güney Nekropolisine dahil edilen, tepenin batıya bakan yamaçlarıdır. Keşlitürkmenli'ye giden antik yol da nekropolis alanının içinden geçer (Lev 9 Fig 10). Tepenin yamaçlarına ve üst seviyelerine doğru mezarlar yoğunluk kazanır. Keşlitürkmenli yolu boyunca mezar yapıları, asker kabartmasına kadar devam eder[35].

Mezarların yol üzerinde yer alması eskiçağda çok sık rastlanan bir özelliktir. Örneğin Lykia bölgesindeki Beydağlarında yapılan Neapolis yüzey araştırmaları sırasında mezarların antik yol üzerinde yer aldığı tespit edilir. Bu mezarların hepsi Roma dönemine aittir[36]. Olba'da Tırnak Tepesi kesiminde yol kenarındaki mezarlar genellikle bağımsız lahitlerdir. Kişilerin sosyal konum ve mali kaynaklarını yansıtabilen bu yol kenarındaki mezarlar, sahip oldukları süslemeler açısından da Olba için önemlidir. Bunların görünebilirlikleri, gösterişleri ve maliyetleri; yol üzerinde yer almaları nedeniyle kolay

[35] Erten 2006, 312, res. 10-11

[36] Çevik 2005, 102.

ulaşılabilirlikleri düşünüldüğünde ayrıcalıklı olduğu söylenebilir. Bu bağlamda söz konusu kesimin Olba mezarlık alanları içinde seçkin bir konuma sahip olduğu düşünülebilir[37].

Bu alandaki mezarlar incelendiğinde lahitler ve *khamosorion'*ların çoğunlukta olduğu görülür. Az da olsa jeolojik yapının elverişli olduğu kayalık kesimlerde kaya mezarları bulunur. Keşlitürkmenli yolunun buradan geçmesi mezarlık alanına ulaşımı kolaylaştırmaktadır. Mezarlık alanı içerisinde süslemelere sahip oldukları için önemli mezarlara da rastlanmaktadır. Portreli ve girlandlı kaya lahdi Kat. No: 13 (KL4) ile bağımsız lahitler de bu mezarlık alanındadır. Daha masraflı mezarlar için farklı uygulamalar, yapılaşmalar veya özel olduğunu hissettirecek eklentiler eskiçağda sıklıkla görülmektedir. Keşlitürkmenli yolundan mezarlık alanı içlerine, yamaca doğru bir yol ana yoldan ayrılarak çıkmaktadır. Bu yol, takip edildiğinde sanduka cephesinde üç kişinin tasvir edildiği kabartmalı kaya lahdine ulaşılmaktadır.

Mezarlık alanındaki çeşitli mezar tiplerinin sayısal dökümü aşağıdadır.

Khamosorion	: 85
Kaya Lahdi	: 7
Kaya Mezarı	: 34
Bağımsız Lahit	: 12

[37] Özellikle Taş ustası lahdi, Aba'nın mezarı olan yazıtlı lahit asker kabartması ve Ion tipi tapınak cepheli kaya mezarının burada olması bu öneriyi desteklemektedir.

II. 1. 4. Akropolis Güney Yamacı

Burası genişliği kısıtlı olan bir alanı kapsamakla birlikte mezarların yoğunlaştığı bir alandır. Mezarlar akropolisin güney ve güneydoğu yamaçlarında vadiye hâkim konumda yer alır, Şeytanderesi Vadisini kontrol eden kulelerin yakınında bulunan bu alan, görülebilirlik ve mezarlar için aranan dramatik etkiye sahip olması açısından, gösterişli bir konumu nedeniyle seçildiği anlaşılmaktadır (Lev. 9 Fig. 11).

Mezarlar vadiden yukarılara doğru belli bir seviyeye kadar devam eder. Akropolisi çevreleyen sur sisteminin dışında ve daha alt düzeyde kalan bu mezarlar, dar bir alanda bulunmalarına rağmen yoğun bir doku oluştururlar.

Burada jeolojik yapıya uygun olarak konumlandırılan *khamosorion*'lar, anıtsal mezarlar ve kaya lahitleri bulunmaktadır(Lev. 10 Fig. 12). Mezarların yanında ve etrafında çok fazla niş görülmekte; bunların ölü kültü ile ilgili mekânlar olduğu düşünülmektedir. Aynı alandaki kimi mezarların belirgin gruplar halinde yerleştirilmiş olmaları, onların belirli bir ailenin fertlerine ait olabileceğini düşündürmektedir[38].

Mezarlık alanında çok fazla niş, kaya çanakları ve sunu çukurları görülmektedir. Özellikle bazı alanların ölü kültü ile ilgili olması gereken kutsal mekânlara ayrılması, bu

[38] Borgia 2005, 135–150. Ayrıca Anazarbus'da *amphitheatrum*'un hemen yanındaki nekropolis alanında tonoz ile örtülmüş kavisli bir girişe sahip, girişin hemen yanında sunu amaçlı nişleri olan, dikdörtgen planlı bir mekan bulunmaktadır. Mekanın büyük bir alanı toprak altındadır. Sınırları içinde seçilebilen iki adet mezar vardır. İçindeki mezarları diğer mezarlardan soyutlayan bu dikdörtgen planlı mezarlık alanına aynı aileden kişilerin konulduğu söylenebilir.

alanı özel kılmaktadır. Ayrıca mezarların yanlarında da sarnıçlara rastlanmaktadır. Bu bağlamda ölü kültü ve ritüeliyle suyun ilişkisi belirlenmektedir (Lev. 10 Fig. 13)[39].

Mezarlık alanında taş kesim izleri de bulunur (Lev. 10 Fig 14). Özellikle yamacın aşağı kesimlerinde görülen taş kesim işlemleri, bazı mezarların taş bloklarına olan ihtiyaçlarının buradan karşılandığını göstermesi açısından da önemlidir. Böylelikle mezar yapımı için kullanılması gereken hammaddenin, doğrudan mezarlık alanlarından da sağlandığı anlaşılmaktadır. Çıkarılan taş sayesinde hem bloklar kullanılmakta hem de mezar için alan oluşturulmaktadır.

Bu alandaki mezarların sayısal dökümleri aşağıdadır.

Khamosorion : 9

Kaya Lahdi : 1

Anıtsal Mezar : 1

Kaya Mezarı : 3

Arcosolium : 1

II. 1. 5. Batı Kesim

Olba'nın batı kesimindeki mezarlar Diokaisareia ile Olba'nın birbiriyle bağlantılı olması gereken mezarlık alanına aittir (Lev. 11 Fig. 15). Diokaisareia'yı Olba'ya bağlayan yol boyunca mezarlar kesinti olmamaksızın devam etmektedir. Bu yüzden bu alanın, iki

[39] Erten 2005, 313.

kentin birlikte anıldığı Hellenistik dönemden başlayarak kullanılan ortak bir mezarlık alanı olduğu önerilebilir.

Diokaisareia'dan mezarlık alanına girildiğinde yol kenarlarında görülen çeşitli tiplerdeki mezarların Olba'da saptananlara göre daha süslemeli ve gösterişli olmaları dikkati çeker. Belli bir mesafeden sonra Olba'ya gelmeden hemen önce, yol izlenememekte, tarım arazisi olarak kullanım ve modern yolun yapımı sırasında yolun bu kesiminin tahrip olduğu anlaşılmaktadır. Olba'ya yaklaşıldığında modern yolun kenarlarında kaya mezarları ve nişler görülmektedir. Ayrıca bu yolun bulunduğu alan içersinde mezarlık alanına yakın bir de çiftlik evi vardır (Lev. 11 Fig. 16). Bu yapıya bağlı olarak anıtsal mezar tipinde bir tonozlu mezar tespit edilir[40].

Diokaisareia'dan nokta Olba'ya yaklaştıkça Batı mezarlık kesimindeki mezarların daha sade ve süslemesiz bir tarzda yapılmış oldukları dikkati çekmektedir. Topografik yapı nedeniyle kaya mezarları bu mezarlık alanında çoğunluktadır. Yol kenarlarında bulunan yüksek ana kayalar kaya mezarlarının konumlandırıldığı yerlerdir. Özellikle grup halinde bulunan mezarlar aralıklarla devam eder ve belirli bir kesimden sonra jeolojik yapının değişerek ve düzlük/tarım alanlarında (dolin) dönüştüğü yerde son bulur.

Batı Kesim mezarlarının sayısal dökümleri aşağıdadır:

[40] Bu mezarın sanduka kısmı üzerinde yunanca bir yazıt bulunmaktadır. Yunanca yazıttan bir *veteran* askere ait olduğu anlaşılmaktadır. Keil-Wilhelm harf karakterleri nedeniyle İ.S. 2.-3. yüzyıla tarihler. Mezarın ayrıntılı tanımı için bkz; Erten-Özyıldırım 2007, 421. Mezarın yazıtı için bkz; Keil-Wilhelm 1931, 88.

Kaya Mezarı : 13

Kaya Lahdi : 2

Anıtsal Mezar : 1

Bağımsız Lahit : 3

II. 2. Olba Mezar Tipleri

Olba'daki mezarlar dört ana kategoriye ayrılabilir[41].

1) Lahitler

- Bağımsız Lahitler
- Sabit Kaya Lahitleri
- *Hyposorion*'lu Lahit

2) *Arcosolium*

3) *Khamosorion*

4) Kaya Mezarları

- Basit Kaya Mezarları
- Tapınak Cepheli Kaya Mezarları
- Kompleks Kaya Mezarı

5) Anıtsal Mezarlar

- Tonozlu Mezarlar
- Tapınak Planlı Anıt Mezar

[41] Erten 2002, 187.

II. 2. 1. Lahitler

Lahitlerin ilk kullanımları Mezopotamya ve Mısır'da (III. Sülale Dönemi: I.Ö. 2686–2613) ortaya çıkar. Bu dönemde sandukalara pencereler, kapılar konması yeniden dirilişe inanışın bu dönemde de var olduğunu gösterir. Daha sonra ise Mısır'da gümüş ve altından insan şeklinde sandukalar bulunur.

Bronz Çağ'da Ege dünyasında en erken lahit kullanımı Girit'deki Minos kültüründe görülür ve bunlar pişmiş topraktan yapılır. İ.Ö. 2200'den itibaren yapılmışlarsa da yayılmaları ve yaygın kullanımları İ.Ö. 15.–14. yüzyıllardır. Küçük Asia'nın en eski lahitleri yine pişmiş topraktan yapılmış İ.Ö. 7. yüzyıl sonu 6. yüzyıl başlarına tarihlenen Klozomenai lahitleridir[42]. Yunanca'da lahdin karşılığı sözcük olan Σαρκόφαγος "et yiyici" anlamına gelir (Gr. σαρξ: et –φαγειν: yemek)[43].

Roma dünyasında temel mezar tiplerinden biri lahitlerdir. Roma'da başlangıçta lahit kullanımı vardır ancak bu kullanım İmparatorluk döneminde artar. Roma imparatorluğunun gömü geleneği İ.S. 2. yüzyılın başından itibaren değişir. Bunun nedeni

---

[42] Orhan 1997, 1088.

[43] Kelime başlangıçta Assos kentinden çıkarılan "*lapis sarcophagus*" taşı için kullanılırken, Roma imparatorluk döneminde bir mezar formunun adı olarak kullanılmaya başlanır (İdil 1982, 8; Koch 2001, 243). Lahit, içine ölünün konulması için, taş, ahşap veya pişmiş topraktan yapılan üstü kapakla örtülen sandık benzeri muhafaza, tabut sandukadır (İdil 1998, 8). İçine ölünün koyulacağı bir tekne bölümü ve bunun üstünü örten kapaktan oluşur. Lahitlerle ilgili en erken bilgiyi filozof Theophrastes, Yaşlı Plinius ile D. Iunius Iuvenalis verir. Özellikle Theophrastos, lahdin içine cesedin çürümesine yarayan ve Assos'da bulunan bir kireç taşından söz etmektedir. Ayrıca lahit, Homeros'ta "σορος" ya da "λαρναξ" olarak geçmektedir. Thukydides'de "λαρναξ" sözcüğünü kullanır. Yunanlılar lahde, "Θεκη" (kutu) diyorlardı. Eski çağda lahit yapan ustalara da "σοροποιοι" denir (Orhan 1997, 1088).

kesin olarak bilinememektedir. Kremasyondan inhumasyona geçişle birlikte, lahit kullanımı artmaya başlar. En uç eyaletlere bile yayılan lahit geleneği, Roma imparatorluğunda bir moda haline gelir[44].

İmparatorluğun, İ. S. 4. yüzyıl başında resmen Hıristiyanlığı tanıması sonucunda pagan inançlarına sahip kimselere ait lahitler azalmaya başlar. Hıristiyan inancını yansıtan ve daha önce sayıca az da olsa İ.S. 3. yüzyılda görülmeye başlayan lahitler çoğalmaya başlar ve bu yoğun üretim İ.S. 5. yüzyılın başlarına kadar devam eder[45]. Hıristiyan lahitlerinde üzerinde dini sembol olmayan çok az örnek bulunmaktadır[46]. Pagan lahitleri ile Hıristiyan lahitleri arasında semboller dışında kabartmaların yapılma tekniklerinde de farklılıklar bulunmaktadır. Özellikle düz bir yüzey izlenimi veren kabartmadan derine inen çukur kabartmaya geçilmesi İ.S. 4. yüzyılda gerçekleşir. Hıristiyan lahitlerinde bu yöntemle kabartmalar yapılırken, figürlerin çevre çizgilerine birbirine çok yakın delikçikler çekilmekte, bununla da arka planın daha kolay ve hızlı çıkarılması sağlanmaktadır[47]

II. 2. 2. Olba Lahitleri

Olba'da 24 adet bağımsız lahit tespit edilir. Bu lahitlerin 12'si Tırnak Tepe'de, 8'i Doğu Tepesinde, 3'ü Batı kesiminde, 1 tanesi de Kuzey kesimde yer alır. Bağımsız lahitler

[44] İ.S. 2. yüzyılın ortalarında ise kabartmalı lahitlerin kullanımı iyice benimsenir. İ.S. 2.-3. yüzyıl lahitleri üretim merkezi olarak üç önemli üretim merkezi sayılabilir: Roma, Atina ve Dokimeion. Bu önemli üretim merkezleri dışında çeşitli eyaletlerde yer alan ve oldukça dar alanlara hizmet veren yer atölyelerde vardır (Koch 2001, 17).

[45] Orhan 1997, 1088. Koch 2001, 88.

[46] Koch 2001, 136.

[47] Koch 2001, 51.

Tırnak Tepe'de ve Doğu Tepesinde yoğunlaşmaktadır. Kentte kesin olarak Roma ve Geç Antik Çağ'a tarihlenen lahitler olmasına rağmen, üzerlerinde herhangi bir bezeme ya da yazıt olmamasından dolayı net olarak tarihlenemeyen çok sayıda örnek bulunmaktadır.

Genel olarak Olba'daki lahitler sade oldukları için süslemelerine göre ayırt edilemezler. Koch'un yaptığı tipolojik ayrım, bağımsız lahitler için geçerlidir. O yüzden Olba'daki lahitleri gruplara ayırırken, yapılış tarzından yola çıkmak gerekir.

Olba'da saptanan lahitleri aşağıdaki gruplar uyarınca incelemek olasıdır:

- Bağımsız Lahitler
- Sabit Kaya Lahitleri
- *Hyposorion*'lu Lahit

II. 2. 2. 1. Olba'daki Bağımsız Lahitler (Kat No: 1-2-3-4-5-6-7-8-9)

Olba'daki bağımsız lahitler ana kayadan kesildikten sonra yekpare olarak işlenen büyük taş blokları ile oluşturulur. Kentteki bütün lahitler yerel kireç taşından imal edilir. Eskiçağda kireçtaşı lahit üretimi yapılan Kilikia'nın yanı sıra çok sayıda yerel kireç taşı

lahit imal eden bölgeler arasında Syria, Pisidia, Pamphylia da bulunmaktadır[48]. Olba'da 2004 yılı yüzey araştırmaları sırasında bulunan taş ocağında, lahit üretimin olduğunu düşündüren, ana kayadan daha söküp alınmamış, bir lahdin kısa kenarına benzeyen ve sağ tarafının düzgün bir aletle kesilmeye başlandığı anlaşılan bir bölüm bulunmaktadır[49] (Lev. 12 Fig. 17). Ayrıca kentte taş ustası mezarlarının olması, yerel bir lahit üretiminin olduğunu düşündürmektedir[50] (Lev. 12 Fig. 18).

Kentteki bağımsız lahitlerin sandukalarının ortalama eni 190–260 cm. genişliği ise 60–165 cm. arasıdır. Olba'daki bağımsız lahitler, kimi zaman blok taşlarla desteklenmekte kimi zaman da düzlenen kaya yüzeyine açılan yuvalara oturtulmaktadır. Olba'da düzlük arazi az olduğundan dolayı genellikle mezarlık alanları yamaçlara ya da engebeli arazilere yerleştirilir. Ayrıca lahitlerin jeolojik şartlara ve doğal afetlere karşı korunaklı olması için lahit tabanının düz bir zemine ihtiyacı vardır. Bağımsız lahitler için uygun düzlem sağlanması amacıyla taş blokların kullanılması veya zeminin düzleştirilmesi ek bir işlem gerektirmekte (Lev. 12 Fig. 19–20); bu da emek ve maliyeti arttırmaktadır. Lahitlerin altlarına blokların yerleştirilmesi bazı Lykia kentlerinde de görülmektedir. Hatta bu blokların basamak şeklinde olduğu, bununla birlikte görkemin daha da arttırıldığı bilinmektedir[51].

---

[48] Koch 2001, 22. Kireç taşı lahitlerin de imal edilip pazarlandığı konusunda elde arkeolojik kanıtlar bulunmaktadır. Akdeniz'de Şıldanlar mevkiinde yapılan dalışlarda kapaklarıyla beraber bir grup lahde rastlanır. Lahit sandukalarında ve kapaklarında görülen yüzeylerinde herhangi bir süsleme yoktur. Bu lahitlerin kireç taşından yapılması bu tip lahitlerin de ticaretinin olduğunu kanıtlamaktadır (Özdaş 2007, 442–443).

[49] Erten 2006, 310.

[50] Olba'daki yerel işçilik ve taş ustası mezarları için bkz; Akçay 2008, baskıda. Taş ustası mezarları için bkz; Kat. No: 27 (BL2); Kat. No: 22 (KH4).

[51] Atilla 1980, 21; Çevik 1995, 235;

Bağımsız lahitler atölyelerde işlenerek konulmak istenen yere getirilir. Bu uygulama bağımsız lahitlerin taşınması gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. Büyük bloklar olan bağımsız lahitlerin taşınmasında genellikle merdaneler kullanılmaktadır. Lahdin yerleştirilmesinde de halat ve palangalardan oluşan kompleks bir sistem uygulanmaktadır. Olba'daki bazı lahitlerin üzerlerinde, kolay taşınması için bazı eklentilerin ve oyukların olduğu da gözlemlenmektedir[52] (Lev. 13 Fig. 21). Taşıma ve kaldırmada zamanla halatın yerini metal gereçler alır ve halat bu öğelere takılan ikincil bir öğe olur. Bunlardan biri "kurt ağzı" denilen sistemdir. Bu sistem lahdin oyuklarına yerleştirildikten sonra yukarıya çekildiğinde yuvada genişler ve yuvadan çıkmaz. Böylelikle sağlam bir ortam hazırlanıp ucuna halat bağlanıp çekilebilir. Ayrıca daha sağlam olması için kurt ağzının olduğu yere kurşun dökülür[53]. Olba'daki bağımsız lahitlerin bazılarında bu uygulama kullanılmaktadır ve bu lahitler diğer mezar tiplerine göre daha az sayıdadır. Ayrıca bu tip lahitlerde kapağın kolay açılmaması için sadece kapağın sandukaya olan basıncına güvenilmektedir. Başka merkezlerdeki örnekler gibi kurşun ya da başka bir metalle yapılan kilit sistemi, eldeki arkeolojik verilere göre Olba'da saptanmamaktadır (Lev. 13 Fig. 22).

Olba'daki bağımsız lahitlerin genel olarak görünen yüzlerinin daha özenli bir şekilde işlendiği görülmektedir. Lahitlerin görünmeyen yüzeyleri ya kabaca tıraşlanarak ya da bosajlı bir şekilde bırakılmaktadır (Lev. 14 Fig. 22). Bu da bağımsız lahit pahalı bir seçim olsa bile yine de işçilikten tasarruf edilerek masrafın azaltılması yoluna gidildiğini göstermektedir.

---

[52] Olba'daki lahitlerin üzerlerine eklenen taşıma oyukları için bkz; Kat. No: 1 (BL1), Kat. No: 3 (BL3).

[53] Taşıma teknikleri ve yöntemleri için bkz; Çördük 2006, 26–32

Olba'nın bağımsız lahitlerinde süsleme olarak, girland (askı çelenk), girland taşıyan Eros, çelenk[54], üzüm salkımı, yazıtlı ya da yazıtsız tabula ansata bulunur (Lev. 14 Fig. 24). Bu süslemelerin karakterleri Roma İmparatorluk Dönemi lahitleri ile paraleldir. Olba'daki bağımsız lahitlerin kapakları kırma çatı şeklindedir. Dört köşesinde süslemesiz akroterler bulunur. Olba'daki lahitlerin kapakları bölge lahit kapaklarıyla aynı tarzdadır. Genel olarak kapaklarda, akroterin tek süsleme elemanı olduğu da söylenebilir.

Kentteki bağımsız lahitlerin sadece inhümasyon gömü için kullanılmış olması gerekmektedir ancak, kremasyonlarda da lahitlerin kullanıldıkları bilinmektedir[55]. Böylelikle lahitlerin küçük boyutta olması tek kişilik olduğuna dair bir kanıt olamaz. Olba bölgesinde de örneği bulunan, lahitlerin aile mezarı olarak kullanılması bazı mezar yazıtlarıyla da kanıtlanmaktadır[56].

Olba'da bağımsız lahitler genel olarak Tırnak Tepe'nin kuzeybatı yamaçlarında özellikle de Keşlitürkmenli'ye giden antik yolun kenarlarındadır. Bağımsız lahitlerin yol üzerlerinde olması bu tip mezarlar başka yerlerde yapılıp getirilmekte olduğundan, erişilmesi kolay yol kenarlarına yerleştirilmeleriyle açıklanabilir. Engebeli bir arazi yapısına sahip olan Olba'da tepelerin zirvelerine bağımsız lahitlerin çıkarılması zahmetli ve masraflı olduğundan daha çok yol kenarlarına konuşlandırılmaktadır. Bir diğer neden olarak maddi boyut gösterilebilir. Bağımsız lahitler bilindiği gibi masraflı bir mezar tipidir.

---

[54] Zafer çelengi; ölümsüzlüğün ve zaferin bir simgesidir. Ayrıca hayatın tamamını simgeler (Doğanay 2005, 147).

[55] Çelgin 1994, 164.

[56] Schneider 2003, 433. Ayrıca Anadolu örneklerinde de çift kişilik lahitler bulunmaktadır. Bu lahitler için bkz; Asgari 1981, 28 res. 20; Koch 2001, 40.

Bu mezarları kullananların maddi olanakları iyi, statü sahibi kişiler olduğu söylenebilir. O yüzden yol üzerleri görünebilirlik açısından açık; prestijli alanlar olduğu için maddi ve manevi olanaklara sahip kişiler bağımsız lahitlerini yol kenarlarına yerleştirmiş olmalılar.

II. 2. 2. 2. Olba'daki Sabit Kaya Lahitleri (Kat. No: 10-11-12-13-14)

Olba'da yaklaşık 14 adet kaya lahdi bulunmaktadır. Akropolis Güney Yamacı kesiminde 1, Batı kesimde 2, Tırnak Tepe kesiminde 7, Doğu Tepesi kesiminde de 4 adet kaya lahdi tespit edilir. Bu mezar tipinin Tırnak Tepe'de yoğunluk göstermesi, arazinin gösterdiği koşullarla açıklanabilir.

Bu tip lahitler, ana kaya kütlesi ile bir işlenir. Genel olarak bağımsız lahitlerle aynı ölçülerde olan sabit kaya lahitleri, bağımsız lahitlerle form olarak da birbirlerine benzerler. Sanduka kısmı (ortalama 110 cm) normal bir lahit yüksekliğindedir. Bağımsız lahitler gibi kaya lahitlerinin iç tarafının dikdörtgen biçimde oyulduğu ve içe doğru genişleyen; yani trapezoidal bir form kazandığı görülmektedir. Daha ucuza mal edilebilen bu mezarların sandukalarında altlı üstlü bordürler, bazılarında alt bordürlerde ayaklık süslemeleri dışında hemen hemen hiçbirisinde dekorasyon elemanı yoktur. Bu tip mezarların genel olarak süslemelerinin olmaması Dağlık Kilikia için de geçerlidir[57]. Aynı bağımsız lahitlerde olduğu gibi kırma çatı ve dört köşe akroterleri olan kapaklara sahiplerdir. Kapaklarında genel olarak akroterden başka süsleme bulunmamaktadır.

---

[57] Machatschek 1967, 36. Ancak Korykos kentindeki bazı kaya lahitlerinde çeşitli kabartmalar yer alır. Kabartmalı kaya lahitleri için bkz; Karaüzüm 2005, 37.

Genellikle kaya lahitlerinin çevresindeki ana kayanın oyulup etrafının da ölü kültü ile ilgili mekânlara ayrılması Olba'da görülen özelliklerdendir. Kentteki kaya lahitleri şu ana kadar yapılan araştırmalara göre tek kişilik olarak tasarlandığı tespit edilir. Fakat Dağlık Kilikia'da iki kişilik olarak tasarlananlar da bulunmaktadır. Örneğin Korykos kentinde iki kişilik olarak yapılan bir kaya lahdi vardır[58].

Dağlık Kilikia'da kaya lahitlerine Korykos, Elaiussa Sebaste[59] ve Diokaisareia'da kentlerinde rastlanır. Ayrıca Ovalık Kilikia'da Anazarbus kentinde de kaya lahitleri bulunmaktadır. Bu kentte kaya lahitlerinin dört tarafı tıraşlanmış sadece taban kısmı ana kaya ile bağlı bırakılmış bir formdadır[60]. Ayrıca Anazarbus'daki kaya lahitlerinin sanduka kısmının boy olarak kısa tutulduğu da görülmektedir. Bu özellikleri bakımından Anazarbus lahitleri Olba'daki kaya lahitlerinden ayrılmaktadır (Lev. 15 Fig 25).

II. 2. 2. 3. Olba'daki *Hyposorion*'lu Lahit

Olba'daki araştırmalar sırasında saptanan tek bir *hyposorion*'lu lahit bulunmaktadır. Doğu Tepesi kesiminde bulunan lahit akropolise göre kuzeydoğu yönündedir. Modern yolun Doğu Tepesini ikiye böldüğü kuzey yamaçta yer almaktadır. Lahit aşırı derecede tahrip olmuş durumdadır (Lev.15 Fig. 26). Yakınçağda da lahdin etrafına beton atılarak sağlamlaştırılmak istenir. Lahdin bulunduğu yer düzleştirilmiş bir ana kaya yüzeyidir. Ana kaya lahit için bir podyum görevi üstlenir. Ana kayanın alt kesiminde kayaya oyulmuş 290x320 cm. ölçülerinde mezar odası vardır. Odanın tavan yüksekliği 165 cm.'dir. Mezar

[58] Machatschek 1967, taf. 13.

[59] Korykos ve Elaiussa Sebaste kentlerindeki kaya lahitleri için bkz; Karaüzüm 2005, 37–38.

[60] Ergeç 1999, 393. Ergeç 1994, 86.

odasının içinde herhangi bir mezar yerine rastlanmaz. Ayrıca bu kaya kütlesinde nişler de bulunmaktadır.

Özellikle lahdin ön cephesi parçalanmış haldedir. Ancak elde kalan kısımda içerisinde üzüm taneleri, rozetler ve yapraklardan oluşan bir girland ayrıca hemen onun yanında bir de eros ayağı bulunmaktadır (Lev. 15 Fig 27). Lahdin ön cephesinde altta ve üstte silmeler görülmektedir. Ancak yan cephelerde silmelerin az bir kısmının döndüğü, işlenmemiş kısımdaysa bordürlere paralel çizgiler tespit edilir. Sandukanın her iki kısa kenarındaysa lahdin taşınması için oyuklar yer alır[61].

Genel olarak bu tip lahitlerin altında taş bloklarla inşa edilmiş ya da ana kayaya oyulmuş bir mezar odası bulunur. Lahit de bu mezar odasına üzerine yerleştirilir ve anıtsal bir görünüm sağlanmış olur. Taş blokların üzerine yerleştirilen lahitlerin dışarıdan görünümü basamak şeklindedir. Ancak bunların basamak görevinden çok alttaki odanın duvar sınırlarıdır. Ana kaya oyularak oluşturulan mezar odasının üzerine yerleştirilen lahit diğer *Hyposorion* lahit örneğidir. Kilikia bölgesinde Kanytelleis ve Elaiussa Sebaste kentlerinde ve Lykia bölgesinde bu tip mezarlara rastlanmaktadır[62] (Lev. 16 Fig. 28).

Hyposorion'lu lahitlerin mezar odasının gömü için kullanıldığı konusu tartışmalıdır. Ancak Elaiussa Sebaste kentinde bulunan *Hyposorion*'lu bir lahdin mezar odasında, farklı kişilerin kemiklerine rastlanması, bu bölümün yukarıdaki mezara yer açmak için yapılmış olabileceğini düşündürmektedir[63].

---

[61] Erten 2004, 13. res. 6.

[62] Kilikia örnekleri için bkz; Matshatschek 1967, taf 16b. Lykia örnekleri için bkz; İdil 1998, 11.

[63] Schneider 2003, 268.

Bu lahit tipine Kilikia bölgesi dışında Anadolu'da Phyrigia, Pamphylia, Pisidia ve Lykia bölgelerinde rastlanmaktadır[64]. Şu anki arkeolojik çalışmalara göre Olba'da bir adet *Hyposorion*'lu lahit bulunmaktadır.

II. 2. 3. Olba'daki *Arcosolium* Tipi Mezarlar (Kat No: 15-16-17-18)

Ana kaya kütlesi yay şeklinde başka bir tabirle yarım daire biçiminde oyulur. Mezar yeri olarak da oyuğun taban kısmı dikdörtgen bir şekilde açılır ya da tabandan yukarı bir sanduka bırakılarak üzeri bir lahit kapağı ile kapatılır. Bu tip mezarlara *arcosolium* denir. Olba'da pek rağbet edilen mezar tipi değildir. Kentte yaklaşık 8 adet (Doğu Tepesinde, Kuzey kesimde, Akropolis Güney yamacında) *arcosolium* tipi mezar tespit edilir. 4 tanesi Doğu Tepesi kesiminde, 3 tanesi kuzey kesimde diğeri de Akropolis Güney Yamacı kesimindeki kompleks kaya mezarının içindedir. Olba *arcosolium* mezarlarında iki farklı form saptanır. İlki ana kayanın yay biçiminde oyularak ve içine ya kaya ile bağlı bir sandukası ya da tabana açılmış dikdörtgen bir mezar yeri olan (Lev. 16 Fig. 29), diğeri de ana kayanın yarım daire şeklinde oyulup içerisinin oda şeklinde düzenlenerek mezar yerleri için uygun bir mekan oluşturandır (Fig. 16 Fig. 30).

Olba'daki *arcosolium* mezarlarda herhangi bir süsleme elemanı bulunmamaktadır. Kompleks kaya mezarındaki *arcosolium*'da ve AR3 mezarında boyama, AR4 mezarında ise kazıma tekniği ile yapılmış haç süslemeleri bulunmaktadır. Haçların yapılma şekillerine bakıldığında bunların sonradan eklenebilirliği düşünülmelidir. *Arcosolium*'ların genel

[64] Schneider 2003, 267; Cormack 1996, 4.

olarak kompleks ve kaya mezarlarının içlerinde olduğu bilinmektedir. Bu mezar tipinin Geç Antik dönemde tercih edildiğine dair arkeolojik veriler, diğer Kilikia kentlerindeki örneklerle desteklenir. Alahan manastırı çevresinde *arcosolium* tipi mezarların sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Üzerilerinde haç betimlemelerinin olduğu bu mezar tipi Geç Antik dönemde Hıristiyanlar tarafından tercih edilmiş olmalıdır[65].

II. 2. 4. Olba'daki *Khamosorion* Tipi Mezarlar (Kat No: 19–20–21–22–23–24–25)

Olba'da çok sık görülen bir mezar tipidir. Batı kesim hariç diğer bütün mezarlık alanlarında *khamosorion* görülür. Özellikle Tırnak Tepe ve Doğu Tepesi kesiminde yoğunlaşır.

Ana kayanın dikdörtgen şekilde oyularak mezar yerinin oluşturulması ve üzerine de bir kapağın yerleştirilmesiyle kullanılan yaygın bir mezar tipidir. Bu mezarların kapakları farklı formlar içerebilir. Dağlık Kilikia bölgesinde bu mezar tipi için düz, yarım silindir, üzerinde aslanlı kapak ve kabartmasız kırma çatı şeklinde kapaklar kullanılır. Ayrıca pişmiş topraktan kapakların da yapıldığı bilinmektedir[66]. Olba'da bu tip mezarların kapakları düz ve kırma çatı biçimindedir. Bu mezarların tek görünen kısmı kapakları olduğu için ancak burada kabartmalar bulunmaktadır. Olba'daki *khamosorion* mezarlarda çelenk, haç, tabula ansata ve çekiç kabartmaları yer alır.

Khamosorion mezarların yapılışı coğrafi şartlarla ilişkilidir. Bu mezarlar iki şekilde konumlandırılır. İlki ana kayanın taban seviyesinde (Lev. 16 Fig. 31), ikincisi de tabandan

[65] Umsan 1955, 35–36. res. 123.

[66] Machatschek 1967, 34–35.

yüksekte olanlardır (Lev. 16 Fig. 32). Mezar yeri yontulmasına başlanmadan önce, taşçı ustası dikdörtgen bir çizgi çekmektedir. Bu çizgi mezarın aşağıya hangi sınırlar dâhilinde ineceğini belirler (Lev. 17 Fig. 33). Ayrıca mezar yerinin bir ya da iki kenarına 15–20 cm genişliğinde kanallar açılmaktadır. Bu kanalların yapılmasının nedeni taban seviyesinde yer alan *khamosorion* mezarların içlerine yağmur sularının girmesini engellemektir. Özellikle Olba'da bulunan *khamosorion* mezarlar bu öneriyi kanıtlar niteliktedir. Olba'daki herhangi bir mezarlık alanı içine alınmayan akropolis güneybatı yamacındaki bir *khamosorion* mezarda, kısa ve uzun kenarlara paralel "L" şeklinde 15 cm. genişliğinde açıklıklar yapılır. Ayrıca mezarın 60 cm. yanında da bir sarnıç bulunmaktadır. Mezarın kısa ve uzun kenarlarına paralel açılan kanallardan sarnıca doğru bir kanal daha yapıldığı fark edilir. Böylelikle yağmur suyunun bu kanallar sayesinde sarnıca yöneltildiği tespit edilir (Lev. 17 Fig. 34). Yine aynı bölgede yer alan bir *arcosolium* mezar, kaya cephesinin dibine yapılmış durumdadır. Kaya cephesi içbükey şekilde oyularak yukarıdan ve cepheden gelecek yağmur sularına yön vererek, suyun mezarın kenarlarına paralel olan kanallardan aşağıya akması sağlanır (Lev. 18 Fig 35). Mezarların içlerine suyun dolmaması ve mezarın içini tahrip etmemesi için uygulanan bu yöntem, Dağlık Kilikia bölgesinde Elaiussa Sebaste ve Korykos kentlerindeki mezarlık alanlarında da görülmektedir[67].

II. 2. 5. Olba'daki Kaya Mezarları

Olba'daki kaya mezarları, yüksek kayalıkların dik cephelerine, kentteki yolların giriş çıkışlarına ve yalnızca mezarlık alanı olarak değerlendirilen kayalık arazilere

[67] Machatschek 1967, 37; Karaüzüm 2005, lev. 30, 32.

yapılmaktadır[68]. Kentte görülen kaya mezarları için herhangi bir yön kaygısı olmadığı ve mezar yapımı için uygun jeolojik alanların bu amaçla değerlendirildiği görülmektedir. Arazinin engebeli olması, tarım toprağının değerli olması Olba'da kaya mezarlarının sıklıkla kullanılmasının nedenidir. Olba'da farklı tiplerde kaya mezarlarının yapıldığı görülmektedir. Bu tipleri şu başlıklar altında toplamak olasıdır:

- Tapınak cepheli kaya mezarları
- Tek odalı, basit dörtgen cepheli kaya mezarları
- Çok odalı, kompleks planlı kaya mezarları

Genel olarak Olba'daki kaya mezarları tek odalı olarak tasarlanır[69]. Yapılan tespitlere göre; ölünün sanduka içine, klineye veya düz bir zemin üzerine yatırıldığı, kremasyon kaplarının da mezarların içlerine yerleştirildiği anlaşılır. Klineler genellikle taştan yapılır. Ancak Tırnak Tepe mezarlık alanında Kat. No: 40 (KMa15) kaya mezarının içerisinde 240x55 cm ölçülerinde bir podyum bulunur. Bu podyumun üzerinde 6 adet kare şeklinde hatıl oyukları vardır. Bu oyukların ahşap bir klineyi taşımak için kullanıldığı önerilebilir. Ayrıca Kat. No: 43 (KMa18) kaya mezarı içindeki hatıl oyukları da bu mezarda ahşap bir klinenin varlığını da düşündürmektedir.

[68] Ayrıca Olba'ya bağlı çiftlik evlerinin yakınlarında da kaya mezarları vardır. Böylelikle kent merkezinden uzak, yalnız başlarına duran kaya mezarları da bulunabilmektedir. Çiftlik evleri ile bağlantılı olduğu düşünülen Tlos kaya mezarları için bkz.; İşkan-Çevik 2001, 170. Bu tip tek şekilde yapılan kaya mezarlarına Batı Dağlık Kilikia'da olan Irenepolis kentinde de rastlanmaktadır (Öztürk 2003, 5).

[69] Çok odalı olan kompleks kaya mezarı istisna bir örnektir. Ayrıca Kat. No: 39 (KMa14) kaya mezarı alt kattaki kaya mezarı ile bağlantılı olduğu da anlaşılmaktadır.

Klinelerin formları çağlar boyu değişikliğe uğramaz. Olba'daki kaya mezarlarında çok fazla kline bulunmamakla birlikte yapılan klineler de sade, ince işçiliği olmayan bir tarzdadır. Farklı boyutlara sahip klinelerin insan boyutundan büyük oldukları tespit edilir. Bu büyüklüğün sebebi ölü hediyelerinin de bu bölüme konulmasıdır[70].

Olba'da çok yaygın olmasa da kaya mezarlarının odasında, ölülerin sanduka içine yatırıldığı tespit edilir. Mezar odalarındaki sanduka sayısı bir veya üç adettir. Bu tip mezarlara alçak seviyede oldukları için basamaklarla girilir. Ancak girişle aynı seviyede olan mezarlar da bulunmaktadır. Bu tip mezarların kapaklarla kapatılmış örnekleri vardır. Ancak Kat. No: 35 (KMa10) numaralı mezarın sandukaları kapatılmaya müsait değildir.

Diğer bir grup da, sanduka ve klinesi olmayan mezar odası zemini düz olarak bırakılmış olanlardır. Bunlarda, ölülerin nereye ve nasıl yatırıldığına dair herhangi ipucu bulunmamaktadır. Ancak iki türlü öneri sunulabilir. Öncelikle ölünün doğrudan mezar odasına yatırılması, diğeri de kremasyon kaplarının bu tip mezarlara dizilmesidir.

Kaya mezarlarının girişlerinin nasıl kapatılmakta olduğu incelenirse, belirli her tipin kendine özgü bir çözüme sahip olduğu görülür. Kayalığın durumu, taş ustasının tercihi ve maddi olanaklar kaya mezarların kapama şekillerini belirler. Olba'daki kaya mezarlarında genellikle tıpa şeklinde kapakların olduğu tespit edilmektedir (Levha 18 Çizim 1). Bu tipte Özellikle kaya mezarının girişi kapağa uygun şekilde oyularak kapağın dışarıda kalan kısmına müsait bir yer hazırlanmaktadır. Mezarın ağzıyla aynı ölçülerde olan kapağın ön kısmı sıkıştırma tekniği ile kapatılmaktadır.

---

[70] Kline üzerine mezar hediyelerinin konulmasına Hieropolis Kuzey Nekropolisi'nde *in situ* olarak rastlanmaktadır (Söğüt 2003, 252).

Diğer bir kapama tekniği ise, girişe örülen duvarlarla kaya mezarının kapatılması yöntemidir. Özellikle bir niş gibi oyulan, düz bir zemine sahip, basit cepheli kaya mezarlarının girişlerinin, kerpiçle veya duvar örülerek kapatılmakta olduğu düşünülebilir. Olba'da girişlerinde kapatılmayla ilgili herhangi bir izin bulunmadığı Tek Odalı - Basit Dikdörtgen Cepheli Kaya Mezarlarının duvar örgüsüyle bu işlemin yapıldığı önerilebilir. Bu tip kapama örneklerine Dağlık Kilikia'da da rastlanmaktadır. Kanytelleis kentindeki basit yapılmış kaya mezarlarında harçla sağlamlaştırılmış duvarlarla kaya mezarlarının kapatıldığı tespit edilir (Lev. 19 Fig. 36).

Olba'da görülen başka bir kapama tekniğiyse ahşap veya metal malzeme ile kapatmadır. Kentte görülen kaya mezarlarının bazılarının girişlerinde bulunan hatıl oyukları veya dübel delikleri bu tip uygulamanın burada kullanıldığını düşündürür[71]. Bu oyukların bir kapı için yapılmadığı açık bir şekilde ortadadır. Olba'daki yapılar incelendiğinde kapı oyuklarının daha farklı olduğu tespit edilir. Özellikle yapıların girişlerindeki "L" şeklindeki oyuklarla mekaniğin buraya girip çıkması sağlanır. Ancak mezarlardaki oyuklar tamamıyla girişlerin ve çıkışların engellenmesi için yapılır. Böylelikle bu kapama tipinin "kapı" olarak tanımlanmaması gerekmektedir (Lev. 19 Fig. 37).

[71] Bu tarz kapamanın Dağlık Kilikia'daki örnekleri için; Söğüt 1991, 26–27.

II. 2. 5. 1. Tapınak Cepheli Kaya Mezarları (Kat No: 44-45)

Bu tip mezarlar tapınaklardan öykünerek yapılırlar. Mezarların giriş cephesi bir tapınağın ön cephesine benzetilir. Olba'da iki adet tapınak cepheleri kaya mezarı bulunmaktadır. Biri Ion biri de Korinth düzeninde olan bu mezarlar, bulundukları yer bakımından ayrıcalıklı konumdadırlar (Levha 20 Çizim 2-3). Özellikle Korinth düzenindeki tapınak cepheli kaya mezarı, vadiye hakim konumda olup, bulunduğu dik kaya yamacının yüksek kesimlerindedir. Mezara ulaşmak için de aşağıdaki vadi tabanından yukarıya doğru basamaklar yapıldığı da tespit edilir.

Dağlık Kilikia bölgesinde Olba örneklerinin dışında, tapınak cepheli kaya mezarları yaygın olmasa da kullanılmaktadır. Özellikle komşu kent Diokaisareia'da dört adet tapınak ve mimari cepheli kaya mezarları vardır (Levha 20 Çizim 4). Bu mezarların ikisi dor düzeninde olup triglif ve metop frizleri detaylı olarak belirtilir. Ayrıca Kelenderis kentinin 15 km. kadar kuzeybatısında Duruhan köyü yakınlarında Minare mevkiinde de tapınak cepheli kaya mezarları bulunmaktadır. *In antis* planlı mezarlar mimari süslemelerinin detaylı bir şekilde verilmesiyle dikkati çekerler[72]. Hellenistik dönemden beri tanınmakta olan tapınak cepheli kaya mezarlarının temel düzenlerinin Kilikia'da görülmesi Hellenizasyon süreci ile açıklanabilir

Tapınak cepheli kaya mezarlarının yaptırılmasının nedeni, dinsel inanış ve uygulamalardan çok siyasal ve maddi koşulların yüksek seviyelerde olmasıyla alakalıdır. Bu gösterişli mezarlar sayesinde, toplum içinde siyasal ve ekonomik gücün etkili biçimde

[72] Zoroğlu 2006, 923.

ortaya konulması sağlanmaktadır. Bunların sosyal bir mesaj taşıdığı, ölen kişinin hayattayken kazandığı şöhreti, serveti gelecek kuşaklara aktarma çabası içinde olduğu düşünülebilir[73]. Olba'daki tapınak cepheli kaya mezarları da ekonomik imkânlarla açıklanabilir. Ekonomik gelişmelerin körüklediği kentleşme olgusunun mezar mimarisine yansıması bu tip mezarlarla kanıtlanmaktadır. Bu mezarların kent içinde diğer kaya mezarlarına göre daha gösterişli olmasına rağmen Lykia ve Karia örneklerine göre daha sade olduğu görülmektedir[74].

II. 2. 5. 2. Çok Odalı, Kompleks Planlı Kaya Mezarı

Olba mezarlık alanları içerisinde Akropolis Güney Yamacı kesimindedir. Doğu Vadisi'nden yaklaşık 10–15 metre yukarıdadır (Lev. 21 Fig. 38). Çeşitli mekan ve mezar odalarına sahip farklı mezar tiplerinin bir arada olduğu kompleks biçimindedir. İç içe üç odadan oluşur. Dıştaki oda yaklaşık 460 cm. derinliğindedir.

Bu mekandan orta kesime kavisli bir lento düzenlemesiyle girilir. Üç *fascia*'lı *lento*'nun kenarları taş ustası tarafından belirginleştirilerek oyulur (Lev. 21 Fig. 39-40). Burada, sağ tarafta *arcosolium* tarzında bir mezar vardır (Lev. 22 Fig. 41). Mezarın sanduka kısmının ön cephesinde yazıtsız bir çerçeve betimlenir. Sandukanın üzerindeki duvarda, kırmızı boya ile yapılmış uçları çatal şeklinde haç yer almaktadır. *Arcosolium*'un yay şeklindeki oyuklarında karşılıklı hatıl-dübel delikleri görülmektedir (Lev. 22 Fig. 42). Sandukanın kırma çatı kapakla kapandığı bölgedeki ve kentteki örneklerle bilinmektedir. Ancak bu mezarın ahşap veya metal malzeme ile kapatılması ikinci kullanım ile

[73] Fedak 1990, 160; Çevik 2000, 6.

[74] Zoroğlu 2006, 922; Bean 1998, 40-41.

açıklanabilir. *Arcosolium*'un tam karşısında düz bir podyum bulunmaktadır. Orta mekanın tavanı, cepheyi izleyen tamamıyla kayaya oyulmuş tonoz bir örtü ile kaplanır. Tonoz karşı duvara kadar devam eder. Bu duvardaysa kaya mezarı bulunmaktadır. İçerisi oda şeklinde düzenlenmiş kuzey-güney doğrultulu beşik tonoz ile örtülür. Dikdörtgen planlı olup yaklaşık 340x222 cm. ölçülerindedir[75]. Mezarın girişinde, kenarlarda karşılıklı hatıl-dübel delikleri bulunmaktadır. Bu veriler sayesinde mezarın nasıl kapatıldığı da anlaşılmaktadır (Lev. 25 Fig. 43–44).

Mezar odasının tabanı düzdür ve kuzey köşesinde ölü kültü ile alakalı sunu sekisi vardır. Duvar ile bitişik yapılan seki 164 cm. yüksekliğindedir. Kompleksin dış ve iç duvarlarında nişlerin olduğu görülmektedir. İlk odanın tam karşısında bulunan nişte hayvan bağlamak için oyuğun olduğu tespit edilir[76] (Lev. 23-24 Çizim 5-6-7-8). Kompleksin yüksek seviyelerinde kayaların düzleştirilmesiyle oluşan içinde bir sarnıcında olduğu bölümler bulunmaktadır. 2003 yılı yüzey araştırmaları sırasında bulunan üzerinde üç harfin olduğu bir yazıt parçası da bu kompleks kaya mezarındadır.

---

[75] Erten 2005, 12.

[76] Olba'daki mezarlarla bağlantılı hayvan bağlama delikleri bir yerde daha görülmektedir. Akropolis Güney Yamacı mezarlık alanının vadiye yakın kesiminde bulunan bu deliğin yakınında mezarlar vardır. Hayvan bağlama deliğiyle paralel olan, aynı platformun üzerinde yer alan "D" şeklindeki kaya çanağı, bu alanın hayvan kurban etmek için kullanıldığını göstermektedir. Aile mezarlığı olan Anazarbus'daki dikdörtgen planlı mekanın içinde de bu delikten bulunmaktadır. Oyuğun mekanın içinde olması, mezarlara kurban kesme ile alakalı olmalıdır. Mezar yerlerinin içinde bulunan bu tip deliklere bir örnek de Seleukeia Pieria'dadır (Samandağ –Çevlik). Kentin batı nekropolisi alanı içinde bulunan Beşikli Mağara'daki bir mezar odası dikdörtgen bir avlu ile tasarlanır. İki *arcosolium*'un yan yana olduğu mezarların önünde yuvarlak kaya çanağı bulunmaktadır. Ayrıca bu alanın içindeki oturma sekilerinde iki adet hayvan bağlama deliği görülmektedir. Ayrıca Klaros kazılarında yapılan 2003 Apollon sektörü çalışmalarında, mermerden hayvan bağlama bloğu ele geçirilir. Apollon sektörü 2003 çalışmaları için bkz; Akar 2005, 292–293.

Kompleks mezarın tarihlendirilmesinde en önemli arkeolojik veri cephenin mimari düzenlemesidir. Kavisli *lento* ya da kemerli cephe düzenlemeleri arkeolojik literatürde "Suriye alınlığı" olarak geçmektedir. Kavisli *lento*'nun Roma mimarlığında yoğun olarak kullanımı İ.S. 2. ve 3. yüzyıllardadır. Özellikle Küçük Asia'nın batısında yaygın olarak kullanılmaktadır[77]. Olba'daki anıtsal mezarlar genel olarak İ.S. 2. ve 3. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Bu dönem içinde artan ekonomik refah mezarların biraz daha gösterişli yapılmasına neden olur. Ayrıca kompleks mezarın yakınında bulunan tonozlu mezar da İ.S. 2. ve 3. yüzyıla tarihlendirilir. Böylelikle kavisli *lento*'suyla kompleks kaya mezarı için İ.S. 2. ve 3. yüzyıl önerilebilir.

Mezarın içinde bulunan boyayla çizilen haç, bu mezarın ikinci bir evresine ait olmalıdır. İkinci evreyi yukarıda da bahsedildiği gibi *arcosolium*'da iki farklı kapama tekniğinin olması kanıtlamaktadır.

II. 2. 5. 3. Tek Odalı-Basit Dikdörtgen Cepheli Kaya Mezarları (Kat No: 26-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36-37-38-39-40-41-42-43)

Basit kaya mezarlarının yapımı pratik olduğu için çok sık kullanılan bir tiptir. Tercih edilme nedenlerinden biri de düşük maliyette olmalarıdır. Ayrıca bu mezarlar birkaç kuşak tarafından kullanılır.

Olba'da en çok görülen mezarlardandır. Özellikle yüksek ana kaya kütlelerin cephelerine yapılırlar. Topografik yapıya bağlı olarak yerleri belirlenir. Olba'daki bütün

[77] Yegül 1986, 134–135; Erten 2005, 12.

mezarlık alanlarında kullanılır. Ancak Tırnak Tepe ve Doğu Tepesi Basit Kaya Mezarlarının yoğunlaştığı yerlerdir. Bu tip mezarların cephelerinde hiçbir süsleme elemanı bulunmamaktadır. Basit Kaya Mezarlarında kline, sanduka ve düz zemine ölülerin yatırıldığı ve kremasyon kaplarının da basit mezarlara konulduğu düşünülebilir.

Bu tip mezarların kapama şekli üç çeşit olup; tıpa ile, duvar örmeyle veya ahşap-metal malzeme ile gerçekleştirilir. Bazı basit kaya mezarlarının cephelerine bakıldığında, mezarın üst kısmında bazı oluklar fark edilir. Bu olukların işlevi, yağmur ve dağdan yamaçlara doğru akan suların mezarların içlerine girmelerini engellemektir (Lev. 26 Fig. 45). Oluklar Bu uygulama, mezarların yanlarındaki nişler için de geçerlidir (Lev. 26 Fig. 46). Özellikle nişlerin içine konulan malzemenin zarar görmemesi için yağmur suyunu kanalize eden oyuklar kullanılmaktadır[78].

II. 2. 6. Olba'daki Anıt Mezarlar

II. 2. 6. 1. Akropolis Güney Yamacındaki Tonozlu Mezar

Tonozlu mezar anıtı Olba mezarlık alanları içerisinde Akropolis Güney yamacı kesimindedir. Vadiden yaklaşık 20–25 m. yükseklikte, doğu ve güney vadilerin birleştiği görkemli bir alanda yer alır (Lev. 27 Fig. 47). Mezarın etrafında çok sayıda *khamosorion* ve bir de ölü kültü ile ilgili tapınım alanı vardır. Yapı yaklaşık olarak kare plandadır ve tek mekandan oluşur. Mezarın cephesi vadiye bakmakta, cephenin hemen önünde de ana

[78] Su oluklarına sahip Tek Odalı - Basit Dikdörtgen Cepheli Kaya Mezarı için bkz; KMa3, KMa4.

kayanın düzleştirilmesiyle oluşturulan bir giriş bulunmaktadır[79]. Duvarlar harçsız ve rektogonal tekniktedir. Duvarın arka ve kuzey tarafının alt bölümleri ana kayadan oluşur (Lev. 27 Çizim 9). Üç *fascia*'lı bir arşitrav üzerine oturan tonozdan tek bir parça *in situ* kalır. Tonozun altında kalan *khamosorion* kuzey-güney düzleminde yer alır. *Khamosorion*'un kapağı kırma çatı ve dört köşe akroterlidir. Anıtın arka arka cephesinin kuzey köşesinde bir adet sarnıç vardır. Sarnıcın mezarla bir bütün olarak tasarlanması ölü kültü ile suyun birbirleriyle ilişkisini kanıtlar[80] (Lev 27 Fig.48).

Bu tip mezarlar Kilikia bölgesinde yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Bölgedeki mezarlar incelendiğinde birbiriyle çok yakın tipte oldukları görülür. Ayrıca bu mezarların hemen önüne bir sütun dikilmekte ve sütunun üzerilerine de plastik eserler eklenmektedir[81]. Ancak Olba'daki tonozlu mezarda böyle bir özelliğe rastlanmamaktadır. Erten yapının plan özellikleri bakımından bölgedeki diğer örnekleriyle benzer olduğunu ve İ.S. 2. ve 3. yüzyıllara tarihlenebileceğini söyler[82].

II. 2. 6. 2. Yazıtlı Tonozlu Mezar

Olba mezarlık alanları içerisinde Batı kesimindedir. Diokaisareia antik yolunun güzergâhı üzerinde bir ana kaya kütlesinin dibine yapılmış, kısmen de korunmuş durumdadır (Lev. 28 Fig. 49). Mezar daha önce Keil-Wilhelm tarafından incelenir, fakat

[79] Erten 2006, 309.

[80] Erten 2006, 310.

[81] Söğüt 2005, 103–154.

[82] Erten 2006, 310.

mezarın tipolojik incelemesi değil sadece yazıtı belgelenir[83]. 2005 yılı yüzey araştırması sırasında belgelenen eser, tonozlu örtüsü ile anıtsal bir mezardır[84].

Duvarın cephesi tarım arazisine bakmakta olup üç *fascia*'lı podyum üzerine oturan tonoz örtünün sadece iki bloğu sağlamdır. Podyumun güney tarafında dört blok sırası görülmektedir. Kuzey podyum duvarı tamamen yıkıktır. Kuzey podyum duvarı ana kaya ile desteklenmiş olması nedeniyle, iki sıra blok için müsait olduğunu gösterir (Lev 28 Çizim 10). Tonoz örtünün altında bir kaya lahdi bulunmaktadır. Lahdin kapağı açılarak ön tarafa düşürülmüş, kırma çatı ve dört köşe akroterlidir. Lahdin ön cephesinde bir altar kabartması vardır. Kabartmanın içinde Yunanca yazıt bulunmaktadır (Lev 28 Fig. 50).

Λουκίου

Λγουσίου

Μαρείνου

Ούετρανου [85]

Yazıttan da anlaşılacağı gibi mezar, emekli bir askere aittir. Mezarın yakınlarında kısmen korunmuş bir çiftlik evi bulunmaktadır. Olba'da görülen çiftlik evlerinin hemen yanlarında özellikli mezarların olduğu tespit edilir. Aynı durum burada bulunan çiftlik evi için de geçerlidir. Böylelikle tonozlu mezarda yatan emekli askerin, yakınlarda bulunan çiftlik evi ile bağlantılı olabileceği düşünülebilir.

[83] Keil-Wilhelm 1931, 88.

[84] Erten-Özyıldırım 2007, 421.

[85] Keil-Wilhelm 1931, 88.

II. 2. 6. 3. Tapınak Planlı Anıt Mezar

İnsanların ölümden sonraki yaşama olan inançları, mezar mimarisinin doğmasına neden olur. Mezar yaptırma geleneği İ.Ö. 3. binin 2. yarısından itibaren günümüze kadar süre gelen bir süreçtir[86]. Anıtsal mezar mimarisi ise, siyasal ve sosyal açıdan refahın olduğu dönemlerde inşa faaliyetleriyle doğru orantılı olarak artış gösterir.

Anıtsal mezarların yapılma nedeni, mezar sahibinin yaşadığı dönemdeki statüsünü öldüğü zaman gelecek kuşaklara aktarma düşüncesi olarak açıklanabilir. Anıtsal mezarlar genellikle zenginler, yöneticiler ve soylu sınıfına mensup kişiler için yaptırılır[87].

Bu tip mezarlar, mezar mimarisi açısından önemli bir yer tutmaktadır. Dekorasyonları, süslemeleri, sosyal içeriğiyle bir bütün olarak değerlendirilen anıtsal mezarlar, bulunduğu yerleşimin önemli anıtlarındandır. Çoğunlukla bu tür mezarlar simgesel anlamlarıyla ön plana çıkarlar. Ölüyü tanrısallaştırmak, yüceltmek, kahramanlık seviyesine çıkarmak, ölümsüzleştirmek, şan ve şeref sahibi yapmak bu tip mezarların manevi önemini açıklar[88].

Ayrıca, diğer tip mezarlara göre daha özgür bir tarzda yapılırlar. Birbirleriyle birebir benzeyen anıtsal mezar bulunmamaktadır[89]. Bu da anıtsal mezarların ne kadar esnek ve kişiye özel bir yapım tarzı olduğunu açıklamaktadır. Kalıcılığın ön planda olması

---

[86] İdil 1998, 1.

[87] Özbek 2007, 165.

[88] Toynbee 1996, 130.

[89] Fedak 1990, 3-6.

nedeniyle daha özenli yapılan anıtsal mezarlar, iç ve dış dekorasyonlarının ince işçilikle detaylandırılmalarıyla dikkati çekerler[90].

Karia ve Lykia bölgeleri, birbirinden farklı tipteki mezar anıtlarıyla çok zengin alanlardır. Bu iki bölge anıtsal mezarların kapsamlı sınıflandırılmasında başlangıç noktası olurlar. Özellikle bazı anıtsal mezar tiplerinin öncüleri ilk defa bu bölgelerde görülür[91].

Bu mezar tiplerinden biri de tapınak planlı anıt mezardır. Lykia bölgesindeki Ksanthos Nereidler anıtı ve Limyra anıtı karyatidli taşıyıcı elemanlarıyla tapınak planlı anıt mezarların öncüleridir[92]. Ayrıca Sardis'te saptanan Greko-Pers stilinde işlenmiş iki alınlığın, bir mezara ait olduğu düşünülmektedir. Eğer bu saptamalar doğruysa, tapınak planlı anıt mezarın, yunan mimari stilinde yapılan en erken örneği Sardis kentindedir[93].

Tapınak planlı anıt mezarların sıklıkla kullanılması Roma imparatorluk dönemindir. Pamphylia, Pisidia, Lykia, Karia ve Kilikia'da çok sayıda bu tip mezarlara rastlanmaktadır[94]. Kilikia bölgesinde ise Elaiussa Sebaste, Korykos[95], Imbriogon[96],

---

[90] Fedak 1990, 5.

[91] Dinsel mimari ile mezar mimarisinin bir arada düşünülmesi İ.Ö. 5. yüzyılın sonları ve İ.S. 4 yüzyılın başlarına denk gelir. Özellikle ilk yapılan mezarlarda doğulu unsurların, yunanlı unsurlarla birlikte kullanıldığı görülmektedir (Cormack 2004, 20).

[92] Borchardt 1999, 45–52; Erten 2007, 150.

[93] Bu mezar için İ.Ö. 430–420 önerilmektedir (Cahill 1984, 20, fig. 28).

[94] Erten 2007, 150.

[95] Machatschek 1967, 108-109; Schneider 2003, 261–271.

[96] Keil-Wilhelm 1931, 23–31; Machatschek 1974, 251–261.

Cambazlı[97], Diokaisareia[98], Mezgit Kale ve Olba'da tapınak planlı anıt mezarlar bulunmaktadır.

Olba'daki tapınak planlı anıt mezarı daha önce kente gelen araştırmacılar da incelemiştir[99]. Akropolise göre batı yönünde olan mezar, Tırnak Tepe'nin batı yamacından yaklaşık 100 metre uzaklıktadır. Olba'daki herhangi mezarlık alanı ile de bağlantılı değildir. Bilindiği gibi Olba'da tarıma elverişsiz yerler mezarlık alanı olarak kullanılır (Lev. 29 Fig. 51). Ancak tapınak planlı anıt mezarın tarıma müsait bir alana yapıldığı görülmektedir. Bu da mezarın yapısal formu dışında bulunduğu yerle de ayrıcalıklı bir örnek olduğunu gösterir.

Mezar aşırı derecede tahrip olmuş haldedir. Günümüzde sadece kuzeybatı arka duvarı sağlamdır (Lev 29 Fig. 52). Bu duvarın köşelerindeki pilasterler ve bir tarafındaki korinth başlığı sağlam durumdadır. Pilasterlerin üzerindeki baştaban elemanları tümüyle yıkıktır. Berns'in önerisine göre; Anıtın üç *fascia*'lı bir arşitrava "S" profilli frize geison tarafından taşınan alınlık düzenlemesine sahiptir[100]. Ancak şu anda yapılan incelemelere göre bunu kanıtlayacak arkeolojik veriler bulunmamaktadır. Mezar yapısının iç kısmı belirli seviyeye kadar toprakla doludur. Anıt, rektogonal bloklardan oluşur ve blokların arasında harç bulunmamaktadır. Yapının üç sıra halinde 155 cm. yüksekliğinde bir

[97] Keil-Wilhelm 1931, 34–46.

[98] Wegner 1974, 575–583.

[99] Keil-Wilhelm 1931,84–85, fig. 110, Res. 109; MacKay 1976,642; Hild - Hellenkemper 1990,370; Hallet-Coulton 1993, 54–55, no. 39; Erten 2003(a). 188–195, Res. 12; Berns 2003,113, 242–243, kat. 32B1, lev. 21, 4, 22, 1 -2; Erten 2004, 55–57,65, Çizim 1 -7, Res. 1 – 3; Cormack 2004, 255–256. Ayrıca bu mezar ayrıntılı bir makale olarak yayınlanmıştır; Erten 2007, 149–156.

[100] Berns 2003, 242.

podyumu vardır[101]. Anıtın içinde mezar yeri, lahit veya mezar odası bulunmamaktadır. Ancak iç arka duvarda düzenli olarak yapılmış hatıl oyukları bulunur[102] (Lev. 29 Çizim 11-12).

Mezarın ilk planı Keil - Wilhelm tarafından yapılır. Plana göre yapının tek mekâna sahip olduğu görülür. Ancak Erten tarafından 2002–2003 yıllarında T.C. Kültür Bakanlığı izniyle yapılan sondaj çalışması ve yüzey araştırmalarında, mezarın ana mekanın bir kemerle ayrıldığı, kemerin gerisinde kalan arkadaki kalan bölümün derinliğinin 325 cm, öndeki kısmın 425 cm olduğu tespit edilir. Bu verilere göre anırın tek mekandan oluşmadığı anlaşılır. Stylobat genişliği 870 cm olup ön cephenin yıkık olmasından dolayı nasıl bir düzende olduğu bilinmemektedir. Ancak 2003 yılında bu bölümde yapılan sondaj çalışmalarında basamaklı bir düzenin olduğu belirlenir[103]. Erten'e göre yapı prostylos planlı olup anta duvarlarının önünde dört korinth sütunu bulunmaktadır[104] (Lev. 30 Çizim 13).

Anıtın tarihlendirilmesine bölgedeki benzerleri yardımcı olmaktadır. Özellikle Imbriogon'daki yazıtlı tapınak planlı anıt mezar, Olba örneğiyle çok fazla benzerlikleri vardır. Erten, karşılaştırma yöntemi ile mezarı İ.S. 2. yüzyılın sonları ile İ.S. 3. yüzyılın başlarına tarihlendirmektedir[105]. Ayrıca yapının plaster başlığı stilistik açıdan incelendiğinde Korykos sütunlu caddesine ait bir sütun başlığına benzetilmektedir (Lev 30

[101] Erten 2007, 150.

[102] Erten 2004, 55–56; Erten 2007, 151.

[103] Erten 2005, 11.

[104] Erten 2004, 55–56; Erten 2007, 151.

[105] Erten 2007, 152.

Fig. 53). Detaylandırılmamış bu korinth başlıkları için İ.S. 2. yüzyılın ortaları 3. yüzyılın başları önerilir[106].

II. 3. Hıristiyanlığın Kilikia-Isauria Bölgesindeki Yayılımı Olba'daki Hıristiyan Mezarları

Olba'daki Hıristiyanlık dönemi mezarlarını incelemeden önce Kilikia-Isauria bölgelerinde Hıristiyanlığın neden güçlü olduğunu, nasıl yayılım gösterdiğini irdelemek gerekir. Bu aynı zamanda Olba'da ve yakın çevresinde Hıristiyan mezarlarının varlığının da açıklayıcı nedenlerinden bir tanesidir.

Hıristiyanlığın Palaestina'da ortaya çıkışı Roma İmparatorluğu'nun Kilikia, Isauria, Mısır gibi doğu Akdeniz eyaletlerinde sosyal yaşamda önemli değişiklere yol açar. Antiokheia'dan başlayarak, Tarsus ve Seleukeia gibi kentlerde Hıristiyan toplulukları oluşur[107].

Hıristiyanlık İ.S. I. yüzyıldan başlayarak Palaestina'dan kuzeye, Syria'nın orta bölgesi ve Anadolu kıyı kentlerine doğru yayılmaya başlar. Antiokheia Hıristiyanlığın yayılmasında önemli bir görev üstlenir. Kentin yakınındaki merkezlerde yaşayanlar arasında da hızlı bir yayılımın olduğu görülmektedir. Yeni din önce Tarsus, ardından Seleukeia ve çevrelerinde bulunan yerleşimlerde önem kazanır. Adı geçen kentlerin Hierosolyma'daki tutucu Yahudilerin Hıristiyanlığa karşı takındıkları katı tavırdan etkilenmedikleri düşünülmelidir. Bu bölgede Hıristiyanlık, Palaestina'nın tersine yalnızca

[106] Kaplan 2006, 100. Kaplan 2007, 93.

[107] Özyıldırım 2004, 246.

Yahudi kökenlerin arasında değil, pagan inançlılar arasında da yayılması nedeniyle önemlidir[108].

Hıristiyanlığın bölgedeki yayılımında Tarsuslu Paulus'un üzerinde durulması gereken çabaları oldukça önemlidir. Tarsuslu Paulus'un Hıristiyan inancında yaptığı yeni yorumların, Yunan-Roma inançlarının yaygın olduğu Kilikia ve Isauria eyaletleri olmak üzere Küçük Asia kentlerinde kısa sürede çok sayıda yandaş bulmasındaki önemi unutulmamalıdır[109].

Yazılı kaynaklarda İ.S. 1. yüzyıl, Hıristiyanlık için önemli şahıslardan biri olan Ikonion'lu (Konya) Azize Thekla'nın Seleukeia'da yaşadığı dönemdir[110]. Erken Hıristiyanlık kaynakları, Azize Thekla'nın kentte bir mağarada inzivaya çekilip çeşitli mucizeler gerçekleştirdiğini ayrıntılı olarak yazar[111]. Azize Thecla'nın Seleukeia'da yaşaması, dinsel önem açısından bu kenti diğer Kilikia Trakheia ve Isauria kentlerinden öne çıkarır.

Kilikia bölgesinde pagan dönem ve sonrasında halk arasındaki dinsel inanışların oldukça güçlü olduğu Olba tapınak devletinin yapısı ile anlaşılmaktadır. Kilikia'da dinsel inanışın

[108] Aydın 2002, 83.

[109] Aydın 2002, 83.

[110] Baysan 1997, 1630; Özyıldırım 2004, 246.

[111] Lequien 1740, 1010; Özyıldırım 2004, 246.

önemi Hıristiyanlık sonrasında da sürer. Thekla'nın Seleukeia'ya gelmesiyle bu kent dinsel olarak bölgenin en önemli yerleşimi haline gelir[112].

Seleukeia, Erken Hıristiyanlık döneminde otuz üç Isauria kenti piskoposluğunun kendisine bağlı bulunduğu büyük bir başpiskoposluk merkezi olur[113]. Bu kentler arasında Diokaisareia ve Olba ayrı ayrı piskoposluk merkezleri olarak yer almaktadır[114].

Ayrıca yazılı kaynaklar Seleukeia'da Hıristiyanlık için çok önemli bir konsilin toplandığı bilgisini verir. Bu konsil İ.S. 359 yılında yapılmış olup aldığı kararlarla Hıristiyanlığın içinde bulunduğu sorunları çözmeye çalışır[115].

Birçok Hıristiyanlık yapısı ile dikkatleri çeken Kilikia bölgesi kentlerinden Korykos, coğrafi olarak Seleukeia'ya daha yakın olmasına karşın dinsel güç mücadelesinden dolayı Tarsus Başpiskoposluğuna bağlıdır. Ancak Seleukeia Başpiskoposluğu'na bağlı piskoposlukların sayısındaki çokluk dikkat çekicidir.

Piskoposluk sayısının özellikle Anadolu'da, Palaestina ve Mısır'da bu kadar çok olmasına karşın tüm Roma İmparatorluğu'nda Hıristiyan nüfus 250 yılında bile toplam nüfusa göre ancak yüzde ikilerdedir[116].

---

[112] Özyıldırım 2006(b), 25.

[113] Hellenkemper 1990, 402.

[114] Özyıldırım 2003, 150.

[115] Seleukeia Konsili için bkz: Özyıldırım 2006(b) 66–84; Özyıldırım, 2007, 1-42.

[116] Freeman 2003, 570; Özyıldırım 2004, 247.

Bu dönemde Hıristiyan topluluklar, Küçük Asia'nın bazı kentleri başta olmak üzere Palaestina yakın çevresinde dolayısıyla imparatorluğun doğu eyaletlerinde yaşarlar. Ancak Hıristiyanlar, kısa sürede yayılan yeni dinle birlikte İ.S. 300 yılı sonrasında Roma İmparatorluğu'nun Afrika ve Anadolu eyaletlerinin bazılarında çoğunluğu oluşturabilirler[117].

II. 3. 1. Olba'daki Hıristiyan Mezarlarının Genel Özellikleri (Kat No: 46-47-48)

Hıristiyanlık konulu mezarların ortaya çıkması Roma İmparatorluğu'nun izlediği politikayla doğru orantılıdır. İmparatorluğun Hıristiyanlara karşı acımasız tutumu Constantinus'un (306–337) imparatorluğu döneminde başlangıçta aynı şekilde sürse de 4. yüzyılın ilk çeyreğinden başlayarak önemli bir değişime uğrar[118]. Genel olarak imparatorun 320 yılından sonra Hıristiyan olduğu kabul edilir[119]. Bundan sonra Constantinus, Hıristiyanlığı resmen tanımakla kalmaz desteklemeye de başlar[120].

Özellikle Pagan inanışına ait lahitlerin son bulması 4. yüzyılda gerçekleşir. Bu dönem içinde Hıristiyan betimlemeleri taşımayan pek az örnek vardır. Bu az sayıdaki örneklerde mevsimler, av, en çok da sürek avı, bağ bozumu ve araba yolculuğu görülür; mitolojik öyküler, Dionysos öyküleri, yaratıklar, düğün gibi açıkça pagan olan konuların bırakıldığı ve biçem bakımından da Hıristiyan lahitlere bırakıldığı gözlemlenir[121].

---

[117] Gasque 2004, 66; Özyıldırım 2004, 247.

[118] Kaçar 2002, 2.

[119] Todd 2004, 141.

[120] Şer 2002, 79.

[121] Koch 2001, 136.

Bu dönemden sonra Hıristiyanlık rahat bir şekilde yaşanır ve bu dine ait semboller çeşitli yapılarda ve mezarlarda kullanılmaya başlar[122].

Olba'da sayıları çok az olmasına rağmen haç betimli mezarlar vardır. Hıristiyan mezarları belirli bir mezarlık alanına toplanmazlar. Ayrıca Olba'da çok sayıda haç betimli mezar olmadığı için *arcosolium* mezarları hariç belirli bir mezar tipinin Hıristiyanlık döneminde kullanıldığı söylenemez. Az sayıda olmasına rağmen bölgedeki diğer örnekler de göz önüne alınırsa *arcosolium* tipi mezarların Hıristiyanlar tarafından kullanıldığı söylenebilir. Doğu tepesindeki Kat No: 18 (AR4) mezarının içine kazıma tekniğiyle bir haçın eklenmesi, Kat. No: 17 (AR3) mezarının ve kompleks kaya mezarının içindeki *arcosolium*'un duvarlarında boya ile eklenmiş haçların olması bu önerimizi destekleyen arkeolojik verilerdir. Ancak haçların tekniklerine bakıldığında sonradan eklenebilir olmasını da göz önüne alınması gerekir. Dikkat edilmesi gereken, Olba'da *arcosolium* üretimi olduğunun söylenmemesidir.

Olba'daki Hıristiyan mezarlarındaki haç betimlemeleri kazıma, kabartma ve boyama teknikleriyle yapılır (Levha 31 Fig. 54–55–56). Kompleks kaya mezarında ve Kuzey kesimde yer alan bir *arcosolium* tipi mezarda boyama tekniği yapılmış haç betimlemeleri bulunmaktadır[123]. Olba'da kazıma tekniği ile yapılmış haç betimlemeleri

[122] İ.S. 150 yılından başlayarak kabartmalarla süslenmiş lahitlerin kullanımının arttığı gözlemlenir. Hıristiyanlığın kabulüne 312 yılında izin çıktığındaysa, pagan inanışına ait kabartmalı mezarların sayısı büyük ölçüde düşmüş Hıristiyanlık sembolleri içeren lahitler de 5. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bunun için bkz; Koch 2001, 88.

[123] Olba'daki boyama tekniği ile yapılmış haçlar için bkz: Kat. No: 17 (AR3) ve Kompleks kaya mezarı

ikinci kullanımla alakalı olabilir[124]. Yalnızca mezarlarda kullanılmayan bu yöntemin sonradan eklenmesi kolay olduğu için sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Kabartma şeklinde yapılan haç betimlemeleri genel olarak üzerinde bulunduğu malzemenin Hıristiyanlık döneminde yapıldığını göstermektedir. Ayrıca Olba'da Doğu Tepesi mezarlık alanında bulunan bir *khamosorion*'un kapağı üzerinde daire şeklinde bir kabartma bulunmaktadır. Ancak bunun tam olarak bitmemiş olduğu görülmektedir. Taş ustasının sivri keskiyle yüzeyi düzelttiği, yassı keskiyle de dairenin olduğu yeri belirginleştiği tespit edilir. Ancak bundan sonra dairenin içine işlenecek haç yapılmaz ve kabartma yarım kalır (Lev.32 Fig. 57).

Genel olarak Olba'da haç betimlemeleri kapakların üzerlerine yapılır. *Khamosorion*'lar ve *Arcosolium*'lar Hıristiyanlar tarafından tespit edilen mezar tipleridir. Diokaisareia'daki örnekler de Olba'daki örnekler gibidir. Özellikle boyalı ve daire içine alınmış Hıristiyan mezarları bu kentte görülmektedir. Diokaisareia'nın Hıristiyanlık döneminde de dini merkez özelliğini koruduğu ve Zeus Olbios tapınağının kiliseye çevrilmesiyle anlaşılır.

[124] Elaiussa Sebaste nekropolisinde bulunan tapınak planlı anıt mezarın ante duvarında kazıma tekniğiyle sonradan eklenmiş bir haç bulunmaktadır. Bu da Hıristiyanlık öncesinde yapılan mezarların ikinci kullanımlarının olduğunun bir göstergesidir (Schneider-Morselli 2003, 843).

III. Bölüm

Ölü Kültü

III. 1. Eskiçağda Ölüm Anlayışı

Eskiçağda insanlar doğada korktukları, anlam veremedikleri, önleyemedikleri varlık ve olayların tanrılar tarafından yapıldığına inanırlar. Dağ tepeleri, pınarlar, gök, ay, yıldızlar gibi gökyüzü cisimleri, fırtına, şimşek gibi doğa olayları tanrıların bir göstergesi olarak algılanır. Böylelikle eskiçağ insanları kendilerine bir kült yaratarak, bir nesneye veya bir varlığa tapma, sığınma ihtiyacı duyarlar. O yüzden sığındıkları varlıklara karşı kendilerini sorumlu hissederler, onlara tapınmak için mekanlar oluştururlar, dinsel törenlerini aksatmamak ve yer yüzünü bereketli kılmak için bazı görevler üstlenirler. Bu görevlerden bir kısmı da önüne geçilemeyen ölümle ilgili alanlardır[125].

Ölü kültü ile ilgili törenlerin kökeni eskiçağda ölüm anlayışına bağlıdır. İnsanlar ölülerden korkar ve onlara saygı duyarlar. Gerekli olan kurbanlar, sunumlar yapılmazsa, ölü ruhları yeraltından çıkarak, insanlar arasında huzursuz bir şekilde dolaşıp onlara zarar verebildiğine inanılır. Böylece, eskiçağda mezar mimarisini ve kentlerin yerleşim düzenlerini etkileyen ölü kültü oluşur.

Ölüye gösterilen saygı, onun için bir mezar yapılması, gömme sırasında uygulanan törenlerle ya da düşünsel çerçeve ile sınırlı kalamaz. Ölen kişi günümüzde nasıl çeşitli

[125] Çevik 2000, 6; Saraçoğlu 2005, 327; Ökse 2005, 2.

şekillerde anılıyorsa, ölüme ve ölümden sonraki yaşama inanan eskiçağ insanı için de aynı durum söz konusudur.

Cenaze töreni bittikten sonra bazı seremoniler yapılmaktadır. Bunlar, ölünün mezarı başında hediyelerin sunulması, kurbanların kesilmesi, çeşitli sıvı libasyonlarının yapılması şeklindedir. Yapılan bu uygulamalar ölüye olan sorumlulukların yerine getirilmesidir. Ayrıca belirlenen günlerde, ölen kişinin anılması da ölü kültünü oluşturan temel öğelerdir[126].

Mezopotamya'da Sümer, Assur, Babil metinleri öbür dünya ve yeraltı hakkında bilgiler içermektedir. Bu inanışlara göre ölülerin bedenlerinin mezarlarda kaldığı ve ruhlarının da yeraltı dünyasını geçtiği düşünülmektedir. Bu metinlerden anlaşıldığı üzere yeryüzü, yeraltı nehri ve yer altı olmak üzere belirli kademeler bulunmaktadır[127]. Yerden yeraltına geçişlerin, mezarlar ve su yolları ile olduğuna inanılır. Mezopotamya toplumları ve Hititler ruhun ölümsüzlüğüne inanırlar benzer ölüm anlayışlarında ortak özellik gösterirler[128].

Eski Mısır'da da ruhun ölümsüzlüğüne inanılır. Ancak Mezopotamya toplumlarının aksine diğer dünyanın, bildikleri gibi bir düzene sahip olduğunu düşünürler. Bu yüzden de ölülerini mumyalayarak, bedeni bu dünyanın koşullarına uygun olarak hazırlarlar. Mısır'da

[126] Ölümün din ile bağlantısı için bkz; Uhri 2006, 21-23.

[127] Dinçol 2007, 2.

[128] Hititlerin ölü gömme adetleri için bkz; Gurney, 2001, 139.

ölen kişinin bir mahkemede yargılandığı düşünülür ve bu yargı sonucunda beraat etmeyen ölüler için açlık ve susuzluk, mezarından dışarı çıkamama gibi cezalar verilir[129].

III. 2. Eskiçağda Ölü Kültü ve Ölü Gömme Adetleri

Kült, yüce ve kutsal olana tapma, belli kural ve yöntemlerle yapılan gelenekselliği ile günümüze kadar gelen bir deyimdir. Ölü kültü, ölülerin ruhlarına olumlu etki sağlayan işlemlerin ve alışkanlıkların tümünü içermektedir. Ölü kültünün amacı atalara tapma, ölen ataların yaşayanlara yardımlarını sağlama, anılarını yaşatma, onlara yemek ve bunun yanında içki sunma, kurban kesme, yontularını, maskelerini yapma, adlarına ve anılarına taşlar dikme, dinsel törenler düzenlemedir. Ancak ölü kültünün devamlılığı ölenlerin yaşayanların hafızasında yaşatıldığı sürece devam eder[130].

Ölü kültü konusunda Eski Mısır ve Mezopotamya'da olduğu gibi Küçük Asia'da da çeşitli yazılı kaynaklar bulunmaktadır. Hitit devlet arşivi ölü kültü ile ilgili törenlerden bahseder[131]. Bu tabletlerde, kral ve kraliçenin cenazesinin ikinci gününü anlatan metin şöyle devam eder:

"…İkinci günde, gün ağarırken kadınlar kemikleri toplamak için ateşin yakılmış olduğu yere giderler; ateşi on testi bira, on testi şarap, ve on testi walhi[132] ile söndürürler.

---

[129] Dinçol 2007, 3.

[130] Akyurt 1998, 154.

[131] Boğazköy arşivlerinde bulunan yazılı kaynaklardan, yalnız iki tanesi halkın ölü gömme adetleri ile ilgilidir. Bunlardan biri gömme için yapılan hazırlıkları, diğeri gömmeden sonra ölüye ait eşyaya davranış biçimi hakkında bilgi verir (Gurney 2001, 139).

[132] *Walhi*, dini merasimlerde içilen bir içkidir.

Gümüş bir kupa yarım mina ve yirmi şekel ağırlığında eritilmiş yağla doldurulur. Kemikleri gümüş maşalarla toplar ve gümüş kupadaki yağın içine koyarlar. Daha sonra onları yağdan çıkarır ve altında "değerli bir giysi". Kemiklerin toplanması bittikten sonra, "değerli giysi" içinde keten bezle birlikte kemikleri toparlar ve bir sandalye üzerine koyarlar. Ancak kemikler bir kadına ait ise, bir tabure üstüne konur. Cenazenin yakılmış olduğu ateşin etrafına on iki somun ekmek ve onların üstüne don yağından yapılmış yağlı ekmek koyarlar. Ateş, zaten bira ve şarapla söndürülmüştür. Üzerinde kemikler bulunan sandalyenin önüne bir masa koyar ve sıcak somunlar, ... somunlar ve tatlı somunlar ikram ederler. Aşçılar ve sofra görevlileri ilk fırsatta tabakları sererler ve yemek biter bitmez geri toplarlar. Kemikleri toplamaya gelenlerin hepsine yemek sunarlar…"[133].

Hitit ölü gömme adetleri Küçük Asia kültüründen gelmektedir. Toplumların farklı kültür yapıları, bazı zamanlarda ortak paydada buluşmaktadır. Özellikle Illias'da Patroklos'un cenaze töreni Hitit cenaze törenleriyle ortak özellikler taşımaktadır. Bu törenler Illias'da şöyle anlatılır:

"…Aralarında Atreus'un oğlu olduğu halde bir araya toplanarak büyük bir kalabalık oluşturdular ve çıkardıkları gürültüyle onu (Achilleus) uyandırdılar; Achil kalkıp oturdu ve onlara şöyle dedi: "Sen, Atreus'un oğlu ve siz Akha'nın aziz konukları, önce alev renkli şarapla, yanan ateşi söndürün, ne kadar yayılmış olursa olsun ve sonra, Menoitius'un oğlu, Patroklos'un kemiklerini toplayalım, onun kemiklerini diğer kemiklerden ayıklayalım; onun kemiklerini seçmek kolay olacaktır zira, diğerlerininki, birbirine

[133] Gurney 2001, 139–140.

karışmış olan insan ve at kemikler, kenarda yanarken o, ateşin ortasında uzanmaktaydı. Daha sonra, ben, kendim, Hades'te saklanıncaya kadar, kemikler iki kat yağa sarılmış altın bir kap içinde dursun. Ancak çok büyük bir mezar yapılmasın, sadece onun için münasip bir tane olsun. Ben gittikten sonra, kürekli kemiklerle geride kalan Akhalılar, ona büyük bir mezar yapar." Böyle konuştu Achil ve onlar Peleus'un tez canlı oğluna kulak verdiler. Önce alevler renkli şarapla odun yığının etrafını saran ateşi söndürdüler, öyle ki hayli derin bir kül tabakası oluşmuştu. Kibar arkadaşları, Patroklos'un kemiklerini ağlayarak, altın bir kupa içine topladılar ve iki kat yağlı bezle sardılar. Kupayı yumuşak keten bezle sardıktan sonra bir kulübe içine yerleştirdiler. Daha sonra mezarın yerini tespit ettiler ve mezarı odun yığının bulunduğu yerin yakınında bir yere yaptılar ve toprak yığarak mezarı yaptıklarında, geri dönmek üzere dağıldılar. Dağılmadan önce, Achilleus gemisinden ganimetler getirdi. Leğenler, kazanlar, üçayaklı sehpalar, atlar ve katırlar, güçlü kuvvetli öküzler ve güzel kemerli kadınlar ve gri renkli demirler getirdi…".

Hititlerin ve Illias'ın ölü gömme ritüelleri şu noktalarda ortaktır[134]:

1) Cenaze yakılır.
2) Ateş içeceklerin dökülmesiyle söndürülür.
3) Kemikler, yağ veya don yağına batırılır ya da bununla kaplanır.
4) Kemikler keten bezi ve iyi bir giysiyle sarılır.
5) Taş bir odaya yerleştirilir.
6) Şölen yapılır.

[134] Gurney 2001, 141-142.

Protogeometrik Dönem başlangıcında Attika'da ölü gömme geleneğinde farklılaşma görülür. Bu inhumasyondan kremasyona geçiş anlamını taşır. Kerameikos'ta bulunan protogeometrik vazolar başta amphoralar olmak üzere birçok kremasyon kaplarından oluşur. Geometrik Dönem sonunda ise, kremasyondan inhumasyona geçiş gözlemlenir. Dipylon vazoları inhumasyon gömüleri için hazırlanan kaplardır ve bu bakımdan kremasyon için yapılan protogeometrik vazolardan ayrılır. Yunanlılarda ölü kültü sadece yazıtlarda değil seramik üzerindeki betimlemelerde de görülmektedir. Dipylon vazoları üzerindeki ekphora ve prothesis sahneleri bunun erken örnekleridir. Beyaz lekythoslarda da bu sahneler görülür ve Yunan dünyasının ölüme karşı bakış açısını yansıtır. Atina'da İ.Ö. 487-480 yılları arası Solon tarafından lüks mezar yasağı getirilir. Beyaz lekythoslar, mezar yerini belirtmek için stellerin yerine kullanılır[135]. Bu tip kapların üzerinde ölüm ikonografisini ve ölü kültünü anlatan sahneler bulunmaktadır. Bu tip mezar dikitleri Attika'ya özgü olup bazı Atina kolonilerinde de görülür[136].

Köklü bir mezar inancına sahip olan Yunanlılar, insan vücudunun "*soma*" (σῶμα) ve ruh "*psykhe*"den (ψυχη) oluştuğunu düşünürler[137]. Bu inanç gereğince, ölümler sonrasında belli bir düzeni içeren törenler düzenlenir. Bu törenler dört aşamalı olup, "*soma*"nın hazırlanması, "*prothesis*", "*ekphora*", "*soma*"nın mezara konuşu diye bölümlere ayrılır.

---

[135] Atina dışında beyaz lekythosların görüldüğü yer; Euboia adasındaki Eretria'da yoğunlukla ele geçer. İ.Ö. 5. yüzyılın ikinci yarısı 4. yüzyılın başları arasına tarihlenir. Şahin 1993, 143–144.

[136] Solon'un refomları için bkz; Mansel 1999, 186-193.

[137] Şahin 1993, 145.

"Soma"nın hazırlanması ilk aşamadır. Bu bölümde ölünün gözleri kapanıp çenesi bağlanır ve ölü yakılmadan önce yıkanır. Böylelikle kötü ruh kovulur. Yıkama işlemini yapan yaşlı kadınlardır. Yıkanan ölü daha sonra, kokulu yağlarla ovulur ve parfümlenir[138].

İkinci aşama olarak da *prothesis* (sergileme) bölümü yer alır. Bu aşamada ölü evin içinde sergilenir. Ölümden bir gün sonra yapılan bu aşama, zorunluluk arz eder. Hatta ülke dışında ölen bir kişinin bile cenazesi evine getirilir, kemikleri olsa dahi sergilenir. Sergileme şekli, sadece başı açık şekilde kefene sarılarak yapılır[139].

Solon öncesi, aristokratların prothesis süreci, halktan farklıdır. Ölen kişi aristokrat kesimden olduğunda, yakınları yas tutmayı abartır ve kendilerine zarar verir. Solon bu türden yıpratıcı ve vahşi görüntülere yasaklama getirir. Ölünün yanında, mezarı başında ağıt yakıldığı görülmektedir. Belki de mezar yerindeki bazı mekânlar bu ağıtların söylendiği yerler olabilir[140].

Üçüncü aşama ise *ekphora* (cenazenin mezara götürülüşü) bölümüdür. *Prothesis*'in ertesi günü sabahı ölü yatağı ile birlikte görevliler ya da akrabaları tarafından elle veya araba ile götürülür. Bu cenaze alayının önünde libasyon kabını taşıyan bir kadın yer alır ve onu kadınlar ve erkekler izler. Cenazeye katılacaklar da Solon yasaları ile belirlenir.

---

[138] Özellikle mezar hediyeleri seçilirken parfüm şişelerinin de olduğu görülür. Belki de mezar hediyesi olarak bu şişelerin seçilmesi cenazenin bu aşaması ile ilgili olabilir.

[139] Şahin 1993, 147–150.

[140] Bazı mezarlar çevre düzenlemesi ile birlikte yapılır. Sanki bir topluluğun sığabilmesi için. Mezarın ön kısmı düzleştirilir, kolay gelinip gidilsin diye merdivenler konur (Şahin 1993, 149).

Sadece kadınlar için gelen bu kısıtlama ölünün üçüncü dereceden akrabaları veya yaşlı kadınlardır[141].

Attika geleneğine göre kişi eceli ile ölmemiş ise cenaze alayının önünde mızrak taşınır. Bu mızrak yakınları tarafından mezar yerine saplanır. Bu öfkenin ve kini belli eden bir semboldür. Savaşta ölen halk kesiminden biri ise kemikleri toplanır. *Prothesis* ve libasyonları yapılır, on adet lahdin içine konulur. Öylece mezar yerine götürülür. Ancak cesedi bulunamayan biri ise on birinci lahit hazırlanır. Boş olan lahit ise onları temsil eder[142].

Cenaze törenin son aşaması olan gömme işlemini yasa gereği ölünün yakınları tarafından yapılır. Mezar yeri hazır olan törende mezar yerini yaptırma erkek evlatlara ait bir görevdir. Ebeveynlerinin mezarlarını yaptırmayanlara çok büyük cezalar getirilir. Hatta *demos*'tan atılmaya kadar gidebilir. Ebeveynleri ne olursa olsun mezar yeri mutlaka yapılmalıdır. Ölünün gömülme yeri de nasıl bir şekilde öldüğüne bağlıdır. Örneğin yıldırım çarpmasından ölürse olay yerine, Atina'da intihar edenlerin de elleri kesilip ayrı yerlere gömülür. Mezarı hak etmeyenler sadece katiller, vatan hainleridir. Bunların cesetleri şehrin dışına gömülür[143].

[141] Şahin 1993, 151.

[142] Şahin 1993, 152.

[143] Şahin 1993, 146.

Mezar kültüne özgü kurallar arasında, aile mezarına bir yabancının gömülme yasağı da vardır. Bunu yapan kişi lanetlenmekte ve bir tapınağa veya şehre ceza ödemekle hükümlüdür[144].

Gömme işlemi tamamlandıktan sonra sunu işlemine geçilir. Sunu, kanlı ya da kansız yapılır. Bir başka tören, deyişle kurban kesmek ya da meyve, çörek gibi şeyler bırakmak biçiminde gerçekleşir. Mezarlar üzerine ya da mezar mekânlarına konulan kap formları seramikler üzerinde betimlenir. Bunlar; *lekythos, hydria, oinokhoe, phiale, lekane, pyksis, alabastron, aryballos* ve *pithos*'dur[145]. Mezar yerleri yapılırken sunu yapma geleneği düşünülerek yapılır. Bu yüzden mezar mimarisi ölü kültüne bağlı olarak gelişebilir. Kaya mezarları içine yapılan nişler, işlikler ya da oyuklar hep aynı amaç içindir[146].

Romalılarda ölü törenleri, Yunan (Atinalıların) Klasik dönem ölü geleneğinden ayrılır. Romalılar, törenlere ağıt yakarak başlar, Bu ağıtta ölünün ismi zikredilir. Ölünün tabuta ve katafalka konulmasında çeşitli hazırlıklar yapılır. Önce ölü yıkanır, merhemlenir bazı durumlarda bozulmasını engellemek için mumyalanır. Daha sonra ölü giydirilir ve süslenir ardından yakınları tarafından ziyaret edilir[147].

Roma'da ölünün toprağa verilmesi (inhumasyon) ve yakılması (kremasyon) adetleri bütün dönemlerde aynı zamanda uygulanır, fakat bu yöntemlerden birinin diğerine belli

---

[144] Mezar lanetlemeleri için bkz; Önder 1995, 20–35.

[145] Ayrıca Attika yöresine özgü bir kap formu olan *plemokhoe* de görülür.

[146] Şahin 1993, 156–157.

[147] Blanck 1999, 200.

bazı dönemlerde ağır bastığı olur. Örneğin, Cumhuriyet döneminde yakma yönteminin ağır bastığı zaman dilimi içinde, Cornelius'lar, ölüyü lahit içinde gömme yolunu seçerler. Bu sadece yazılı kaynaklar ile değil, aynı zamanda arkeolojik olarak kanıtlanır.

Kilikia'da Roma kültürünün ve egemenliğinin yerleşmesinden önceki dönemlerde Mezopotamya, Hitit ve Yunan kültürlerinin varlığı bilinmektedir. Bunlara ait yazılı ya da görsel verilere sahip olmamamıza karşın, bölgedeki temel inanç ve kültürlerle bu erken uygarlıkların etkilerinin varlığı düşünülebilir. Homeros destanlarında ve Hitit yazılı belgelerinde cenaze törenlerindeki ortak özellikler yukarıda söz edilmiştir. Bu yüzden Kilikia bölgesinde de bu ritüellerin geçmişle bağlantılı olabileceği ve ölü kültünün önemli bir yerinin olduğu önerilebilir[148].

III. 4. Olba'da Ölü Gömme Adetleri

Olba'da saptanan çok sayıdaki ve birçok tipteki mezar, kentte geçerli ölü gömme adetleri konusunda veri niteliği taşır. Buna göre kentte inhumasyon ve kremasyon geleneklerinin kullanılmış olabileceği anlaşılmaktadır.

Şu anki arkeolojik verilere göre inhumasyon gömü Olba'da daha yaygındır[149]. Kentte tarım toprağının değerli olması[150] nedeniyle doğrudan toprağa gömmenin yerine, kayalara oyularak inhumasyon gömü geleneği uygulanmış olmalıdır. Özellikle lahitler,

[148] Durukan 1998, 158.

[149] Durukan, Kilikia bölgesinde de inhumasyon gömü tipi yaygın olduğunu belirtir; Durukan 2007, 147.

[150] Özellikle Düğürlük sırtlarında (akropolise göre batı yöndeki yükselti) kentte yaşayanların tarım toprağını değerlendirmek için araziyi teraslayarak taşlardan arındırdığı görülür. Böylece tarım alanları yaratılmış ve toprak daha faydalı değerlendirilmiş olur; Erten-Özyıldırım 2007, 421.

*arcosolium'*lar, *khamosorion'*lar, içlerinde sanduka ve kline olan kaya mezarları bu düşünceyi destekleyen arkeolojik verilerdir[151].

Roma imparatorluk döneminde kente verilen bayındırlık hizmetleri ve ulaşımda yollarla sağlanan kolaylık vb. gerekçelerle nüfus artışı sağlanmış olmalıdır. Böylece daha çok mezar ve inhumasyon gömü saptanmaktadır. Hıristiyanlıkta da inhumasyonun temel gömü adeti olması daha sonraki dönemlerde de hem eski Roma mezarlarının tekrar kullanımına hem de yeni inhumasyon mezarlarının yapımına yol açmış görünmektedir.

Olba'da kremasyon tipi gömünün de kullanıldığını düşündüren üç adet kaya mezarı bulunmaktadır. Bu kaya mezarlarının ortak özellikleri; insan bedeninin sığamayacağı kadar küçük ve tabanlarının düz olmasıdır. Cephesi 120x100 cm, ağız tarafı 80x60, derinliği 80 cm, genişliğiyse 60 cm olan Kat. No: 32 (KMa7) ve uzun kenarı 40 cm, kısa kenarı 30 cm, derinliği 23 cm ölçülerinde Kat. No: 34 (KMa9) mezarları incelendiğinde tıpa tipi kapakla kapatılması için kapağa uygun bordürlere sahip oldukları görülür. Bu kaya mezarlarının ölçüleri de kremasyon kapları için müsaittir. Uzun kenarı 80cm, kısa kenarı 42 cm, derinliği ise 38 cm ölçülerinde olan Kat. No: 42 (KMa17) kaya mezarına bakıldığında da yine kremasyon tipi gömü için tasarlandığı görülmektedir. Bu mezarın kenarlarında hatıl-dübel oyukları vardır. Bu nedenle mezarın kapatılmasının, ahşap ya da metalden yapılmış bir tür kapakla yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Olba'da, son derece basit, dörtgen girişli, kapatma sistemi ile ilgili veriler sunmayan, içlerinde herhangi bir mezar yeri olmayan

[151] Olba'da toprağa direk gömü olan mezarların da çıkma olasılığı vardır. Özellikle bir taş mezarı yapamayacak kadar maddi olanakları düşük kişilerin cesetleri, direk toprağa bırakılmış olabilir. Bu konu, kentte yapılacak daha detaylı araştırmalar sonucu ortaya çıkacaktır.

birçok kaya mezarı bulunmaktadır. Bu tip mezarların içlerine de kremasyon kaplarının konulabileceği düşünülebilir[152].

Olba'da en erken arkeolojik veriler Hellenistik döneme aittir. Fakat kentte şu zamana kadar kesin bir şekilde Hellenistik döneme tarihlenebilecek bir mezar bulunabilmiş değildir. Ancak Olba'daki basit kaya mezarları ve kremasyon mezarları Hellenistik dönemde kullanılan mezarlar olarak önerilebilir. Özellikle basit kaya mezarlarının hiçbir şekilde tarihlendirici detayları bulunmamaktadır[153]. Ancak bunların Hellenistik dönemden başlayarak kullanılmış olabilecekleri dikkate alınarak Tırnak Tepe'deki basit Kat. No: 35 (KMa10) kaya mezarı incelenebilir. Bu mezarın girişi tıpa şeklinde kapağa göre tasarlanır. Ancak mezarın ağzında hatıl-dübel oyukları bulunmaktadır. Bu oyuklar ikinci ve belki de üçüncü evre için yapılmış olabilir. Ayrıca akropolisin güneydoğu yamacındaki kompleks kaya mezarının içindeki *arcosolium*'da da ikinci kullanımı düşündüren hatıl-dübel delikleri ile duvara çizilmiş haç betimi tespit edilir. Böylelikle bu mezarların birçok kez kullanıldığı anlaşılmaktadır. Olba'daki diğer arkeolojik verilerin işaret ettiği kesintisiz yerleşim tarihi bağlamında konu ele alınırsa, Hellenistik dönemde yapılan bir mezarın Roma hatta Geç Roma döneminde de kullanılmış olabileceği düşünülmelidir.

III. 4. Olba'daki Ölü Kültü Alanları

Olba'da kült alanı olarak birçok mekân ve kaya düzenlemeleri bulunmaktadır. Bunların Olba'daki mezarların yakınında bulunan örneklerinin Olba'daki ölü kültü ile ilgili

[152] Olba bölgesindeki kremasyon tipi gömü için bkz; Durukan 2007, 148–152.

[153] Doğu Dağlık Kilikia'daki aynı tip basit kaya mezarlarının eldeki verilerin azlığına karşın tarihinin Hellenistik döneme dek gidebileceği önerilmiş bulunmaktadır; Durukan 1998, 154–155.

ritüeller için kullanılmış olmaları gerekir. Bu tür törenlerin mezar alanlarında gerçekleştirilmesinin tarihi Bronz Çağına kadar uzanır[154]. Olba'daki özellikle mezarlık alanlarında bulunan kaya düzenlemeleri, ölü kültü ritüellerinin ve eskiçağda ölüye gösterilen saygının, korkunun bir göstergesidir.

Olba'da bu alanlar oluşturulurken mevcut malzeme olan kayalar kullanılmaktadır. Eskiçağda kayaların birçok toplum tarafından sıkça kullanılması doğada hazır olan bir malzemeden yararlanmasıyla açıklanabilir. Bu yüzden birbirinden uzak toplumlarla olan benzerlikler etkileşim olarak karşılanmamalı, doğanın verdiği imkânlar göz önüne alınmalıdır. Örneğin Urartu ülkesindeki kaya düzenlemelerinin benzerleri Kilikia'da da görüldüğü zaman Kilikia'da Urartu izleri ya da Urartu'da Kilikia izleri aranmamalıdır. Etkileşimin keskin bir çizgisi olamaz; bu, yüzyılların ve doğanın getirdiği bir oluşumdur. O yüzden farklı coğrafyalardaki toplumlarda görülen benzer özellikler, bizim sadece bazı noktaları açıklamamıza sebep olur[155]. Her ne kadar kaya mimarisi kullanımının özü aynı ise de uygulamada farklılıklar olabilir.

Kilikia bölgesinde de ölü kültü alanları bulunmaktadır. Dağlık Kilikia'da Meydan ve Adamkayalar'daki (Lev. 32 Fig. 58) kült alanları, ritüellerin gerçekleştirildiği önemli yerlerdendir[156]. Ovalık Kilikia kentlerinden Anazarbus'da mezarların yanında bulunan ana kaya kütlesi incelendiğinde; buranın ölen kişilere kurban törenlerinin yapıldığı bir altar

---

[154] Mezarlar içerisinde yapılan uygulamalar genellikle yiyecek içecek sunularıdır. Fırat Nehri kıyısındaki 3. bin yıla ait Gre Virike kutsal alanında yapılan kazılarda, serpilen tahıl ile baklagil tohumlarına ayrıca yiyecek içecek kaplarına rastlanır. Muhtemelen bu buluntular ölü yemeği ile ilgili olması gereklidir. Ökse 2002, 59.

[155] Kültürlerarası ilişki ve etkileşim olgusu için bkz; Çevik 2003, 213–251.

[156] Adamkayalar'daki kült alanı için bkz; Durugönül-Ozaner 1993, 527–546; Söğüt 2003, 249–250; Meydan'daki kült alanı için bkz; Durugönül 1998(b), 281–282.

olduğu düşünülebilir (Lev. 33 Fig. 59). Bu alanın çevresinde bağımsız lahitler ve kaya lahitleri de görülmektedir. Ana kaya yaklaşık altı metreye dört metre boyutundadır. Yüksekliği ise iki metre civarındadır. Kaya kütlesinin üzerine beş basamaklı bir merdivenle çıkılır. Kaya yüzeyinde yaklaşık bir metreye iki metre ölçülerinde sınırları belirlenmiş dikdörtgen bir çıkıntı bulunmaktadır (Lev. 33 Fig. 60). Bu çıkıntının uzun kenarından aşağıya doğru bir oluğun devam ettiği görülür. Oluğun yanında iki adet yuvarlak kaya çanakları vardır (Lev. 33 Fig. 61). Bu kült elamanları ile ana kayanın konumu düşünüldüğünde; buranın hayvan kurban etme törenleri[157] için kullanılan bir altar olduğu düşünülebilir. Kaya yüzeyindeki dikdörtgen kabartmanın üzerinde kesilen hayvanın kanları kabartma ile bağlantılı olan oluk sayesinde aşağıya akmaktadır. Yanlardaki kaya çanakları da sıvı sunumu ile alakalı olmalıdır[158].

Genel olarak mezarlarla organik bağları olan ölü kültü mekânlarının konumları, mezarların yoğunlaştığı kayalık bölgelerde yer alır[159]. Olba'da yapılan arkeolojik yüzey araştırmaları sonucu 2007 yılında mezarlar ile bağlantılı iki adet ölü kültü alanı tespit edilir.

---

[157] Kurban törenlerinin uygulanışı hakkında bkz; Ökse 2002, 60.

[158] Kurban kesme törenleri ölünün ruhunu rahatlatma ile bağlantılıdır. Ancak bu törenler tanrıların aracılığı ile olmaktadır. Anazarbus'daki bu ritüel alanının hangi tanrı ile özdeşleştiği tam olarak bilinmemektedir. Ancak farklı etnik yapıdaki kişilerin farklı tanrılarla bağlantılı seremoniler gerçekleştirildiği düşünülebilir. Anazarbus ve çevresinde Zeus Olybris ve Aphrodite Kasalitis kültüne ayrıldığı düşünülen kaya düzenlemeleri bulunmaktadır. Bu kültler için bkz; Sayar 2000, 237; Sayar 2002, 113–115. Ayrıca Lykonia bölgesindeki Beyşehir ve Seydişehir'de de kült amaçlı kaya düzenlemeleri bulunmaktadır (Baldıran-Söğüt 2002, 45–69).

[159] Paphalagonia bölgesinde bulunan Hadrianupolis kentinin nekropol alanında anıtsal nişlerin olduğu açık hava tapınağı bulunmaktadır. Laflı 2007, res. 12–13. Tapınım yerlerinin mezarlık alanlarının içinde olması Olba'daki örneklerle benzerlik göstermektedir.

III. 4. 1. Ölü Kültü Alanı I

Akropolis'in güney yamacı bir mezarlık alanı olarak nitelendirilir (bkz; II. Bölüm II. 1. 4. Akropolis Güney Yamacı). Buradaki mezar sayısı Tırnak Tepe ve Doğu Tepesine göre fazla olmasa da belli bir mezar yoğunluğu güney yamaç için geçerlidir. Özellikle bu kesimde Olba'da bağımsız bir mimari yapı göstermesi bakımından ayrıcalıklı mezar tiplerinden sayılan tonozlu mezar ve kompleks kaya mezarı bulunmaktadır. Ayrıca yamaç üzerindeki nişlerin de sıklık kazandığı gözlemlenir. Bu yoğunluk Vadi tabanından akropolisin yukarılarına doğru artmaktadır.

Vadi tabanından yaklaşık 20 metre yukarıdaki tonozlu mezarın bulunduğu alan doğu vadisi ile güney vadisinin kesiştiği yerdedir (Lev. 27 Fig. 47). Tonozlu mezarın alt seviyelerinde yoğunlaşan nişlerin yer aldığı alanda taş kesimleri yapılmış olup büyük blokların alındığı tespit edilir. Taş kesimi nedeniyle düz alan oluştuğundan nişler için gerekli alan sağlanmış olur. Tonozlu mezarın hemen yanında ve 5 metre altında sarnıçlar vardır Özellikle mezarın yanındaki sarnıç Olba'da su ile ölü kültünün birbirleriyle ilişkisini kanıtlamaktadır[160] (Lev. 27 Fig. 48). Tonozlu mezarın arkasından doğuya doğru gidildiğinde karşılıklı iki kapısı olan bir kaya düzenlemesine ulaşılır (Lev. 34 Fig. 62–63 – Lev 37 Çizim 15). Tamamen ana kayanın oyulmasıyla yapılan dikdörtgen planlı bu yer, ölü kültü için ayrılmış bir alan olarak nitelendirilebilir. Mekâna tonozlu mezarın olduğu taraftan girildiğinde kapının bulunduğu ana kaya kütlesinin dibinde üç adet kaya çanağı, hemen yanında ortada ana kayaya oyulmuş ana niş, nişin batısında da içbükey bir kaya oyuğu bulunmaktadır (Lev. 35 Fig. 64). Diğer kapı da kaya oyuğunun yanında olup

[160] Olba'daki tapınak planlı mezarın hemen yanında tonozlu bir sarnıcın yer alması da aynı ilişkiyi doğrular niteliktedir.

dışarıdan merdivenlerle kapıya ulaşılmaktadır. Bu kapı akropolisin güney yamaçlarından gelenler için yapılmış olmalıdır. Merdivenlerin biraz üstünde mekânın dışında iki adet kaya çanağı vardır (Lev. 35 Fig. 65). Ölü kültü mekânının içinde de aydınlanma amaçlı küçük kandil nişleri görülmektedir. Mekânın içindeki ana niş dikdörtgen bir şekildedir. Düzgün köşelere sahip olan nişin tabanında bir heykelin veya bir stelin oturması için yapılmış dübel deliği bulunmaktadır[161] (Lev. 36 Fig. 66 – Çizim 14). Bu da tapınım merkezinin niş olduğunu gösterir. Mekan defineciler tarafından fark edilmiş tabandaki toprak kazılmış durumdadır.

Adı geçen kaya düzenlemesinin içindeki kült elemanlarının farklı işlevleri olmalıdır. Özellikle üç adet yuvarlak kaya çanağı sıvı sunumuyla alakalıdır. Eskiçağda da birçok örneği bulunan bu uygulama yazıtlarla kanıtlanarak bu tip arkeolojik verilere örnek teşkil eder. Genellikle bütün dini inanışlarda suyun arındırıcı özelliği üzerinde durulur. Babil mezar yazıtlarında tespit edilmiş olan "onun ruhu taze su içecektir" diyen dua metni, Assurbanipal'in Elamit krallarının mezarlarının açışı ve onları Assur'a götürmesiyle ilgili olarak "*…ben onların ruhlarına rahat olmama cezası verdim. Ben onları su sunusundan ve cenaze töreni sunularından mahrum ettim…*" Ayrıca topraktan yapılmış bir Asur lahdinde "*…onda senin adın kutsanmış olsun ve ölü ruhun saf su içsin…*" yazılıdır[162].

---

[161] Nişlerin içine stellerin konulması Assurca yazıtlı adak nişi olan Tušpa Sitadeli örneğinde de görülmektedir. Tarhan 2007, 763'de "*…stel tanrısal bir simgedir. Nişin içindeki stel de tanrının gölgesidir, her an kayaların içinden, tanrıların çıkacağını hatırlatır, çünkü nişler onların gizemli geçitleridir…*" bilgisini vermektedir**.**

[162] Çevik 1997, 428–430. Kaya çanakları Olba bölgesinde sıklıkla rastlanan kült elemanlarındandır. Adamkayalar'da da sıvı sunumu için kaya çanakları bulunmaktadır (Durukan 2007, 158). Fırat Nehri kenarında bulunan Gre Virike kutsal alanında da su kültü ile ilgili bazı uygulamalara rastlanır (Ökse 2002, 56-60).

Hıristiyanlıkta da suyun inananları arındırıcı özelliği üzerine durulmuş olup, eskiçağdaki yazılı belgelerin içeriğiyle su kültünün çok eskiden beri var olduğu bilinmektedir.

Mekanın bir diğer kült elemanı da duvarın tam ortasındaki ana niştir. Yüksekliği 120 cm. genişliği 60 cm derinliğiyse 30 cm olan dikdörtgen nişin özenli olarak yapıldığı görülmektedir. Nişin tabanında bulunan oyuğun plastik bir eserin oturtulması için yapıldığı düşünülebilir. Bu nişin içine tanrı heykelinin konulması da muhtemeldir[163] (Lev. 37 Fig 67 – Lev. 36 Çizim 14). Bu niş bir tapınım nişi olarak adlandırılabilir. Ana kayaya oyulmuş diğer içbükey nişler yanık izlerinden de anlaşılacağı gibi aydınlatmanın sağlanması için kandil nişleri olarak kullanılmış olmalıdır.

Akropolis Güney Yamacı kesiminde düz bir alan yoktur. Ayrıca çok sık mezarlar olduğu için ölü kültü elemanları ile mezarlar birbirine girer. Toplu ritüellerin yapılması için bir mekana ya da açık düz bir alana ihtiyaç vardır. O yüzden mezarların hemen yanına böyle bir kaya düzenlemesinin yapılmış olması doğal sayılmalıdır. Kült yeri için seçilen bu konumun aynı zamanda Olba'nın doğal yapısı bakımından en dramatik etkiye sahip bir noktası olduğunu da belirtmek gerekir.

[163] Durukan 2007, 153'de Adamkayalar'daki ölü kültü mekanında altarın ortasında bulunan nişin içine bir tanrı büstünün konulabileceğini önermektedir; Ancak, Durugönül-Ozaner 1993, 527–546'da Adamkayalar'daki altarın içinde kült amaçlı yanık izlerine rastladığından bahseder; Durugönül(a) 1998, 281–282'de, Meydan'daki kült alanında görülen midye süslemeli altarın içine bir büstün yerleştirilebileceğini söyler.

III. 4. 2. Ölü Kültü Alanı II

Tırnak Tepe'nin kuzey yamaçlarında, akropolisin güneyindeki vadiden yaklaşık 5-10 metre yükseklikte, kaya mezarlarının arasında yer alır. Ion düzenindeki tapınak cepheli kaya mezarı, bu mekanın sadece 15 metre batısındadır. Kült alanı, doğal kaya oyuğundadır. Tırnak Tepenin kuzey yamaçlarının sarp olması, ölü kültü alanları için bu oyukların kullanılma nedenidir. Bunlar mezarlarla yakın konumda; ama aynı zamanda da onlardan ayrı bir yapıdadır. Bir yandan da mezarlarla belli bir organik bağ içindedir (Lev. 38 Fig. 68).

Kült alanının yanında büyük bir niş ile kaya mezarı bulunmaktadır. Mezarın kült yerine bu denli yakın olması, sadece adı geçen mezar için bu alanın yapıldığını düşündürmemelidir. Çünkü aynı alanda ölü kültü alanına yakın çok sayıda ve çeşitli tiplerdeki mezarlar yer alır.

Mekanın yüksekliği yaklaşık 320 cm. ölçülerindedir. Doğal bir oyuk olduğu için sınırlarında herhangi bir düzen yoktur. Oyuğun içinde iki adet seki bulunur (Lev. 38 Fig. 69). Sağ taraftaki sekinin hemen üstündeki duvarda bir niş ve sekinin yüzeyinde yuvarlak bir kaya çanağı tespit edilir. Sol taraftaki seki diğerinden biraz daha yüksekte olup önünde basamaklar vardır. Bu sekinin yüzeyine simetrik olarak iki adet dikdörtgen çıkıntı yapılır. Daha özenli olduğu görülen bu çıkıntıların, sunu kaplarının sabit durması ya da törenle ilgili bir uygulama için yapıldığı önerilebilir (Lev. 39 Fig 70).

SONUÇ

Olba'daki arkeolojik verilerin başında mezarlar bulunur. Kentte saptanan kamusal ve dinsel yapıların yanısıra zengin bir çeşitlilik ve yayılım gösteren mezarlar Olba'nın yerleşim tarihini aydınlatırlar. Sosyal yaşam, yerleşim modeli, dinsellik, meslekler (özellikle taş işçiliği), ekonomik durum, nüfus vb. konularda Olba mezarları değerli arkeolojik bilgiler sunarlar.

Olba'daki yerleşim alanları ve kırsal kesimde geniş bir yayılım gösteren mezarların konumları büyük ölçüde jeolojik yapı ile belirlenir. Kentteki genel olarak dağlık ve kayalık arazi yapısı düzlük ve tarıma elverişli alanları değerli kılar. Bu nedenle tarım toprağı niteliği taşıyan alanların dışında sarp kayalık araziler, yol kenarları ve tepelerin yamaçları mezarlık alanları olarak seçilir. Böylece mezarların yerlerinin belirlenmesinde dinsel faktörlerin veya yerleşim alanı dışında gömü geleneğinin rol oynamadığı, jeolojik yapının etkin olduğu sonucuna ulaşılır.

Mezarlık alanlarının seçiminde olduğu gibi jeolojik yapı, aynı zamanda Olba'da geçerli olan mezar tiplerini de belirler. Olba'da geçerli başlıca mezar tiplerinden olan kaya mezarları için masif kaya kütleleri, *khamosorion*'lar için geniş yüzeyli ana kayalar, *arcosolium*'lar için dikey kaya cepheleri, sabit kaya lahitleri için alçak kaya cepheleri, bağımsız lahitler için de çıkartıldıkları taş ocağından kolay taşınmalarına olanak veren konumlar seçilir.

Mezarların yerleştirilmesinde jeolojik yapı temel neden olmakla birlikte bir diğer faktör de yol kenarlarının tercih edilmesidir. Zaten yolların ve başlıca rotaların seçimini de yine jeolojik yapı belirler. Buna göre, Olba'da mezarların özellikle de bağımsız lahitlerin yol kenarlarında olduğu saptanır. Kente güneyden ulaşan başlıca güzergâh olan Şeytanderesi Vadisi ve Doğu Vadisi yamaçlarında; ayrıca, Keşlitürkmenli yolu, Uzuncaburç yolu boyunca mezarlara rastlanması bu tercihi yansıtmaktadır. Bu özellik mezar ziyaretlerinde, onlara ulaşmakta kolaylık sağlamakta; aynı zamanda denetimi ve korumayı sağlamaktadır.

Olba'da mezarların konumlarının seçiminde rol oynayan bir diğer unsur da kentte izlenen yerleşim modeli ile bağlantılıdır. Kentte yaşam alanı olarak; akropolisin yamaçları ve tarım toprağına hakim konumdaki çiftlik evleri düşünülebilir. Bu çiftlik evleri, yaygın bir yerleşim tarzını yansıtmakta, tarım arazileri, teraslanmış tarlaların yanında yer almaktadır. Bunlarla bağlantılı mezarlara da sıklıkla rastlanması, kentteki yerleşim modelinin de mezarların konumunun seçiminde etken olduğunu göstermektedir. Bunun iyi bir örneği kentin batı kesiminde, Uzuncaburç'a giden yol üzerindeki tonozlu mezardır. Mezarın hemen yanında geniş alana yayılan tarım toprağı ve çiftlik evi bulunmaktadır. Kentin yerleşim modelinde geçerli olan çiftlik evi, tarım toprağı, mezar üçlemesi burada da geçerlidir. Bu mezarların içinde yazıtlı, kabartmalı örneklerinin de bulunması, onların daha varlıklı, olasılıkla toprak sahiplerine ait mezarlar olduklarını düşündürmektedir.

Olba'da mezarların kronolojileri aynı zamanda kentin yerleşim tarihine ışık tutar niteliktedir. Olba'daki en erken tarihli arkeolojik veriler (surlar, kuleler, seramik, cam, sikke vb.) Geç Hellenistik Dönem'e aittir. Bu nedenle ilk mezarların da Hellenistik

olmaları gerekir. Ancak, bu döneme tarihlenebilecek mezarların hangileri olduğu bir sorun özelliğini korumaktadır. Olba'daki Hellenistik mezarlar bölgede ve kentte Hellenizasyon sürecine ve taş mimariye geçişten etkilenmiş olmalıdır. Bunların yapımında taş malzemenin kullanılmış olduğu kesindir. Ancak Olba'daki Hellenistik Dönem mezarlarının biçimsel özelliklerini kesin olarak belirlemek için elde yeterli kanıtlar henüz yoktur.

Helenistik Dönemde nüfusun da Roma İmparatorluk Dönemine oranla daha az olması mezarların sayısının da az olmasına neden olmakta ve buna bağlı olarak da bu mezarlarla ilgili daha az bilgi edinilebilmektedir. Ayrıca, Hellenistik dönemde Kilikia bölgesindeki siyasi karışıklıklar yerleşimlerin daha çok askeri amaçlı kullanılmasına neden olur. Ayrıca İ.Ö. 67 yılına kadar yoğun bir şekilde devam eden korsanlık faaliyetleri kargaşa ortamını açıklamaktadır. Olba için de bu varsayımlar söz konusu olabilir. Böylelikle kentteki Hellenistik Dönem mezarlarının sayısının Roma İmparatorluk Dönemi'ne oranla daha az olması beklenir. Bu nedenle, çalışmamızda "III. 4. Olba'da Ölü Gömme Adetleri" başlığı altında açıklanmaya çalışılan ve Hellenistik dönem mezarlarının basit kaya mezarları oldukları, kremasyonun Olba'da geçerli olabileceği yönündeki açıklama öneri niteliği taşımaktadır.

Hellenistik dönem sonrasında, İ.S. 1. yüzyılda da Olba'daki mezar tiplerindeki belirsizliğin devam ettiği görülmektedir. Kentte bu yüzyıla kesin olarak tarihlenebilecek bir mezar bulunmamaktadır. Hellenistik dönemde olduğu gibi siyasi ve sosyal karışıkların bu dönemde de sürdüğü, bölgede olduğu gibi Olba'da da bir geçiş sürecinin yaşanmakta olduğu anlaşılmaktadır.

Roma İmparatorluk Dönemi'nde özellikle de İ.S. 2. ve 3. yüzyıllarda Olba'da bayındırlık hizmetlerinin yoğunlaştığı, Roma kültürünün unsurları olan tiyatro, çeşme binası, su kemeri gibi kamu yapılarının inşa edildiği, merkezi yönetimin eyaletlerle olan ilgisinin sunulan hizmetlerin fazlalaştığı görülmektedir. Bu dönem içinde refahın ve nüfusun arttığı arkeolojik verilerle de kanıtlanır. Olba'da da gözlemlenen bu zenginlik Roma İmparatorluğu'nun doğu politikasının bir uzantısıdır. İmparatorluğun gerçekleştirdiği propaganda amaçlı yatırımların yapıldığı bu döneme ait mezarlar da çoğunluğu oluşturur. Öte yandan, kentteki taş mimari anlayışı Roma İmparatorluk döneminde yaygınlık kazanmakta, Roma tarzı yapıların yanısıra yerel taş işçiliğinin ürünleri olarak yapılan mezarlarda sıklıkla kullanılmaktadır. Bu mezarların tarihlendirilmesinde kullanılabilecek bir diğer ölçüttür. Böylece Olba'daki birçok mezarın Roma İmparatorluk Dönemi'ne, İ.S. 2. ve 3. yüzyıllara tarihlenmeleri olasıdır.

Hıristiyanlığın kabul edilmesinden sonra Roma topraklarında gerçekleşen değişim Olba'da da görülmektedir. Kentte çok sayıda Hıristiyanlık yapısının olması bu yeni inancın etkinliğini yansıtmakta, Olba'nın Hıristiyanlığın esaslarının belirlendiği konsil toplantılarında temsil edilmesi kentin önemini koruduğunu göstermektedir. Olba'da bu dönemde de yaşamın sürdüğünü yerleşimin hala geçerli olduğunu Hıristiyanlıkla ilgili kalıntıların (manastır, kiliseler, işlikler, konutlar vb.) yanında mezarlar da kanıtlamaktadır. Ancak özgün yapımları Hıristiyanlığın kentte etkin olduğu döneme tarihlenebilecek mezarların sayısı az olmalıdır. Bunun nedeni Olba'da Hıristiyanlık döneminde yaşayanların daha önceki dönemden kalmış mezarları pratik bir çözüm olarak tekrar kullanmış olmalıdır. Böylelikle yoğun mimari çalışmanın olduğu bu dönemde, diğer

yapısal etkinlere (kiliselerin yapımı, Roma İmparatorluk Dönemi yapılarının onarımı) yer verildiği halde yeni mezarların yapılmadığı sağlam yapıdaki Roma mezarlarının kimi zaman Hıristiyan simgeleri (çoğunlukla haçlar) eklenerek tekrar kullanılmış oldukları önerilebilir.

Olba'daki mezarlar üzerinde tarihlendirmeye yardımcı olabilecek süslemelere sıklıkla rastlanmaz. Kentteki az sayıdaki mezarın üzerinde eroslar, girlandlar, çelenkler, üzüm salkımı, taşçı keseri, *dioskur* başlığı, taş ustası kalemleri, *tabula ansata*, portreler, haçlar gibi kabartmalar görülmektedir. Örneğin girland tutan erosların betimlendiği lahdin tarihlendirilmesi mümkün olmaktadır. Roma İmparatorluk Dönemi'nde eros ve girland süslemeli mezarlar İ.S. 150–300 yıllarına tarihlenir. Zaferin, ölümsüzlüğün ve yaşamın bir göstergesi olarak nitelendirilen çelenk süslemeleri de İ.S. 2. ve 3. yüzyıl arasına tarihlenebilir. Ayrıca üzerlerinde haç betimlemeleri olan mezarlar da İ.S. 4. ve 6. yüzyıllara tarihlenir. Mezar betimlemelerine göre yapılan bu tarihleme daha önce Olba'daki mezarların çoğunluğu için önerdiğimiz İ.S. 2. ve 3. yüzyıl tarihiyle de uyumludur.

Ayrıca mezar süslemeleri kentteki sosyal yaşamı aydınlatması bakımından da önemlidir. Kat. No: 4 (BL4) ve Kat. No: 22 (KH4) mezarları üzerinde taş ustası aletleri, Olba'da bir meslek olarak taş ustalığının varlığını düşündürmektedir. Bu bilgi aynı zamanda Olba mezarlarının yerel taş ustaları tarafından oluşturulduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Kat. No: 5 (BL5) ve Kat. No: 9 (BL9) mezarlarının kapaklarında bulunan üzüm salkımı kentte üzüm yetiştiriciliği olabileceğine işarettir. Olba mezar yazıtlarında sözü edilen *veteran* bir asker veya bir ailenin bireylerinin betimlendiği yazıtlı

bir diğer lahit örneği Kat. No: 6 (BL6) kentin sosyal yaşamı ile ilgili ayrıntıları yansıtmaktadır.

Olba'da sık karşılaşılan mezar tiplerinden biri de kaya mezarlarıdır. Bu mezarların büyük çoğunluğunun tarihlendirmeye yardımcı olabilecek bir özelliği bulunmamaktadır. Ancak Olba'da refahın arttığı İ.S. 2. - 3. yüzyıllarda yapılmış az da olsa gösterişli kaya mezarlarının olduğu tespit edilir. Bunlara örnek olarak Doğu Vadisi'ndeki Korinth düzenli tapınak cepheli kaya mezarı veya Tırnak Tepesi'ndeki Ion düzenli tapınak cepheli kaya mezarı verilebilir.

Olba mezarlarında saptanan ortak özelliklerden biri de bunların kült mekanları ile olan bağlarıdır. Hemen her mezarın yanında kaya çanakları, nişler, kurban törenleri ile ilgili kült elemanları bulunmaktadır. Sarnıçların ve kuyuların da mezarlara birçok örnekte eşlik etmesi ölü kültü ile su arasındaki olası bağlantıyı göstermektedir.

Olba'da incelenen mezarlar, tipleri ve konumları bakımından Olba bölgesinin diğer merkezlerinde belirlenen örneklerle genellikle biçimsel ve kronolojik uyum göstermektedirler. Örneğin kentte Korinth düzeninde bir tapınak mezarın yer alması Roma İmparatorluk Dönemi Dağlık Kilikia bölgesi için karakteristik sayılan bir tipin Olba'da uygulanışını yansıtır. Aynı şekilde bölgedeki merkezlerde Olba'dakilere benzer lahit tipleri ve kaya mezarları saptanmaktadır. Bu mezarların ayrıntılı incelemesinin, mezar tipleri ve gömü geleneği konusunda gelecekte yapılacak çalışmalarda yararlı olmasını diliyoruz.

Katalog

Katalog No **:** 1

Mezar Tipi **:** Bağımsız Lahit (BL1)

Ölçüleri **:** Sanduka: kısa kenar 105 cm., uzun kenar 220 cm.

Yeri **:** Doğu Tepesi Kesimi, akropolise göre kuzeydoğu yönündedir.

Tanımı **:** Lahdin ön cephesinde girland ve iki adet girland tutan eros kabartması yer alır. Ancak doğa koşullarından dolayı kabartmaların silik olması girland'ın sitil kritiğinin yapılamamasına neden olmaktadır. Ayrıca sandukanın alt ve üst bölümlerinde herhangi bir bordür veya silme süslemesi de yoktur. Lahdin kapağı da ne yerinde ne de etrafta görülmemektedir.

Korunma Durumu **:** Lahit insan eliyle tahrip edilmiş durumdadır. Özellikle çeşme yapılması için lahdin ön cephesinin tam ortasına delik açılmış, arka ve yan cepheleri tamamen parçalanmış ve beton atılarak doldurulmuş bir haldedir.

Tarihi **:** İ.S. 2. yüzyılın ikinci yarısı 3. yüzyılın başları[164].

[164]Orta Antoninuslar evresi (İ.S. 150 – 170/180 civarı Lahitler bu dönemde diğer mezarlara göre daha sık kullanılır. Kabartmalarda konu seçimi artar. Frizli lahitler en fazla kullanılan gruptur. Yivliler, sütunlular, uçan ya da ayakta duran Eros'lar ve Nikhe'ler ilk defa ortaya çıkar. Ayrıca meydan savaşları, mevsimleri, düğünleri, komutanları konu alan kabartmalar da lahit sanatında yerlerini alırlar.

Katalog No **:** 2

Mezar Tipi **:** Bağımsız Lahit (BL2)

Ölçüleri **:** Sanduka: uzun kenar 250 cm, kısa kenar 113 cm, yükseklik 110 cm.

Yeri **:** Doğu Tepesi kesiminde akropolise göre kuzeydoğu yönünde yer alır.

Tanımı **:** Lahdin ön cephesinde iki adet rozetli çelenk, çelenklerin ortasında da yazıtsız *tabula ansata* bulunmaktadır. Kuzeydoğudaki çelenk diğerinden daha sık işlenmiş olup kabartmalar simetrik olarak yerleştirilir. Çelenklerin altlarında iki adet kurdela süslemesi bulunmaktadır. Lahit sandukasının alt ve üst kısmında cepheyi ve yan yüzleri saran silmeler yer almaktadır. Arka cephede herhangi süsleme ya da işleme yoktur. Sandukanın sadece ön cephesinde alt bordürde ayaklık süslemesi vardır. Lahit kapağı dört köşe akrotere sahip kırma çatılıdır.

Korunma Durumu **:** Doğa olaylarından olumsuz etkilenmiş durumdadır. Esas yerinden kaydırılmış olup lahit kapağı parçalanmış bir haldedir.

Tarihi **:** İ.S. 2.-3. yüzyıl.

Katalog No **:** 3

Mezar Tipi **:** Bağımsız Lahit (BL3)

Ölçüleri **:** Sanduka: uzun kenar 245cm, kısa kenar 130 cm, yükseklik 140 cm. Kapak: uzun kenar 260 cm, kısa kenar 95 cm, yükseklik 83 cm.

Yeri **:** Doğu Tepesi kesiminde akropolise göre doğu yönünde yer alır. Doğu Tepesinin batı yamacındadır.

Tanım **:** Lahdin bulunduğu ana kaya düzleştirilerek bir düzlem oluşturulur ve düzleştirilen ana kayanın üzerine iki blok konularak lahde sağlam bir yer oluşturulur. Lahitte kabartma yoktur. Lahdin güney tarafındaki kısa kenarında, taşınmanın kolay olması için hem sandukada hem de lahit kapağında oyuklar bulunmaktadır. Sandukanın sadece ön cephesinde alt bordürde ayaklık süslemesi vardır. Lahit kapağı sandukanın üzerinde kaydırılmış bir şekilde durmaktadır. Kapak dört köşe akrotere sahip kırma çatılıdır.

Korunma Durumu **:** Lahit iyi korunmuş durumdadır.

Tarihi **:** İ.S. 2.-3. yüzyıl.

Katalog No **:** 4

Mezar Tipi **:** Bağımsız Lahit (BL4)

Ölçüleri **:** Sanduka: uzun kenar 234 cm, kısa kenar 112 cm, yükseklik 112 cm. Kapak: kısa kenar 110 cm.

Yeri **:** Tırnak Tepesi kesiminde ve tepenin batı yamaçlarında yer alır.

Tanım **:** Lahit "U" şeklinde bir duvarla çevrelenmiş ancak bu duvarın sadece temelleri görülebilmektedir. Sandukanın üç kenarında kabartmalar yer almaktadır. Ön cephesinde iç içe geçmiş dikdörtgen bir "*tabula*" ve çerçevenin her iki yanında da dalga şeklinde bir "*ansata*" bulunmaktadır. Lahdin kuzeydoğu kısa kenarında taşçı keseri, kuzeybatı kısa kenarındaysa yine taşçı keseriyle taşçı kalemleri kabartmaları vardır. Lahdin kapağıysa Keşlitürkmenli yolunun duvarının içinde iki parça halindedir. Kapak dört köşe akrotere sahip yarım silindir şeklindedir. Kapağın kısa kenarında "*Pilos*" olarak adlandırılan Dioscur başlığı, alt tabanındaysa sandukaya daha sıkı yerleştirilmesi için dikdörtgen bir bordür bulunmaktadır.

Korunma Durumu **:** Lahit iyi korunmuş durumdadır.

Tarihi **:** İ.S. 2.-3. yüzyıl.

Katalog No **:** 5

Mezar Tipi **:** Bağımsız Lahit (BL5)

Ölçüleri **:** Sanduka: uzun kenar 240 cm, kısa kenar 120cm, yükseklik 158cm. Kapak: yükseklik 80 cm, kısa kenar 90 cm.

Yeri **:** Tırnak Tepe kesiminde ve tepenin batı yamaçlarında yer alır

Tanımı **:** Lahdin altına biri arşitrav olmak üzere iki adet blok yerleştirilerek düz bir zemin oluşturulur. Sandukanın ön cephesinde yazıtsız *tabula ansata* bulunmaktadır. Alttaki bordürlerde ayaklık işlemesi iki kısa kenar ile ön cepheyi çevreler. Arka cephe düz ve sadedir. Lahit kapağı ikiye ayrılarak zarar görmüş ve *in situ* yerinden 1.5 metre uzaklıkta yer alır. Diğer Olba lahit kapakları gibi dört köşe akroterli kırma çatılıdır. Toprağa gömülü olduğu için, sadece bir uzun kenarı görünen kapağın üzerinde iki adet çelenk, çelenklerin arasında bir üzüm salkımı, en sonda da gözyaşı damlası olarak önerdiğim kabartmalar bulunmaktadır[165].

Korunma Durumu **:** Lahit sandukası iyi korunmuş durumdadır. Lahit kapağı ikiye ayrılmış haldedir.

Tarihi **:** İ.S. 2.-3. yüzyıl.

[165] Erten 2004, 13. res. 5.

Katalog No **:** 6

Mezar Tipi **:** Bağımsız Lahit (BL6)

Ölçüleri **:** Sanduka: uzun kenar 270cm, kısa kenar 170cm, yükseklik 162 cm. Kapak: uzun kenar 271cm, yükseklik 46 cm, kısa kenar 113 cm.

Yeri **:** Tırnak Tepe kesiminde ve tepenin batı yamaçlarında yer alır

Tanımı **:** Lahit iki kişi olarak tasarlandığından dolayı diğer lahitlere göre aha büyük boyutludur. Lahdin altında düz bir zemin oluşturulması için bloklar vardır. Bu blokların bazıları toprak altındadır. Sandukanın ön cephesinde Yunanca yazıtlı bir *tabula ansata* bulunmaktadır[166]. Alttaki bordürlerde ayaklık işlemesi iki kısa kenarı ve ön cepheyi çevreler. Arka cephe düz ve sadedir. Dört köşe akroterli, kırma çatılı olan lahit kapağı, sandukaya dayanır bir şekilde zemine yaslıdır.

Korunma Durumu **:** Lahit iyi korunmuş durumdadır.

Tarihi **:** İ.S. 2.-3. yüzyıl.

[166] Heberdey-Wilhelm 1896, 91, no. 170. Lahdin üzerindeki yazıtta Athenadoros ve onun karısı Aba'nın isimleri geçer; tıpkı yaşadıkları zamanda olduğu gibi tek oda ve yatakta. Yeni ölen hiç kimsenin buraya konulmaması öğütlenmekte; aksi durumda, mezara düşmanların, mezar hırsızlarının dadanması bedduasında bulunulmaktadır. Erten 2006, 312.

Katalog No **:** 7

Mezar Tipi **:** Bağımsız Lahit (BL7)

Ölçüleri **:** Sanduka: uzun kenar 234 cm, kısa kenar 133 cm, yükseklik 130 cm.

Yeri **:** Tırnak Tepe kesiminde ve tepenin batı yamaçlarında yer alır

Tanımı **:** Lahit tepeye hakim bir noktadadır. Lahit, yüzeyi düzleştirilmiş büyük bir ana kayanın üzerine yerleştirilmiş durumdadır. Dikdörtgen planlı ana kaya, zeminden yaklaşık 1.5 metre yüksekliktedir. Ana kayanın ön cephesinde dikdörtgen bir niş bulunmaktadır. Sandukanın alt bölümünde ön ve batı kısa kenarında silmeler bulunmaktadır. Ancak lahit süsleme açısından yarım bırakılmış olup özellikle ön cephenin altındaki işlenmemiş bosajlı bölüm dikkati çeker. Dört köşe akroterli, kırma çatılı lahit kapağıysa ikiye ayrılmış bir şekilde sandukanın üzerinde yer almaktadır.

Korunma Durumu **:** Lahit sandukası iyi korunmuş durumdadır. Kapak kırılıp ikiye ayrılmış ir haldedir.

Tarihi **:** İ.S. 2.-3. yüzyıl.

Katalog No **:** 8

Mezar Tipi **:** Bağımsız Lahit (BL8)

Ölçüleri **:** Sanduka: uzun kenar 250 cm, kısa kenar 123cm, yükseklik 150cm. Kapak: uzun kenar 220 cm, yükseklik 59 cm, kısa kenar 120 cm.

Yeri **:** Tırnak Tepe kesiminde ve tepenin batı yamacında yer alır.

Tanımı **:** Zemin tıraşlanıp düzlenerek lahde uygun bir yer oluşturulur. Sandukanın alt ve üst bölümlerinde iki kısa kenarda ve ön cephede silmeler ve bordürler bulunmaktadır. Üst silmelerin kıvrımları biraz daha belirgin olup sandukanın alt silmelerindeyse daha özensiz bir işçilikle karşılaşılmaktadır. Ayrıca alt bordürün tam olarak işlenmediği düz keskiyle düzleştirilmediği anlaşılmaktadır. Lahdin ön cephesinde ortalarında rozetler bulunan iki çelenk bir de yazıtsız *tabula ansata* kabartması yer alır. Dört köşe akroterli, kırma çatılı lahit kapağıysa sandukanın üzerinde olup mezar soyguncuları tarafından yerinden kaydırılmış bir haldedir.

Korunma Durumu **:** Lahit kısmen korunmuş durumdadır. Doğa koşullarından dolayı aşınmaların olduğu görülür.

Tarihi **:** İ.S. 2.-3. yüzyıl.

Katalog No **:** 9

Mezar Tipi **:** Bağımsız Lahit (BL9)

Ölçüleri **:** Sanduka: uzun kenar 225 cm, kısa kenar 115 cm, yükseklik 140 cm.

Yeri **:** Batı kesimde ve Diocaesarea'yı Olba'ya bağlayan yol üzerinde yer alır.

Tanımı **:** Sanduka aşırı tahrip olduğundan dolayı bordür ve silmelerinin ne şekilde olduğu anlaşılamamaktadır. Ancak lahit kapağı sandukanın 1 metre uzağında sadece bir uzun kenarı görülecek bir şekilde durmaktadır. Lahit kapağında iki adet üzüm salkımı ve bunların ortasında rozetli ve kuşaklı bir çelenk bulunmaktadır. Lahit kapağı dört köşe akrotere sahip kırma çatı şeklindedir. Sağlam kalan bir akroterde de silmelerin olduğu görülmektedir.

Korunma Durumu **:** Köy evlerinin içinde kalmış aşırı derecede tahrip edilmiş ve sandukanın ön cephesi tamamıyla parçalanmış bir durumdadır. Mezarı içine alacak şekilde lahdin etrafı çevrilerek hayvan barınağı olarak kullanılmaktadır.

Tarihi **:** İ.S. 2.-3. yüzyıl.

Katalog No **:** 10

Mezar Tipi **:** Sabit Kaya Lahdi (KL1)

Ölçüleri **:** Sanduka: uzun kenar 248cm, kısa kenar 171 cm, yükseklik 135 cm. Kapak: uzun kenar 250 cm, yükseklik 71 cm, kısa kenar 130 cm.

Yeri **:** Doğu Tepesi kesiminde yer alır. Doğu tepesinin kuzey yamaçlarında zirveye yakın bir konumdadır

Tanımı **:** Lahit, güneybatı-kuzeydoğu düzleminde, dikdörtgen ana kaya yüzeyindedir. Lahdin dört köşesi de açılmış haldedir. Özellikle lahdin arka tarafındaki ana kaya kütlesi basamak şeklinde düzenlenir. Sandukanın dört tarafında da kabartma bulunmamaktadır. Sade bir bordürü bulunmaktadır. Lahit kapağı sandukanın üstünde olup dört köşe akroterli kırma çatı şeklindedir.

Korunma Durumu **:** Lahit iyi korunmuş durumda olup doğa koşullarından dolayı aşınmış haldedir.

Tarihi **:** İ.S. 2.-3. yüzyıl.

Katalog No **:** 11

Mezar Tipi **:** Sabit Kaya Lahdi (KL2)

Ölçüleri **:** Sanduka: uzun kenar 215 cm, kısa kenar 107 cm, yükseklik 140 cm. Kapak: uzun kenar 237cm, yükseklik 59 cm, kısa kenar 120 cm.

Yeri **:** Tırnak Tepe kesiminde yer alır. Akropolise göre güney tarafta, Keşlitürkmenli'ye giden antik yolun kenarındadır.

Tanımı **:** Lahit kuzey-güney düzlemindedir. Lahit büyük bir ana kayanın cephesinde olup lahit kapağı hariç iyi korunmuş bir haldedir. Lahdin sadece ön cephesi tam, yan cephelerinin de çok az kısmı görülmektedir. Sandukada herhangi bir kabartmaya rastlanmaz. Sandukanın alt bordüründe ayaklık süslemesi bulunmakta, hemen önünde de düz bir zemin oluşturulması için büyük blok parçaları kırık bir halde yer almaktadır. Lahit kapağı dört köşe akroterli kırma çatı şeklindedir. Kapak sabit kaya lahdinin hemen önünde parçalanmış bir durumdadır[167].

Korunma Durumu **:** Lahit sandukası iyi korunmuş olup kapak parçalanmış bir haldedir.

Tarihi **:** İ.S. 2.-3. yüzyıl.

[167] Erten 2004, 13. res. 4.

Katalog No **:** 12

Mezar Tipi **:** Sabit Kaya Lahdi (KL3)

Ölçüleri **:** Sanduka: uzun kenar 208 cm, kısa kenar 115 cm, yükseklik 130 cm. Kapak: yükseklik 70 cm, kısa kenar 114 cm.

Yeri **:** Doğu Tepesi kesiminde yer alır. Akropolise göre doğu yönünde olup, doğu tepesinin batı yamacındadır.

Tanımı **:** Doğu vadisinden yaklaşık 5 metre yukarıda büyük bir ana kaya üzerindedir. Mezara daha rahat ulaşılması için merdiven görevi gören oyuklar, ana kayanın vadiye bakan cephesinde görülmektedir. Lahit, kapağı hariç iyi korunmuş bir durumdadır. Mezarın sadece ön cephesi açıktadır ve diğer yerler ana kaya ile bütündür. Sandukanın alt bordüründe ayaklık süslemesi bulunmaktadır. Lahit kapağı dört köşe akroterli kırma çatı şeklindedir.

Korunma Durumu **:** Lahit sandukası iyi korunmuş olup kapak parçalanmış bir haldedir.

Tarihi **:** İ.S. 2.-3. yüzyıl.

Katalog No **:** 13

Mezar Tipi **:** Sabit Kaya Lahdi (KL4)

Ölçüleri **:** Sanduka: uzun kenar 213 cm, kısa kenar 103 cm, yükseklik 50 cm.

Yeri **:** Tırnak Tepe kesiminde yer alır. Akropolise göre güney tarafta olup Tırnak Tepe'nin batı yamacındadır.

Tanımı **:** Keşlitürkmenli yolundan mezarlık alanına bir yol bulunmaktadır. Bu yol söz konusu sabit kaya lahdinin de bulunduğu toplu bir mezar grubuna çıkar. Düz bir ana kaya yüzeyine, dört tarafı da açık bir şekilde yapılır. Lahdin ön cephesi tamamen parçalanmış durumdadır. Lahdin ön cephesinin sağlam kalan alt kısımlarında bir kısa kenardan diğer kısa kenara şerit halinde devam eden, hilal şeklinde girland yer alır. Girlandın çok fazla aşınmış olmasından dolayı sadece içindeki betimlemeler iyi seçilememektedir. Lahdin ön cephesine ait etraftan toplanan parçalar birleştiğinde kabartmaların olduğu anlaşılır. Bu kabartmalarda üç adet portre vardır. Aşırı derecede tahrip oldukları için bazı detaylar zor seçilmektedir. Ancak ikisinin bayan ve ortadakinin de elbise kıvrımlarının ayrıca da kolyesinin belli olduğu görülmektedir[168].

[168] Erten 2005, 312. res. 9.

Korunma Durumu **:** Lahit sandukasının ön cephesi tamamıyla parçalanmış olup büstlerin yüzleri tahrip edilmiş bir durumdadır. Lahdin kapağı da bulunmamaktadır.

Tarihi **:** İ.S. 2.-3. yüzyıl.

Katalog No **:** 14

Mezar Tipi **:** Sabit Kaya Lahdi (KL5)

Ölçüleri **:** Sanduka: uzun kenar 220 cm, kısa kenar 90 cm, yükseklik 80 cm.

Yeri **:** Tırnak Tepe kesiminde yer alır. Akropolise göre güney tarafta olup Tırnak Tepe'nin kuzey yamacındadır.

Tanımı **:** Tırnak Tepenin kuzey yamaçlarındaki ana kaya yüzeyine lahit oyulur. Ana kaya yüksekçe oyulup lahde uygun bir yer hazırlanır. Bu kaya oyuğu "S" şeklindedir. Eğimi takip eden oyuklar lahdin sandukasının yanlarından aşağıya doğru devam eder. Lahdin kısa kenarlarından birinin üst tarafında suyun yönünü belirli bir yere yönlendiren küçük bir kanal bulunmaktadır. Mezarın sadece ön cephesi açıkta bırakılır. Ön cephede herhangi bordür bulunmamakta birlikte tam düz bir sanduka şeklinde değil üst bölgesi dışa doğru çıkıntılı olarak bırakılmış bir haldedir. Lahdin yaslandığı oyulmuş cephede dikdörtgen küçük bir girinti vardır.

Korunma Durumu **:** Lahit sandukası iyi korunmuş olup kapağı bulunmamaktadır.

Tarihi **:** İ.S. 2.-3. yüzyıl.

Katalog No **:** 15

Mezar Tipi **:** *Arcosolium* (AR1)

Ölçüleri **:** Kapak: kısa kenar 86 cm, uzun kenar 187 cm

Yeri **:** Kuzey kesimde yer alır. Akropolise göre kuzeybatı yönündedir.

Tanımı **:** Ana kayanın yay biçiminde oyulmasıyla, tabana dikdörtgen bir mezar yeri yapılarak oluşturulur. Mezar iyi korunmuş olup defineciler tarafından soyulmuş bir haldedir. Lahit kapağı mezar yerinin üzerindedir. Kapak, kırma çatı şeklinde dört köşe akrotere sahiptir. Lahit kapağının ön yüzeyinde yazıtsız "*tabula*" kabartması yer alır.

Korunma Durumu **:** Mezar iyi korunmuş olup kapak esas yerinden oynatılmış durumdadır.

Tarihi **:** Tarihlendirici bir detayı bulunmamaktadır.

Katalog No **:** 16

Mezar Tipi **:** *Arcosolium* (AR2)

Ölçüleri **:** Kapak: kısa kenar 86 cm, uzun kenar 187 cm

Yeri **:** Kuzey kesimde yer alır. Akropolise göre kuzeybatı yönündedir.

Tanımı **:** Ana kaya yüzeyinin yay şeklinde açılıp içerisinin oda şeklinde düzenlenmesiyle yapılır. Cephenin yerden yüksekliği 166 cm, genişliği yaklaşık 200 cm. mezarın içe doğru derinliğiyse 127 cm ölçülerindedir. Oda dikdörtgen planlı olup bir adet mezar yerine sahiptir. Lahit kapağı dışarıya çıkartılmış iki parçaya ayrılmış bir durumdadır. Lahit kapağı dört köşe akrotere sahip kırma çatılıdır. Lahit kapağının uzun kenarının ön yüzünde bir adet yazıtsız *tabula ansata* süslemesi bulunmaktadır.

Korunma Durumu **:** Mezar hayvan barınağı olarak kullanıldığı kısmen tahrip olmuş bir durumdadır. Mezar kapağı parçalanmış bir durumdadır.

Tarihi **:** Tarihlendirici bir detayı bulunmamaktadır.

Katalog No **:** 17

Mezar Tipi **:** *Arcosolium* (AR3)

Ölçüleri **:** sanduka kuzey-güney doğrultulu olan: uzun kenar 200 cm, kısa kenar 82 cm, doğu-batı doğrultulu olan: uzun kenar180 cm , kısa kenar 90 cm.

Yeri **:** Kuzey kesimde yer alır. Akropolise göre kuzeybatı yönündedir.

Tanımı **:** Ana kaya yüzeyinin yay şeklinde açılıp içerisinin oda şeklinde düzenlenerek yapılır. Cephenin yerden yüksekliği 171 cm, genişliği 127 cm, derinliği 260 cm ölçülerindedir. Mezar odasının içersinde doğrultuları farklı iki adet mezar yeri bulunmaktadır. Mezarlardan biri kuzey-güney doğrultusunda olup diğeri doğu batıdır. İki mezar da ana kayaya oyulmuş şekildedir. Mezar odasının bir duvarında boya ile çizilmiş bir haç tespit edilir. Mezarların kapaklarına dair herhangi bir iz yoktur.

Korunma Durumu **:** Mezar hayvan barınağı olarak kullanıldığı kısmen tahrip olmuş bir durumdadır. Mezar kapakları bulunmamaktadır.

Tarih **:** İ.S. 4. yüzyıl – 6. yüzyıl[169].

[169] İ.S. 4. yüzyıl – 6. yüzyıl öncesi de yapılmış olabilir.

Katalog No **:** 18

Mezar Tipi **:** *Arcosolium* (AR4)

Ölçüleri **:** sanduka: uzun kenar 160 cm, kısa kenar 120 cm, kapak: 75 cm, yükseklik 54 cm, uzun kenar 180 cm.

Yeri **:** Doğu Tepesi kesiminde yer alır. Tepenin kuzeybatı yönündedir.

Tanımı **:** Ana kayanın yay biçiminde oyulmasıyla, tabana dikdörtgen bir mezar yeri yapılarak oluşturulur. Mezarın yüksekliği 170 cm, genişliği 196 cm, derinliği de 110 cm ölçülerindedir. Mezarın iç duvarında daire içine alınmış haç betimlemesi vardır. Kazıma tekniği ile yapılan haç, iyi korunmuş bir haldedir. Lahit kapağı kırma çatı şeklinde olup dört köşe akrotere sahiptir. Kapağın ön uzun kenarında çok fazla aşındığından dolayı okunamayan Yunanca bir yazıt vardır.

Korunma Durumu **:** Mezar doğa koşullarından dolayı aşınmış olup kapağı ortadan oyulmuş bir haldedir.

Tarih **:** İ.S. 4. yüzyıl – 6. yüzyıl[170].

[170] İ.S. 4. yüzyıl – 6. yüzyıl öncesi de yapılmış olabilir.

Katalog No **:** 19

Mezar Tipi **:** *Khamosorion* (KH1)

Ölçüleri **:** Mezar yeri: uzun kenar 206 cm, kısa kenar 93 cm, kapak: kısa kenar 75 cm, yükseklik 65 cm, uzun kenar 199 cm.

Yeri **:** Doğu Tepesi kesiminde yer alır. Tepenin kuzey yönündedir.

Tanımı **:** Modern yolun hemen yanında olup yamaçta bulunan bir ana kaya kütlesinin üzerine yapılır. Mezar yerinin bir kısa bir de uzun kenarında su kanalları bulunmaktadır. Mezar yerinden yamaç tabanına kadar basamak düzenlemeleri vardır. Mezarın içi trapezoidal bir tarzdadır. Tek kişilik olarak tasarlanır.

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış bir durumdadır.

Tarihi **:** Tarihlendirici bir detayı bulunmamaktadır.

Katalog No **:** 20

Mezar Tipi **:** *Khamosorion* (KH2)

Ölçüleri **:** Mezar yeri: uzun kenar 180 cm, kısa kenar 91 cm, kapak: kısa kenar 97 cm, yükseklik 35 cm, uzun kenar 190 cm.

Yeri **:** Tırnak Tepe kesimindedir. Tepenin kuzeybatı yönündedir.

Tanımı **:** Keşlitürkmenli yolundan yaklaşık 20-25 metre yukarıda yer alır. Mezar yeri taban seviyesinde olup yaklaşık 20 cm yüksekliğindedir. İçi trapezoidal ve 90 cm derinliğindedir. Mezar kapağı dikdörtgen bir blokla kapatılmış ve kapağın üzerinde herhangi bir süsleme elemanı bulunmamaktadır.

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış bir durumdadır.

Tarihi **:** Tarihlendirici bir detayı bulunmamaktadır.

Katalog No **:** 21

Mezar Tipi **:** *Khamosorion* (KH3)

Ölçüleri **:** Mezar yeri: uzun kenar 113 cm, kısa kenar 55 cm,

Yeri **:** Tırnak Tepe kesimindedir. Tepenin kuzeybatı yönündedir.

Tanımı **:** Tırnak Tepe kesiminde yer alır. Tepenin kuzeybatı yönündedir. Keşlitürkmenli yolundan yaklaşık 30 – 35 metre yukarıdadır. Mezar yeri tabandan 20 cm yüksektedir. Mezarların topluca bulunduğu bir alandadır. Boyutları bakımından çocuk mezarı olarak nitelendirilebilir. Doğu kısa kenarı bir *khamosorion* ile bitişik yapılmış durumdadır.

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış bir durumdadır.

Tarihi **:** Tarihlendirici bir detayı bulunmamaktadır.

Katalog No **:** 22

Mezar Tipi **:** *Khamosorion* (KH4)

Ölçüleri **:** Mezar yeri: uzun kenar 190cm, kısa kenar 86 cm, kapak: kısa kenar 88 cm, yükseklik 47 cm.

Yeri **:** Tırnak Tepe kesimindedir. Tepenin kuzeybatı yönündedir.

Tanımı **:** Keşlitürkmenli yolundan 5 metre yukarıdadır. Yerden yaklaşık 2 metre yükseklikte podyum gibi bir kaya kütlesi yüzeyine yapılır. Mezar yerinin çevresinde yağmur olukları vardır. Kaya kütlesinden yaklaşık 20 cm yüksekliktedir. Mezar kapağının kısa kenarının ön yüzünde bir çekiç süslemesi bulunmaktadır.

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış bir durumdadır. Kapak parçalanmış bir haldedir. Kısa kenardaki taşçı keseri kısmen korunmuştur.

Tarihi **:** Taş işçiliğinin değer kazandığı ve yoğunlaştığı Roma İmparatorluk Dönemi önerilebilir.

Katalog No **:** 23

Mezar Tipi **:** *Khamosorion* (KH5)

Ölçüleri **:** Mezar yeri: uzun kenar 110 cm, kısa kenar 42 cm, kapak: kısa kenar 85 cm, yükseklik 42 cm, uzun kenar 140 cm.

Yeri **:** Tırnak Tepe kesimindedir. Tepenin kuzeybatı yönündedir.

Tanımı **:** Keşlitürkmenli yolunun hemen yanındadır. Mezar yeri tabandan yaklaşık 20-25 cm. yukarıdadır. Keşlitürkmenli yolunu sınırlandıran duvarın altında kalmış durumdadır. Böylelikle yol duvarlarıyla mezarın çağdaş olmadığı anlaşılmaktadır. Boyutları bakımından çocuk mezarı olarak nitelendirilebilir.

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış bir durumdadır. Hem mezar yerinde hem de kapakta kırıklar vardır.

Tarihi **:** Tarihlendirici bir detayı bulunmamaktadır.

Katalog No **:** 24

Mezar Tipi **:** *Khamosorion* (KH6)

Ölçüleri **:** Mezar yeri: uzun kenar 276 cm, kısa kenar 96 cm, kapak: kısa kenar 86 cm, yükseklik 37 cm, uzun kenar 210 cm.

Yeri **:** Doğu Tepesi kesiminde yer alır. Tepenin güney yamaçlarındadır.

Tanımı **:** Doğu Tepesinin bu yamaçtaki en son mezarıdır. Etrafındaki ana kaya kütleleri düzleştirilerek mezar için uygun bir yer sağlanır. Düzleştirilen alanın yüksekliği yaklaşık 2 metre ölçülerindedir. Tepenin yamacından gelen toprak kaymasını engellemek için ana kayanın boşluklarına bloklar yerleştirildiği tespit edilir. Mezar yeri tabandan yaklaşık 35 cm yüksektedir. Mezarın kapağı hemen önünde yer alır. Kapağın üzerinde kurdeleli iki adet askı çelenk kabartması bulunur.

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış bir durumdadır. Hem mezar yerinde hem de kapakta kırıklar vardır.

Tarihi **:** Tarihlendirici bir detayı bulunmamaktadır.

Katalog No **:** 25

Mezar Tipi **:** *Khamosorion* (KH7)

Ölçüleri **:** Mezar yeri: uzun kenar 192 cm, kısa kenar 61 cm.

Yeri **:** Herhangi bir mezarlık alanı içerisine dahil edilemeyen *khamosorion*, Düğürlük sırtları olarak tarif edilen bir yükseltidedir.

Tanımı **:** Çiftlik evi ile bağlantılıdır. Çiftlik evinin kuzeydoğusunda olup yaklaşık 10 metre uzaklıkta yer alır. Söz konusu mezar, ana kaya kütlesinin üzerinde yapılır. Mezarın yerden yaklaşık 2 metre yükseklikte olduğu tespit edilir. Mezar kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanır. Mezarın içi trapezoidal olup kuzeydoğu ucunda taş yastık çıkıntısı bulunmaktadır. Mezarın kapağı aşağıya doğru yuvarlanarak toprak altındadır. Ana kayanın güneydoğuya bakan yüzü üzerinde alınlıklı, iki yanda plasterleri olan ve çerçeve içinde üç figürün yer aldığı sahne görünür. Bu sahnenin altında Yunanca yazıtlı bir *tabula ansata* bulunmaktadır. Alınlığın ortasında başı kapalı bir kadının betimlendiği tespit edilir[171].

(Φ) λάβις Σο ος

Φλάβιν Σάνδον

καί Φλ(ά)βιν Λῦιον

τούς αύτοῦ ύούς

μνήμης χάριν

[171] Erten 2007, 422;

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış bir durumdadır.

Tarihi **:** İ.S. 2.-3. yüzyıl.

Katalog No **:** 26

Mezar Tipi **:** Tek Odalı - Basit Dikdörtgen Cepheli Kaya Mezarı (KMa1)

Ölçüleri **:** Mezarın uzunluğu 250 cm, yüksekliği 140 cm, mezar yerinin uzun kenarı 145 cm, kısa kenarı da 55 cm ölçülerindedir.

Yeri **:** Tırnak Tepe kesimindedir. Tepenin kuzey yamaçlarında yer alır.

Tanımı **:** Olba mezarlık alanları içerisinde Güney vadisinden yaklaşık 20 metre yüksekliktedir. Mezarın cephesi tamamıyla açık olup içerisinde *khamosorion* tarzında bir mezar yeri bulunmaktadır. Mezar yeri, yarısı kırık halde olan dikdörtgen bir blokla kapatılır.

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış bir durumdadır. Kapak kırılmış iki ayrılmış durumdadır.

Tarihi **:** Tarihlendirici bir detayı bulunmamaktadır.

Katalog No **:** 27

Mezar Tipi **:** Tek Odalı - Basit Dikdörtgen Cepheli Kaya Mezarı (KMa2)

Ölçüleri **:** Mezarın cephesi 420x120 cm'dir.

Yeri **:** Tırnak Tepe kesimindedir. Tepenin kuzeybatı yamaçlarında yer alır.

Tanımı **:** Keşlitürkmenli yolundan yaklaşık 10 metre uzaklıkta Ion başlıklı tapınak cepheli kaya mezarının 5 metre üstündedir. Mezarın cephesi tamamıyla açık olup içerisinde *khamosorion* tarzında bir mezar yeri vardır. İçi toprakla dolu olan mezar yerinin uzun kenarında, kapağın oturması için bordür bulunmaktadır. Bu mezar yerinin hemen yanında tabana çizilmiş iki adet dikdörtgen şekil tespit edilir. Bu çizgiler taş ustasının kaya mezarına eklemek istediği fakat yarım kalmış mezar yerlerinin dış konturlarıdır.

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış bir durumdadır.

Tarihi **:** Tarihlendirici bir detayı bulunmamaktadır.

Katalog No **:** 28

Mezar Tipi **:** Tek Odalı - Basit Dikdörtgen Cepheli Kaya Mezarı (KMa3)

Ölçüleri **:** Mezarın girişi 105x80 cm ölçülerindedir.

Yeri **:** Tırnak Tepe kesimindedir. Tepenin kuzey yamaçlarında yer alır.

Tanımı **:** Güney vadisinden yaklaşık 20 metre yüksekliktedir. Girişin taban kısmında hatıl-dübel oyukları yer almaktadır. Bu oyuklar sayesinde mezarın ahşap ya da metal malzeme ile kapatıldığı anlaşılmaktadır. Mezarın hemen üstünde, yağmurun ve tepeden akan suyun engellenmesi için yapılan bir yönlendirme oyuğu tespit edilir. Kaya mezarı, tek odalı olarak tasarlanmış dikdörtgen bir formdadır. Kaya mezarının içerisinde herhangi mezar yerine rastlanmaz. Mezarın içi düz ve sade bir oda şeklindedir. Kaya mezarının doğu kenarında bir adet kare şeklinde niş vardır. Nişin üstünde alınlık gibi tasarlanmış fakat işlevi farklı olan suyun nişe zarar vermemesi için yapılan yönlendirme olukları bulunmaktadır.

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış bir durumdadır. Kısmen korunmuş haldedir.

Tarihi **:** Tarihlendirici bir detayı bulunmamaktadır.

Katalog No **:** 29

Mezar Tipi **:** Tek Odalı - Basit Dikdörtgen Cepheli Kaya Mezarı (KMa4)

Ölçüleri **:** Mezarın girişi 140x120 ölçülerindedir. Mezarın dışındaki nişin ölçüleri 90x70 cm'dir.

Yeri **:** Tırnak Tepe kesimindedir. Tepenin kuzey yamaçlarında yer alır.

Tanımı **:** Güney Vadisi'nden yaklaşık 20 metre yüksekliktedir. Girişin üst kısa kenarına paralel bir şekilde suyun mezarın içine sızmasını önlemek için yönlendirme oyukları eklenir. Kaya mezarının cephesinde kapağın sıkı bir şekilde geçmesi için bordürler yapıldığı tespit edilir. Mezar kapağı tıpa şeklinde olup, içeriye devrilmiş, sağlam bir durumdadır. Bu tip mezarların girişlerinin anlaşılması adına önemli bir örnektir. Mezar tek bir odadan oluşur. İçerisinde herhangi bir mezar yeri bulunmamaktadır. Odanın içerisinde 15 cm. yüksekliğinde ölü kültü ile alakalı küçük bir kandil nişi görülmektedir. Kaya mezarının dışında, doğu kenarına yaklaşık 50 cm uzaklıkta, bir niş yer alır. Nişin içerisinde iki adet daire şeklinde kaya çanağı vardır.

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış bir durumdadır. Kısmen korunmuş haldedir.

Tarihi **:** Tarihlendirici bir detayı bulunmamaktadır.

Katalog No **:** 30

Mezar Tipi **:** Tek Odalı - Basit Dikdörtgen Cepheli Kaya Mezarı (KMa5)

Ölçüleri **:** Mezarın cephesi 130x80 cm, cephe derinliğiyse 30 cm'dir. Mezarın kapağının Uzun kenarı 70 cm kısa kenarı da 60 cm olup içeriye giren kısmı toprak altında olduğundan dolayı ölçü alınamamaktadır.

Yeri **:** Batı kesimdedir.

Tanımı **:** Diocaesarea'ya giden yolun kenarında, yüksekliği yaklaşık 250 cm. olan bir kaya kütlenin cephesindedir. Bu ana kayanın ön yüzünde yan yana üç adet kaya mezarı bulunur söz konusu mezar da ortada olandır. Kapak, mezarın hemen önünde olup tıpa şeklindedir. Mezar odası düz ve sade olup herhangi mezar yerine rastlanmaz.

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış bir durumdadır. Kısmen korunmuş haldedir.

Tarihi **:** Tarihlendirici bir detayı bulunmamaktadır.

Katalog No **:** 31

Mezar Tipi **:** Tek Odalı - Basit Dikdörtgen Cepheli Kaya Mezarı (KMa6)

Ölçüleri **:** Mezarın cephesi 150x107 cm., ağız tarafı ise 70x55 cm ölçülerindedir. Mezar yeri 140x55 cm'dir.

Yeri **:** Tırnak Tepe kesimindedir. Tepenin kuzey yamaçlarında olup Güney Vadisi'nden yaklaşık 20 metre yukarıdadır.

Tanımı **:** Kapağın oturması için içe doğru oyulur Mezar odası tek odalı olarak tasarlanmış olup odanın içerisinde de bir mezar yeri bulunmaktadır.

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış bir durumdadır. Kısmen korunmuş haldedir.

Tarihi **:** Tarihlendirici bir detayı bulunmamaktadır.

Katalog No **:** 32

Mezar Tipi **:** Tek Odalı - Basit Dikdörtgen Cepheli Kaya Mezarı (KMa7)

Ölçüleri **:** Mezarın cephesi 120x100 cm., ağız tarafı 80x60 cm.dir. Mezarın içinin derinliği 80 cm, genişliğiyse 60 cm ölçülerindedir.

Yeri **:** Tırnak Tepe kesimindedir. Tepenin kuzey yamaçlarında olup Güney Vadisi'nden yaklaşık 20 metre yukarıdadır.

Tanımı **:** Mezar kapağının oturması için, içe doğru oyulur. Kapağının etrafta olmamasına rağmen, tıpa şeklinde olduğu kaya mezarının cephesindeki bordürlerden anlaşılmaktadır. Kremasyon gömü geleneğine uygun olarak tasarlanır.

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış bir haldedir. Kısmen korunmuş durumdadır. Mezarın iç taraflarında çatlaklar bulunmaktadır.

Tarihi **:** Tarihlendirici bir detayı bulunmamaktadır.

Katalog No **:** 33

Mezar Tipi **:** Tek Odalı - Basit Dikdörtgen Cepheli Kaya Mezarı (KMa8)

Ölçüleri **:** Kline tabandan yaklaşık 15 cm yüksekliğinde, uzun kenarı 205 cm. kısa kenarıysa 55 cm. uzunluğundadır.

Yeri **:** Tırnak Tepe kesimindedir. Tepenin kuzey yamaçlarında olup Güney Vadisi'nden yaklaşık 30 metre yukarıdadır.

Tanımı **:** Mezarın cephesi tamamen açıktır. Dikdörtgen bir plana sahip odanın içerisinde ölünün yatırılması için yapılan kline bulunmaktadır. Odanın karşı cephesinde klinenin hemen üstünde dikdörtgen bir niş yer almaktadır.

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış bir durumdadır. Defineciler tarafından tahrip edilmiş bir haldedir.

Tarihi **:** Tarihlendirici bir detayı bulunmamaktadır.

Katalog No **:** 34

Mezar Tipi **:** Tek Odalı - Basit Dikdörtgen Cepheli Kaya Mezarı (KMa9)

Ölçüleri **:** Mezarın uzun kenarı 40 cm. kısa kenarıysa 30 cm olup derinliğiyse 23 cm. ölçülerindedir.

Yeri **:** Doğu Tepesi kesimindedir. Tepenin batı yamacında olup Doğu Vadisi'nden yaklaşık 10-15 metre yukarıdadır.

Tanımı **:** Mezarların ve nişlerin toplu olduğu alanda yer alır. Mezarın girişinde kapama bordürleri bulunmaktadır. Mezar, kremasyon gömü için tasarlanmış olup içbükey şekildedir. Korunma Durumu : Doğa koşullarından dolayı aşınmış bir durumdadır. Mezarın içinde çatlaklar vardır

Tarihi **:** Tarihlendirici bir detayı bulunmamaktadır.

Katalog No **:** 35

Mezar Tipi **:**Tek Odalı Basit Dikdörtgen Cepheli Kaya Mezarı (KMa10)

Ölçüleri **:** Mezarın cephesi 98x83 cm, ağzı ise 52x54 cm ölçülerindedir.

Yeri **:** Tırnak Tepe kesimindedir. Tepenin kuzey yamaçlarında olup Güney Vadisi'nden yaklaşık 30 metre yukarıdadır. Girişin hemen önündeki blok 40x23 cm ölçülerindedir.

Tanımı **:** Düzgün bir kaya kütlesinin cephesine yapılır. Mezarın girişinde kapama bordürleri bulunmaktadır. Her ne kadar tıpa şeklinde kapağa müsait olarak yapılsa da mezar ağzının tabanında ve yan yüzlerinde hatıl-dübel oyukları tespit edilir. Oyuklar ahşap veya metal malzemenin de kapama işleminde kullanıldığını düşündürmektedir. Mezara kolay inilebilmesi için girişin hemen önünde bir blok tespit edilir. Mezarın içinde üç adet sanduka yer almaktadır. Üç sanduka da duvarla bir yapılmış olduğundan dolayı bu tip mezar yerlerinin kapak yerleri yoktur.

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış bir durumdadır.

Tarihi **:** Tarihlendirici bir detayı bulunmamaktadır.

Katalog No **:** 36

Mezar Tipi **:** Tek Odalı Basit Dikdörtgen Cepheli Kaya Mezarı (KMa11)

Ölçüleri **:** Mezarın girişi 160x110 cm ölçülerindedir.

Yeri **:** Doğu Tepesi kesimindedir. Tepenin batı yamacında olup mezarların toplu olarak yer aldığı alandadır. Doğu Vadisi'nden yaklaşık 10-15 metre yüksekliktedir.

Tanımı **:** Engebeli bir kaya yüzeyindedir. Mezara ulaşımın kolay olması için yamaca beş sıra merdiven eklendiği tespit edilir. Mezarın girişinde hatıl-dübel oyuğuna rastlanmaz. Mezarın içinde tek oda bulunmakta olup düz ve sade olarak yapılmış ve herhangi bir mezar yerine rastlanmaz.

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış bir durumdadır.

Tarihi **:** Tarihlendirici bir detayı bulunmamaktadır.

Katalog No **:** 37

Mezar Tipi **:** Tek Odalı Basit Dikdörtgen Cepheli Kaya Mezarı (KMa12)

Ölçüleri **:** Mezar girişi 100x110 cm, mezar ağzı da 41x35 cm ölçülerindedir.

Yeri **:** Doğu Tepesi kesimindedir. Tepenin batı yamacında olup Doğu Vadisinden yaklaşık 20-25 metre yukarıdadır.

Tanımı **:** Mezarın yükseklerde olması ulaşımın zor olmasına neden olur. Ancak tabandan başlayarak mezarın yakınına kadar gelen iki sıra basamak mezara ulaşımın kolaylaştırılması için eklenir. Kaya kütlenin yassı keskiyle düzeltilerek yerleştirildiği görülmektedir. Mezarın 100 cm üstünde yağmur kanalları bulunmaktadır. Mezar cephesinin üst kesimi, yarım daire şeklinde oyularak Olba kaya mezarları için farklı bir form oluşturur. Mezarın kapağı aşağıya düşmüş olup tıpa şeklinde bir forma sahiptir. Mezar odası sade ve düz olup herhangi bir mezar yeri yoktur.

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış bir durumdadır. Mezarın ağzı insan eliyle kısmen tahrip edilmiş bir haldedir.

Tarihi **:** Tarihlendirici bir detayı bulunmamaktadır.

Katalog No **:** 38

Mezar Tipi **:** Tek Odalı Basit Dikdörtgen Cepheli Kaya Mezarı (KMa13)

Ölçüleri **:** Mezarın girişi 180x160 cm ölçülerindedir.

Yeri **:** Doğu Tepesi kesimindedir. Tepenin batı yamacında olup Doğu Vadisinden yaklaşık 20-25 metre yukarıdadır.

Tanımı **:** Mezarın yükseklerde olması ulaşımın zor olmasına neden olur. Kaya kütlenin yassı keskiyle düzeltilerek mezarın yapıldığı görülmektedir. Mezarın girişi ve ağzı parçalandığından dolayı ölçülerinin sağlıklı alınması olanaksız olup, kapama bordürleri için içe doğru yaklaşık 30 cm derinliğinde bir pay bırakıldığı tespit edilir. Doğu Tepesinin kuzey yamaçlarından gelen su kanalları bu mezarın önünden geçmektedir. Kaya mezarının her iki yanında bulunan su kanalları, ahşap veya metal bir aksanla birbirine bağlanmaktadır. Bu aksamın oturması için yapılmış olan yuvalar kanalların son noktalarında yer almaktadır. Mezarın içi dikdörtgen bir şekilde olup düz ve sade bir zemine sahiptir. Mezar odasının içinde herhangi bir mezar yerine rastlanmaz.

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış olup mezarın ağzı insan eliyle aşırı derecede tahrip edilmiş durumdadır.

Tarihi **:** Önünden geçen kanalların Geç Antik dönemde yapılan işliklerle bağlantılı olduğu düşünülürse mezarın Hıristiyanlık öncesi yapıldığı söylenebilir.

Katalog No **:** 39

Mezar Tipi **:** Tek Odalı Basit Dikdörtgen Cepheli Kaya Mezarı (KMa14)

Ölçüleri **:** Mezar odasındaki deliğin çapı 70 cm.'dir.

Yeri **:** Kuzey kesimdedir. Kayalık kütlenin akropolise bakan cephesinde yer alır.

Tanımı **:** Kaya mezarların grup halinde toplandığı yerdedir. Mezarın hemen altında bir başka mezar bulunmaktadır. Mezarın girişi tamamen açık olup herhangi hatıl-dübel oyuğuna rastlanmaz. Mezar odası sade olarak yapılır. Ancak bu mezarın tabanında, alttaki mezara inen bir delik bulunmaktadır. Bu deliğin yan yüzlerinde de kapatmak için mazgal delikleri tespit edilir. Bu delik sayesinde mezarların birbirleriyle bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır.

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış durumdadır

Tarihi **:** Tarihlendirici bir detayı bulunmamaktadır.

Katalog No **:** 40

Mezar Tipi **:** Tek Odalı Basit Dikdörtgen Cepheli Kaya Mezarı (KMa15)

Ölçüleri **:** Mezar odası içindeki podyumun ölçüleri 240x55 cm'dir.

Yeri **:** Tırnak Tepe kesimindedir. Tepenin kuzey yamaçlarında olup Güney vadisinden yaklaşık 20 metre yukarıda yer alır.

Tanımı **:** Mezar odası içerisinde bir podyum bulunmaktadır. Podyumun üzerinde de altı adet hatıl-dübel girişi tespit edilir. Muhtemelen ahşap veya metal bir kline'nin oturtulması için yapılır.

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış durumdadır. Defineciler tarafından içerisinde delikler açılmış bir haldedir.

Tarihi **:** Tarihlendirici bir detayı bulunmamaktadır.

Katalog No **:** 41

Mezar Tipi **:** Tek Odalı Basit Dikdörtgen Cepheli Kaya Mezarı (KMa16)

Ölçüleri **:** Mezarın girişi 210x110 cm ölçülerindedir. Mezar odası içindeki kaya çanağının çapı 20 cm, kline 185x60 cm ölçülerindedir.

Yeri **:** Doğu Tepesi kesimindedir. Doğu Tepesinin batı yamacında, doğu vadisinden yaklaşık 10-15 metre yukarıda yer alır.

Tanımı **:** Mezarın ağzında hatıl-dübel oyukları yer alır. Mezar odasının kuzey duvarında ölünün yatırılması için kline ve kline'nin hemen yanında da olan kaya çanağı bulunur.

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış durumdadır.

Tarihi **:** Tarihlendirici bir detayı bulunmamaktadır.

Katalog No **:** 42

Mezar Tipi **:** Tek Odalı Basit Dikdörtgen Cepheli Kaya Mezarı (KMa17)

Ölçüleri **:** Mezarın ağzı 80x42 cm derinliği ise 38 cm ölçülerindedir.

Yeri **:** Doğu Tepesi kesimindedir. Doğu Tepesinin batı yamacında, doğu vadisinden yaklaşık 10–15 metre yukarıda yer alır.

Tanımı **:** Mezarın iç tabanı düzdür. Uzun kenarında hatıl-dübel oyukları vardır. Oyuklar ahşap veya metal malzemenin de kapama işleminde kullanıldığını düşündürmektedir. Kremasyon tipi gömmeye müsait bir kaya mezarıdır.

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış durumdadır.

Tarihi **:** Tarihlendirici bir detayı bulunmamaktadır.

Katalog No **:** 43

Mezar Tipi **:** Tek Odalı Basit Dikdörtgen Cepheli Kaya Mezarı (KMa18)

Ölçüleri **:** Mezarın içi yaklaşık yukarıdan aşağıya 295 cm. olup genişliği ise 155 cm. ölçülerindedir.

Yeri **:** Herhangi bir mezarlık alanına dahil değildir. Akropolisin güney eteklerindedir.

Tanımı **:** Mezarın ağzı tıpa şeklinde kapağa uygun olarak tasarlanır. Mezarın içi derindir yaklaşık Girişin karşısında iki adet, hemen yanındaki iç duvarlarda ise uzun hatıl oyuklarının karşılıklı olarak yapıldığı tespit edilir. Bu oyuklar ahşapla birleştirilerek ikinci bir mezar yerinin hazırlanması sağlanır

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış durumdadır. Mezarın giriş tarafında soyguncular tarafından oyulmuş bir delik bulunmaktadır. Ayrıca mezar yeri taşlar ile doldurulmuş bir haldedir.

Tarihi **:** Tarihlendirici bir detayı bulunmamaktadır.

Katalog No **:** 44

Mezar Tipi **:** Ion Düzenli Tapınak Cepheli Kaya Mezarı No: KMb1

Ölçüleri **:** Mezarın içi yaklaşık yukarıdan aşağıya 295 cm. olup genişliği ise 155 cm. ölçülerindedir. Mezar odasının içi 285x243 cm, yüksekliği de 170 cm. ölçülerindedir. Mezarın içinde 185x85 cm ölçülerinde mezar yeri bulunmaktadır.

Yeri **:** Tırnak Tepe kesimindedir. Tepenin kuzeybatı yönünde olup Keşlitürkmenli yolundan 10 metre uzaklıktadır.

Tanımı **:** Kaya mezarlarının toplu olarak bulunduğu bir alanda yer alır. *In antis* planlı tapınaklardan öykünerek yapıldığı görülür. İki adet Ion tarzı başlıklara sahip sütun, *abacus*, tek parça arşitrav bloğu, üçgen bir alınlık, tapınak cepheli kaya mezarının üst yapı elemanlarıdır. Sütun kaideleri çok fazla belirgin olmamakla birlikte birinin, süslemesiz, dikdörtgen bir kaide olduğu tespit edilir. Girişin önünde, mezara paralel bir şekilde uzanan iki adet basamak bulunmaktadır. Mezar odasının tavanı tonoz biçiminde olup mezarın içinde mezar yeri yer alır[172].

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış durumdadır. Ion başlıklarının ön tarafı kırılmış bir haldedir.

Tarihi **:** İ.S. 2. yüzyılın ikinci yarısı ile 3. yüzyılın başları[173].

---

[172] Erten 2004, 58. res. 6; Erten 2005, 12. çiz. 6-7.

[173] Bu mezarın tarihlemesi için bkz; Erten 2004, 58; Durukan 2007, 130.

Katalog No **:** 45

Mezar Tipi **:** Korinth Düzenli Tapınak Cepheli Kaya Mezarı No: KMb2

Ölçüleri **:** Sütunların genişliği altta 62 cm. üstteyse 56 cm.dir. Mezar odasındaki sandukanın duvardan 15 cm. çıkıntısı olduğu görülür. Mezar odası: genişlik 290 cm, uzunluk 270 cm, yükseklik 155 cm. Mezar odasının içindeki sanduka: Uzun kenar 160 cm, kısa kenar 65 cm, derinlik 45 cm. Mezar odası içindeki niş: Uzun kenar 48 cm, kısa kenar 32 cm.

Yeri **:** Doğu Tepesi mezarlık alanında yer alır. Tepenin batı yamacındadır.

Tanımı **:** Merdivenlerle ulaşımı kolaylaştırılan mezarın, in antis planlı tapınaklardan öykünerek yapıldığı görülür. Köşelerde iki plaster, ortada iki sütun bulunmaktadır. Sütunların ve plasterlerin başlıkları detaylandırılmamış olup korinth tarzındadır. Bu başlıkların üzerinde tek parça arşitrav bloğu yer alır. İç içe üçgenlerle belirginleştirilmiş bir alınlığa sahiptir. Alınlığın üç köşesinde çok belirgin olmayan akroterler vardır. Sütunların kaideleriyse attik-ion tipindedir. Kaidelerin altında mezarın tonozlu girişi yer alır. Girişin her iki yanında da üzerlerinde silmeleri olan silindir şeklinde altarlar görülmektedir. Mezar odasının içinde bir sanduka bir de niş yer alır. Sandukanın üzerinde kapak bulunmamasına rağmen, sandukanın kenarları kapak için müsaittir. Mezar odasındaki nişin her iki uzun kenarı bir plaster gibi işlenmiş

olup iç içe silmeleri olan üçgen bir alınlıkla taçlandırıldığı tespit edilir. Nişin içinde ölü kültü ile bağlantılı yuvarlak biçimli kaya çanağı bulunmaktadır[174].

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış durumdadır. İki altar da insan eliyle kırılmış bir haldedir. Mezarın girişinde de kısmen kırıklar bulunmaktadır.

Tarihi **:** Mezarın taşıyıcı elemanı kabartmaları incelendiğinde sağ ve sol köşedekilerin bir plaster olduğu görülmektedir. Ortadaki iki sütun ise silindir bir şekilde yapılarak *in antis* bir plan verilmeye çalışıldığı anlaşılır. Bu mezarın bir tapınaktan çok tapınak planlı anıt mezardan öykünerek yapıldığı söylenebilir. Özellikle Olba bölgesindeki tapınak planlı anıt mezarların İ.S. 2. yüzyılın ikinci yarısı ile 3. yüzyılın başlarına tarihlendiği bilinmektedir[175]. Ayrıca sütun ve plaster başlıkları incelendiğinde detaylandırılmamış olduğu görülmektedir. Bu başlıklar da İ.S. 2. yüzyılın ikinci yarısı ile 3. yüzyılın başlarına tarihlenir[176]. Böylelikle Korinth düzenli tapınak cepheli kaya mezarı için İ.S. 2. yüzyılın ikinci yarısı ile 3. yüzyılın başları önerilebilir.

[174] Erten 2005, 12. çiz. 4.
[175] Durukan 2007, 128-130.
[176] Kaplan 2006, 100.

Katalog No **:** 46

Mezar Tipi **:** *Khamosorion* Hıristiyan Mezarı (HR1)

Ölçüleri **:** Mezar yeri: uzun kenar 180 cm, kısa kenar 51 cm. Kapak: kısa kenar 80 cm, yükseklik 52 cm, uzun kenar 210 cm.

Yeri **:** Herhangi bir mezarlık alanı içerisinde değildir. Akropolisin güney yamacında, Güney Vadisi'nden yaklaşık 35–40 metre yukarıda yer alır.

Tanımı **:** Mezar yeri doğu-batı düzlemindedir. Ana kaya kütlenin oyulmasıyla mezar için uygun bir alan oluşturulur. Mezar yerinin hemen yanındaki ana kaya cephesi içbükey şekilde oyulduğu tespit edilir. *Khamosorion*'un etrafında da yağmur kanalları bulunmaktadır. Lahit kapağı dört köşe akroterli kırma çatı tipindedir. Kapağın tam ortasında daire içine alınmış bir haç betimlemesi görülür. Haç, kazıma tekniği ile yapılır.

Korunma Durumu **:** İyi korunmuş bir durumdadır.

Tarih **:** İ.S. 4. yüzyıl – 6. yüzyıl

Katalog No **:** 47

Mezar Tipi **:** *Khamosorion* Hıristiyan Mezarı (HR2)

Ölçüleri **:** Mezar yeri: uzun kenar 153 cm, kısa kenar 79 cm. Kapak: kısa kenar 73 cm, yükseklik 45 cm, uzun kenar 110 cm.

Yeri **:** Tırnak Tepe kesimindedir.

Tanımı **:** Keşlitürkmenli yolundan yaklaşık 10 metre uzaklıkta *khamosorion* tipi bir mezardır. Tabandan yaklaşık 10 cm yukarıda yer alır Lahit kapağı dört köşe akroterli kırma çatı tipindedir. Kapağın tam ortasında kabartma şeklinde bir haç bulunur. Haç, doğa koşullarından dolayı çok belirgin değildir. Ancak yine daire biçiminde olduğu anlaşılmaktadır.

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış durumdadır.

Tarih **:** İ.S. 4. yüzyıl – 6. yüzyıl

Katalog No **:** 48

Mezar Tipi **:** *Khamosorion* Hıristiyan Mezarı (HR3)

Ölçüleri **:** Kapak: kısa kenar 57 cm, yükseklik 76 cm, uzun kenar 138 cm.

Yeri **:** Tırnak Tepe kesimindedir.

Tanımı **:** Tabandan yaklaşık 10 cm yukarıda yer alır Lahit kapağı dört köşe akroterli kırma çatı tipindedir. Kapağın tam ortasında kabartma şeklinde ve daire içine alınmış bir haç bulunur.

Korunma Durumu **:** Doğa koşullarından dolayı aşınmış durumdadır. Kısmen iyi korunmuş haldedir.

Tarih **:** İ.S. 4. yüzyıl – 6. yüzyıl

KAYNAKÇA

Akar, D. Sevil (2005), "Klaros, 2003: Apollon Sektörü 2003 Çalışmaları", *26. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara.

Akçay, Tuna (2008), "Olba'daki Taş Ustası Mezarları Işığında Yerel Taş İşçiliği" *Olba XVI*, Mersin. (Baskıda).

Akyurt, Metin (1998), *M.Ö. 2. binde Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri,* Ankara.

Asgari, Nuşin (1981), "Marmara Adası Saraylar Köyü Kazısı", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, Sayı:. 11, 23-31, İstanbul.

Atilla, Akan (1980),"Likya Lahitleri", Arkeoloji ve Sanat Dergisi. Sayı: 8–9, 21–29, İstanbul.

Aydın, Mehmet (2004), "Antakya ve Tarsus Eksenli İlk Dönem Hıristiyanlığı'na Bir Bakış",. *Adalya VII*, 252–261

Baysan, İ. (1997), "Seleucia ad Kalykadnos", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi (c.2.)*, İstanbul.

Bean, E. George (1998), *Eskiçağda Lykia Bölgesi*, İstanbul.

Bent, Theodore (1891),"A Journey in Cilicia Tracheia", *Journal of Hellenic Studies* 12, 206–224.

Berns, Christoph (2003), *Untersuchungen zu den Grabbauten der frühen Kaiserzeit inKleinasien*, Asia Minor Studien Band 51, Bonn.

Blanck, Horst (1999), *Eski Yunan ve Roma'da Yaşam,* İstanbul.

Borgia, Emanuela (2005), "Yeni Bir Mezar Cippus'u: Onomastik ve Akrabalık Üzerine Bazı Notlar", Adalya VIII, 135–150, İstanbul.

Boysal, Yusuf (1952), "Korinth Düzeninin En Eski Dini Yapısı Olan Silifke Civarındaki Olba Zeus Tapınağı Hakkında", *IV. TTKB*, 234– 240, Ankara.

Börker, Christoph (1971), "Die Datierung Zeus Tempels von Olba-Diokaisareia in Kilikien", *AA 1971 HEFT 1*, 37–55, Berlin.

Cahill, N. C. (1984),"Taş Kule a Tomb Near Eski Foça Turkey (University of California, Berkeley'e sunulan yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Cormack, H. Sarah (1996), "The Roman-Period Necropolis Ariassos, Pisidia, *Anatolian Studies Vol: XLVI*, 1–25.

Cormack, H. Sarah (2004), The Space of Death in Roman Asia Minor, *Wiener Forschungen Zur Archäeologie*, Wien.

Çelgin, Ahmet Vedat (1994), "Termessos ve Çevresinde Nekropol ve Epigrafya Araştırmaları: 1975–1991 Yılları Arasında Yapılan Çalışmaların Toplu Sonuçlarına Kısa Bir Bakış", *Anadolu Araştırmaları XIII,* 153–177, İstanbul.

Çevik, Nevzat (1997), "Urartu Kaya Mezarlarında Ölü Kültüne İlişkin Mimari Elemanlar", Türk Arkeoloji Dergisi, 419–459, Ankara.

Çevik, Nevzat (2003), "Anadolu'daki Kaya Mimarlığı Örneklerinin Karşılaştırılması ve Kültürlerarası Etkileşim Olgusunun Yeniden İrdelenmesi", Olba VIII, 213-251, Mersin.

Çevik, Nevzat (2000), *Urartu Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri*, Ankara.

Çevik, Nevzat (2005), "Bey Dağları Yüzey Araştırmaları 2003: Neopolis – Kelbessos ve Çevreleri", *XXII. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* 101–115, Ankara.

Çördük, Abdullah (2006), *Yunan ve Roma Mimarisindeki Yapı Teknikleri* (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), İzmir.

Dinçol, Belkıs (2007), "Eski Doğu'da İnsanın Yaradılışı, Yaşam ve Ölüm", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler*, Sayı: 24, 1–3, İstanbul.

Doğanay, Osman (2005), *Ermenek ve Yakın Çevresindeki Antik Yerleşim Birimleri,* Konya.

Durugönül, Serra – Ozaner, F. Sancar (1993), "Adamkayalar'daki (Kilikya) Kbartmalarının Arkeolojik ve Morfolojik Yönden Değerlendirilmesi ve Korunmasına İlişkin Öneriler", XI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 527–546, Ankara.

Durugönül, Serra (1995), "Olba: Polis mi, Territorium mu?", *Lykia II*, 75–82, Bonn.

Durugönül, Serra (1998a), "Seleukosların Olba Territorium'undaki Akkulturation Süreci Üzerine Düşünceler", *Olba I*, 69–76, Mersin.

Durugönül, Serra (1998b), "Neue Reliefs aus dem Rauhen Kilikien", Karatepe'deki Işık Halet Çambel'e Sunulan Yazılar, 277–287, İstanbul.

Durukan, Murat (1998), "Olba Territoriumu'nun Hellenistik Dönem Ölü Kültü Üzerine Gözlemler", *Olba I,* 147–152, Mersin.

Durukan, Murat (2006), "Doğu Dağlık Kilikia'da Mezarlar Üzerinde Görülen Bazı Semboller", *Adalya IX*, 63–82, Antalya.

Durukan, Murat (2007), "Dead Cult in Olba Region During Hellenistic and Roman Periods", *Anatolia Antiqua XV,* 147–164.

Ergeç, Rıfat (1994), Anazarva Nekropolü", *1993 yılı Anadolu Medeniyetler Müzesi Konferansları*, 86–95, Ankara.

Ergeç, Rıfat (1999), Anazarbus Antik Kenti ve Nekropolü", *Kilikia Mekanlar ve Yerel Güçler (M.Ö. 2. binyıl – M.S. 4. yy) Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri*, 389–410, Ankara.

Erten, Emel (1999), "Kilikia'da Cam", *Olba II*, 169-185, Mersin.

Erten, Emel (2003a), "Olba (Uğuralanı) 2001 Yüzey Araştırması", *XX. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 185–196, Ankara.

Erten, Emel (2003b), “Glass Finds From Olba Survey-2001”, *Olba VII*, 145-155, Mersin.

Erten, Emel (2004), “Olba 2002 Yüzey Araştırması”, *XXI. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* 55-66, Ankara.

Erten, Emel (2005), “Mersin, Silifke, Olba Yüzey Araştırması–2003, *XXII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 11–23, Ankara.

Erten, Emel (2006), “Mersin, Silifke, Olba (Uğuralanı) 2004 Yüzey Araştırması”, *XXIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 309–318, Ankara.

Erten, Emel (2007), “Olba’daki Tapınak Planlı Anıt Mezar”, Patronvs Çoşkun Özgünel’e 65. Yaş Armağanı, 149–156, İstanbul.

Erten, Emel-Özyıldırım Murat (2006), “Olba Arkeolojik Yüzey Araştırmaları – 2005”, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler*, İstanbul**.**

Erten, Emel-Özyıldırım Murat (2007), Olba Yüzey Araştırması 2005”, *XXIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* 421–432, Ankara.

Fedak, J., (1990), *Monumental Tombs of the Hellenistic Age*, Toronto.

Freeman, C. (2003), *Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları* (Çev. Suad Kemal Angı), Ankara.

Gasque, Ward, (2004), *Kilise Büyüyor: Kudüs'ten Roma'ya Hıristiyanlık Tarihi* (Çev. S-Sel – L. Kınran), İstanbul.

Gotter, Ulrich (2001), "Tempel und Grossmacht: Olba/Diokaisareia und das Imperium Romanum", *La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux Tabla Ronde Internationale*, İ*stanbul, 2–5 Novembre 1999*, 327–348, İstanbul.

Gurney, O. Robert (2001), *Hititler* (Çev. Pınar Arpaçay), Ankara.

Hallet, C.- Coulton, J. J. (1993), "The East Tomb and Other Tomb Buildings at Balboura", Anatolian Studies 43, 41-68.

Herzfeld, Emil (1909), "Archäologische Gesellschaft zu Berlin", *AA XXIV*, 434–441, Berlin.

Hild, Friedrich.-Hellenkemper, Hersgeld (1990) *Kilikien und Isaurien*, Tabula Imperii Byzantini 5, Wien.

İdil, Vedat (1998), *Likya Lahitleri,* Ankara.

İşkan, Havva - Çevik, Nevzat (2001), "Tlos 1999", *XVIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 169–180 Ankara.

Kaçar, Turhan (2002) "Roma İmparatorluğu'nda Kiliselerin Konsillerinin Siyasallaşması: İznik Örneği", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi II/1*. Eskişehir.

Kaplan, Deniz (2006), "Korykos Antik Kenti'nin ve Kilikia Bölgesi'nin Korinth Sütun Başlıkları", *Olba XIV*, 91-114, Mersin.

Kaplan, Deniz (2007), *Corycus Mimari Bezemeleri Işığında Corycus Tapınağı* (Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin.

Karaüzüm, Gül (2005), *Doğu Dağlık Kilikia (Olba) Bölgesi Lahitleri* (Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), Mersin.

Keil, Joseph – Wilhelm, A. (1931), Denkmäler aus dem Rauhen Kilikien, *MAMA III,* Manchester.

Kirsten, Ernst (1974)"Diokaisareia und Sebaste, zwei Städtegründungen der frühen Kaiserziet im Kilikischen Arbeitsgebiet der Akademie, *Anzeiger 110. Jahrgang 1973*, 347–363, Wien

Koch, Guntram (2001), *Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*, İstanbul.

Laflı, Ergün (2007), "A Roman Rock-Cut Cult Niche At Paphlagonian Hadrianoupolis, *24. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 43–67, Ankara.

Lequien, M. (1740), Oriens Christianus, in quatuor patriarchatus digestus quo exhibentur ecclesiae patriarchae, caeterique praasules totius Orientis, Paris.

Machatschek, Alois (1967) , *Die Nekropolen und Grabmäler im Gebiet von Elaiussa Sebaste und Corycus im Rauhen Kilikien*, Ergänzungsbaende zu den Tituli Asiae Minoris Nr. 2, Köln.

Machatschek, Alois (1974), "Die Grabtempel von Dösene im Rauhen Kilikien", Mansel' Armağan, Türk Tarih Kurumu, 251–261, Ankara.

MacKay, S. Theodora (1976), "Olba (Uğura)", *The Pirenceton Encyclopedia of Classical Sites*, 641–642.

Mansel, A. Müfid (1999), *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara.

Ökse, A. Tuba (2002), "Gre Virike: Fırat Kenarında Bir M.Ö. 3. Bin Kutsal Alanı", Hacattepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 19, Sayı:2, 53–74, Ankara.

Ökse, A. Tuba (2005), Eskia Çağdan Günümüze Ölü Gömme ve Anma Gelenekleri, *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi,* Sayı: 5, 1–8, Ankara.

Önder, Nilüfer (1995), *Lydia'da Mezar Lanetlemeleri* (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.

Özbek, Çiğdem (2007), "Anadolu'nun Hellenistik ve Roma Dönemi Anıt Mezar Geleneğine Bir Bakış", Patronvs Çoşkun Özgünel'e 65. Yaş Armağanı, 265–271, İstanbul.

Özdaş, Harun (2007), "Ege ve Akdeniz Bölgeleri Sualtı Araştırması 2005 Yılı Çalışmaları", *XXIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* 433–451, Ankara.

Öztürk, Ahmet (2003), *Batı Dağlık Kilikia Bölgesi Kaya Mezarları*, (Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli.

Özyıldırım, Murat (2003), "İlkçağ ve Erken Hıristiyanlık Kaynaklarında Olba Sözcüğünün Değişik Kullanımı", *Olba VIII,* Mersin.

Özyıldırım, Murat (2004), "Seleucia Ad Calycadnum ve Hıristiyanlığın İlk Üç Yüzyılı", *Olba X*, 239–261, Mersin.

Özyıldırım, Murat (2005), "Erken Hıristiyanlık Dönemi Dinsel Tartışmaları ve Mersin Sınırları İçindeki Piskoposluk Merkezleri", *Tarih İçinde Kolokyum II*, 57-67, Mersin.

Özyıldırım, Murat (2006a), "Olba Kentinin Arkeolojik Korumacılık Sorunları", *Silifke Müzesi Arkeoloji Konferansları Kitabı*, 47-63 Silifke.

Özyıldırım, Murat (2006b), *359 Yılı Seleucia Konsili Kararlarının Çözümlenmesi* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Latin Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Özyıldırım, Murat (2007), "Ariminum ve Seleucia ad Calycadnum Konsilleri 359 İkiz Konsiller Yılı", *Olba XV,* 1–45, Mersin.

Saraçoğlu, Aslı (2005), "Grek Dünyasında Ölüler Ülkesi ve Ölümsüz Tanrılar", *Ramazan Özgan'a Armağan*, 317–333, İstanbul.

Sayar, Mustafa Hamdi (1999), "Antik Kilikia'da Kentleşme" XII T.T.K. Kongresi 12-16 Eylül 1994 Cilt I 193-225, Ankara.

Sayar, Mustafa Hamdi (2000), "Kilikia'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1998", *XVII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 237–244, Ankara.

Schneider, E. Equini (2003),"Sarkophagi", *Elaiussa Sebaste II*, Vol: I, 433–461, Roma.

Söğüt, Bilal (1991), Kilikia Tracheia'daki Anıt Mezarlar (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı Klasik Arkeoloji Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.

Söğüt, Bilal – Baldıran, Asuman (2002), "Lykonia Bölgesinde Kybele Kültü: Beyşehir ve Seydişehir İlçeleri", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi,* Sayı:14, 45–69, Konya.

Söğüt, Bilal (2003), "Dağlık Kilikia Bölgesi Mezar Nişleri", *Olba VII,* 239–260, Mersin.

Söğüt, Bilal, (2005), "Tombs with Monumental Columns in the Olba Region", *Olba XI*, 103–155, Mersin.

Strabon (1993), *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV)* (Çev. A. Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Şahin, Nuran (2003), "Beyaz Lektyhos'lar Işığında ve Ölüm İkonografisi ve Ölü Kültü" *Arkeoloji Dergisi IV*, İzmir.

Şer, Adday. (2002), *Siirt Vakiyinamesi Doğu Süryani Nasturi Kilisesi Tarihi,* (Çev. Celal Kabadayı), İstanbul.

Tarhan, M. Taner (2007), "Tušpa Sitadeli'ndeki Assurca Yazıtlı Adak Nişinde Yeni Bulgular", Belkis Dinçol ve Ali Dinçol'a Armağan, 761–766, İstanbul.

Todd, A. Richard (2004), *Constantinus ve Hıristiyan İmparatorluğu, Hıristiyanlık Tarihi* (Çev. S-Sel – L. Kınran), İstanbul.

Toynbee, Jocelyn M. C. (1971), *Death and Burial in the Roman World*, Baltimore-London.

Trampedach, Kai (1999), "Tempel und Grossmacht: Olba in Hellenistischer Zeit" *La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux*, Table Ronde Internationale, Istanbul, 2-5 Novembre 1999, 269-288.

Uhri, Ahmet (2006), *Batı Anadolu Erken Tunç Çağı Ölü Gömme Gelenekleri* (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.

Umsan, Mükerrem (1955), *Alahan Manastırı Mimarisi Üzerinde Bir İnceleme*, İstanbul.

Wannagat, Detlev (1999), "Zur Säulenordnung des Zeustempels von Olba-Diokaisareia", *Olba II-II*, 355–369, Mersin.

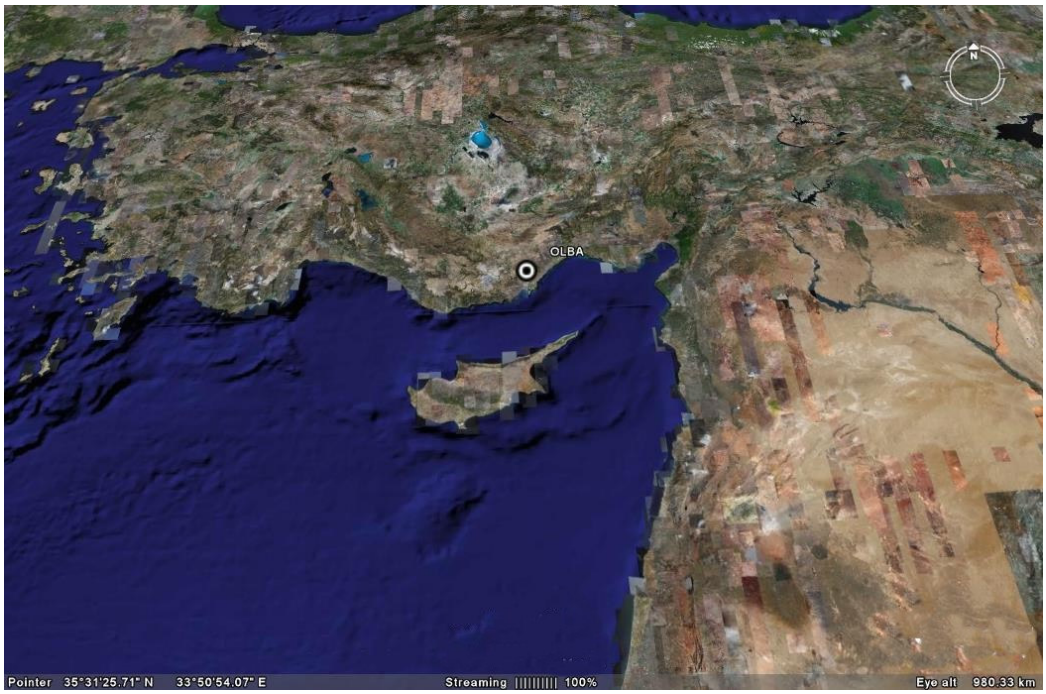
Wegner, Max (1974), "Kunstgeschischtliche Beurteilung der Grabtempel von Olba Diokaisareia", *Mansel'e Armağan*, Türk Tarih Kurumu, 575–583, Ankara.

Yegül, K. Fikret (1986), *The Bath – Gymnasium Complex at Sardis*, Cambridge-Massachussets-Londra.

Zoroğlu, Levent (2007), Dağlık Kilikia ve Lykia'da Ölü Gömme Gelenekleri ve Mezar Mimarisi Üzerinde Bir Deneme, III. Uluslararası Likya Sempozyum Bildirileri, 918–929, Antalya.

LEVHALAR

LEVHA 1

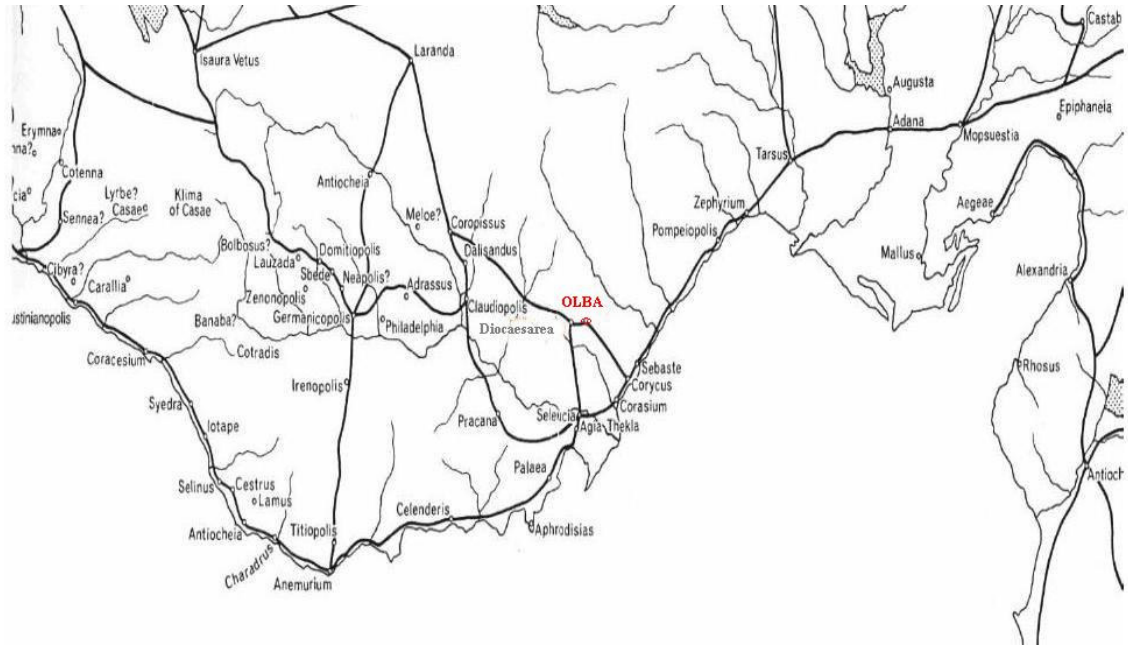

Harita 1: Olba'nın Uydu Fotoğrafı (Genel)

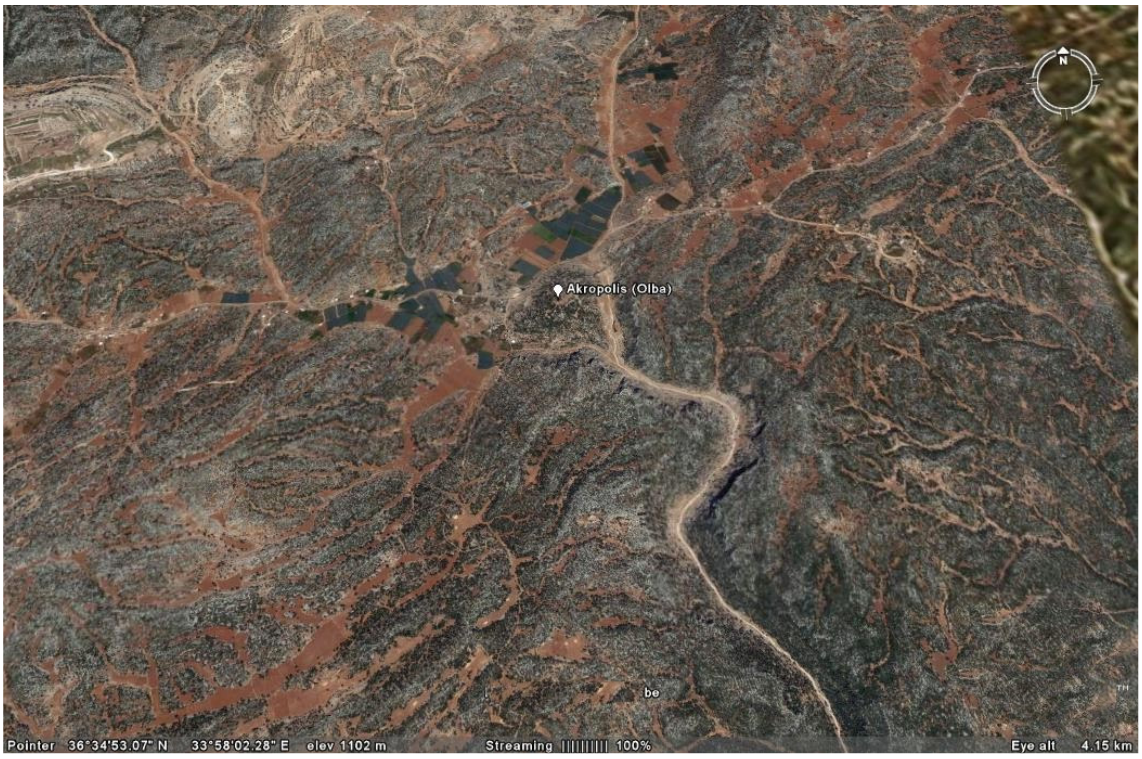

Harita 2: Olba'nın Uydu Fotoğrafı (Genel)

LEVHA 2

Harita 3: Kilikia Bölgesi Haritası

Harita 4: Olba Akropolisi (Genel)

LEVHA 3

Harita 5: Olba'daki Vadiler

Harita 6: Akropolise Ulaşan Yollar

LEVHA 4

Fig. 1: Zeus Olbios Tapınağı

Fig. 2: Diokaisareia Kule

LEVHA 5

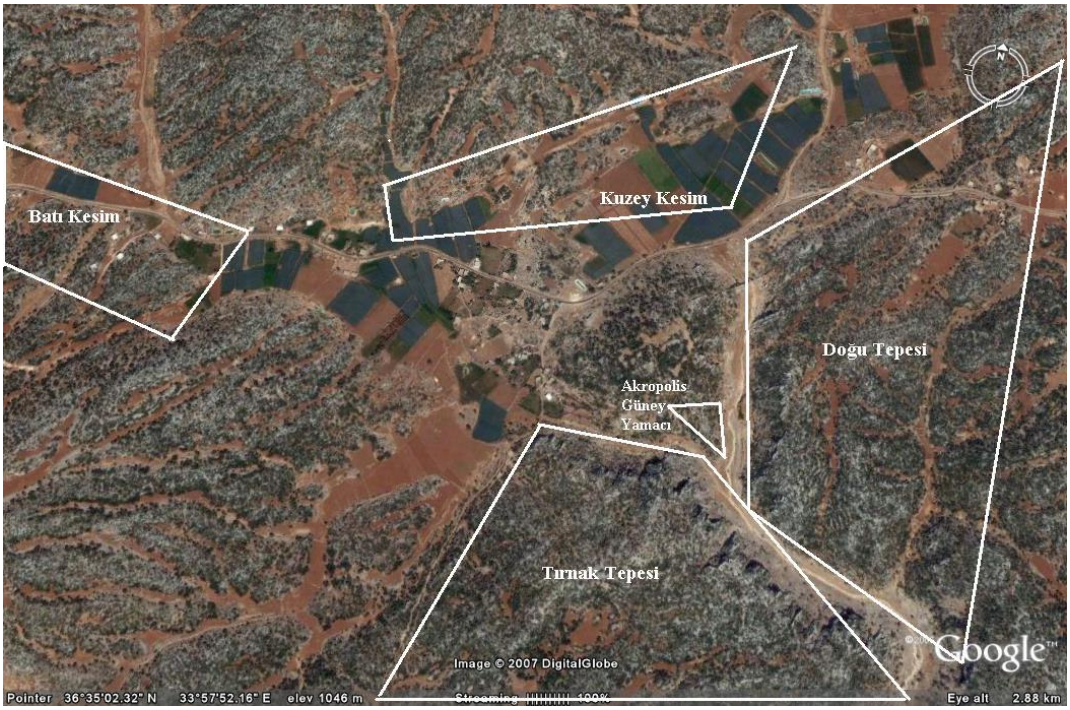

Fig. 3: İ.Ö. 1. yüzyıla Tarihlenen Olba Sikkesi

Fig. 4. Lucius Verus Dönemine Ait Olba Sikkesi (İ.S. 161–169)

LEVHA 6

Harita 7: Olba Mezarlık Alanlarının Yaklaşık Sınırları

Fig. 5: Kuzey Kesim'deki *Khamosorion*'lar

LEVHA 7

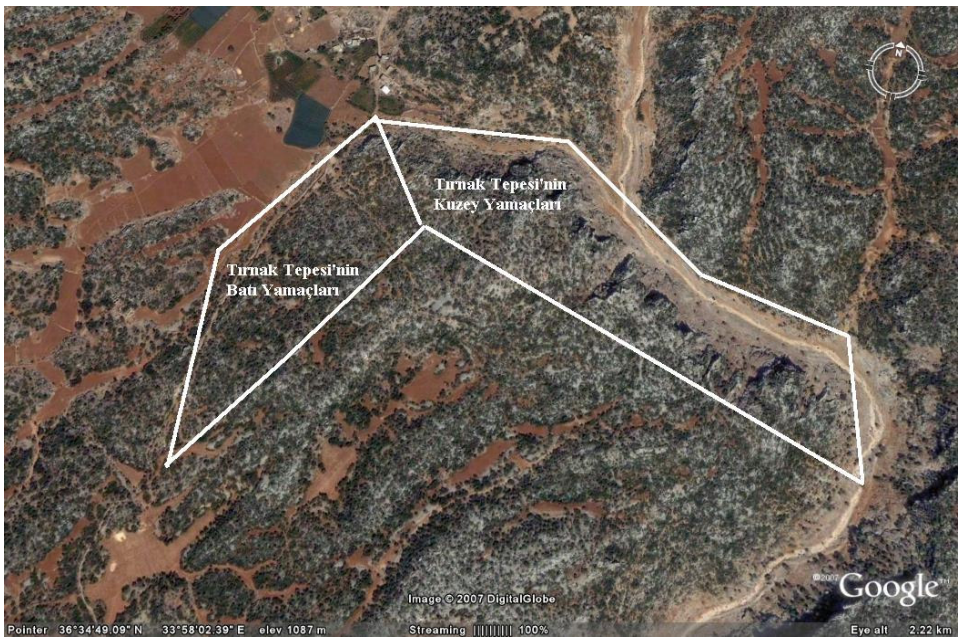

Fig. 6: Kuzey Kesim'deki Kaya Mezarları

Fig. 7: Doğu Tepesi Batı Yamacındaki Mezarlar

LEVHA 8

Harita 8: Tırnak Tepe Mezarlık Alanının Bölümleri

Fig. 8: Tırnak Tepesi Kuzey Yamaçtaki Dikdörtgen Planlı Alan ve İçindeki *Khamosorion*'lar

LEVHA 9

Fig. 9: Kaya Dibine Yapılan *Khamosorion*

Fig. 10: Keşlitürkmenli Yolu

Fig. 11: Akropolis Güney Yamacı Mezarlık Alanı

Fig. 12: Akropolis Güney Yamacında Bulunan Bazı *Khamosorion*'lar

Levha 10

Fig. 13: Akropolis Güney Yamacı'ndaki Tonozlu Mezar ve Yanındaki Sarnıç

Fig. 14: Akropolis Güney Yamacı'ndaki Taş Kesim İzleri

LEVHA 11

Fig. 15: Batı Kesim'deki Kaya Mezarları

Fig. 16: Batı Kesim Mezarlık Alanında Bulunan Çiftlik Evi

LEVHA 12

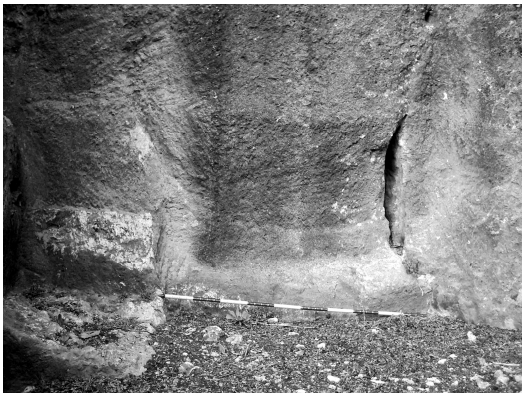

Fig. 17: Taş Ocağındaki Lahit Kesim İzleri

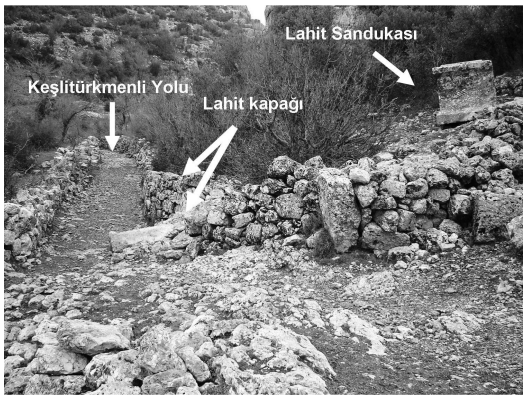

Fig. 18: Taş Ustası Lahdi

Fig. 19: Blokların Yerleştirilmesiyle Oluşturulan Düz Zemin

Fig. 20: Ana Kaya Yüzeyinin Düzleştirilmesiyle Oluşturulan Zemin

LEVHA 13

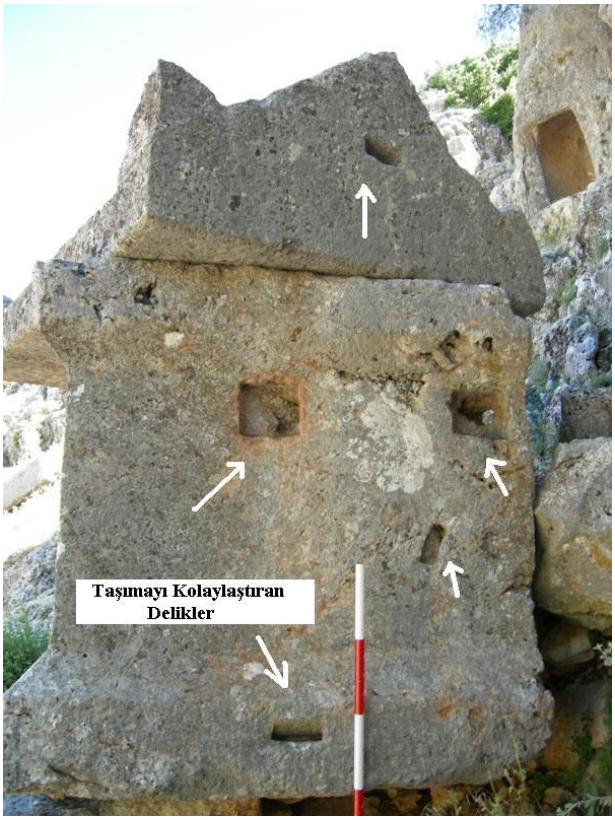

Fig. 21: Taşımayı Kolaylaştırılan "Kurt Ağzı" Delikleri

Fig. 22: Kurşun Dökülerek Sağlamlaştırılan Lahit (Elaiussa Sebaste)

Levha 14

Fig. 23: Lahdin İşlenmemiş Arka Cephesi

Fig. 24: Bağımsız Lahitlerin Süslemeleri

LEVHA 15

OLBA **ANAZARBUS**

Fig. 25: Olba ile Anazarbus Kaya Lahitlerinin Karşılaştırılması

Fig. 26: *Hyposorion*'lu Lahit

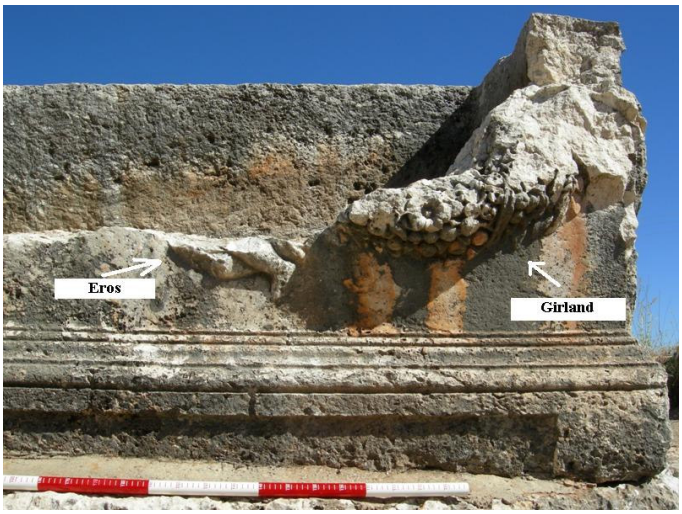

Fig. 27: *Hyposorion* Tipi Lahdin Süslemeleri

LEVHA 16

Fig. 28: *Hyposorion*'lu Lahit (Elaiussa Sebaste)

Fig. 29: *Arcosolium* Tip I

Fig. 30*: Arcosolium* Tip II

Fig. 31: Taban Seviyesindeki *Khamosorion*

Fig. 32: Taban Seviyesinden YüksekteOlan *Khamosorion*

LEVHA 17

Fig. 33: Sadece Sınırları Çizilmiş *Khamosorion*

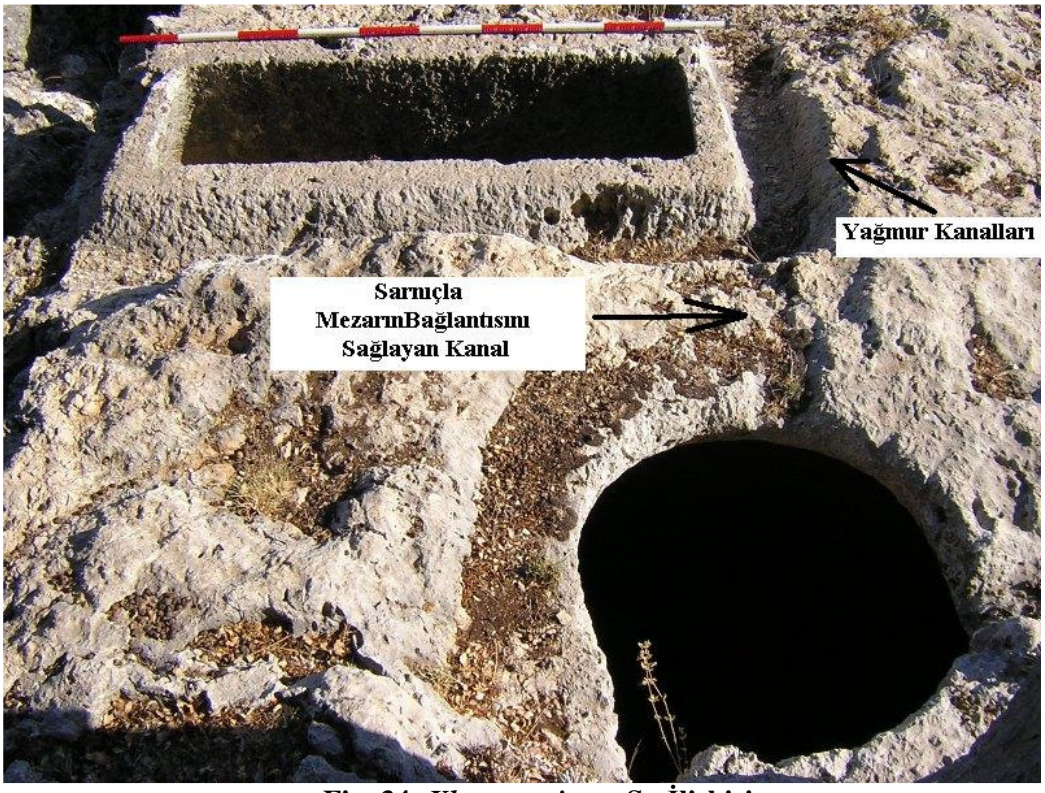

Fig. 34: *Khamosorion* – Su İlişkisi

LEVHA 18

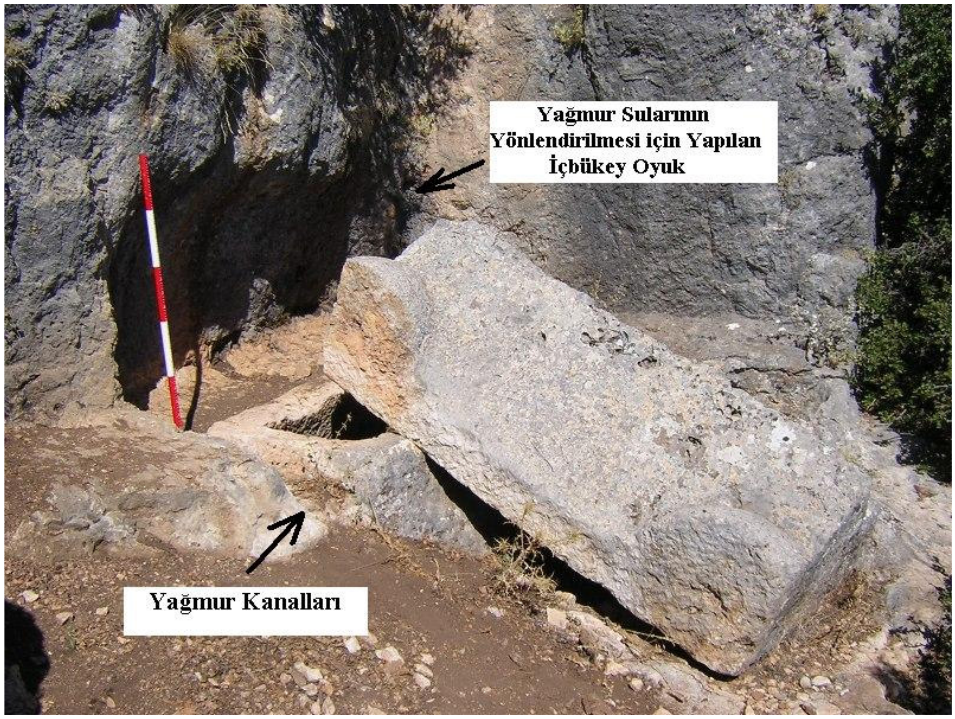
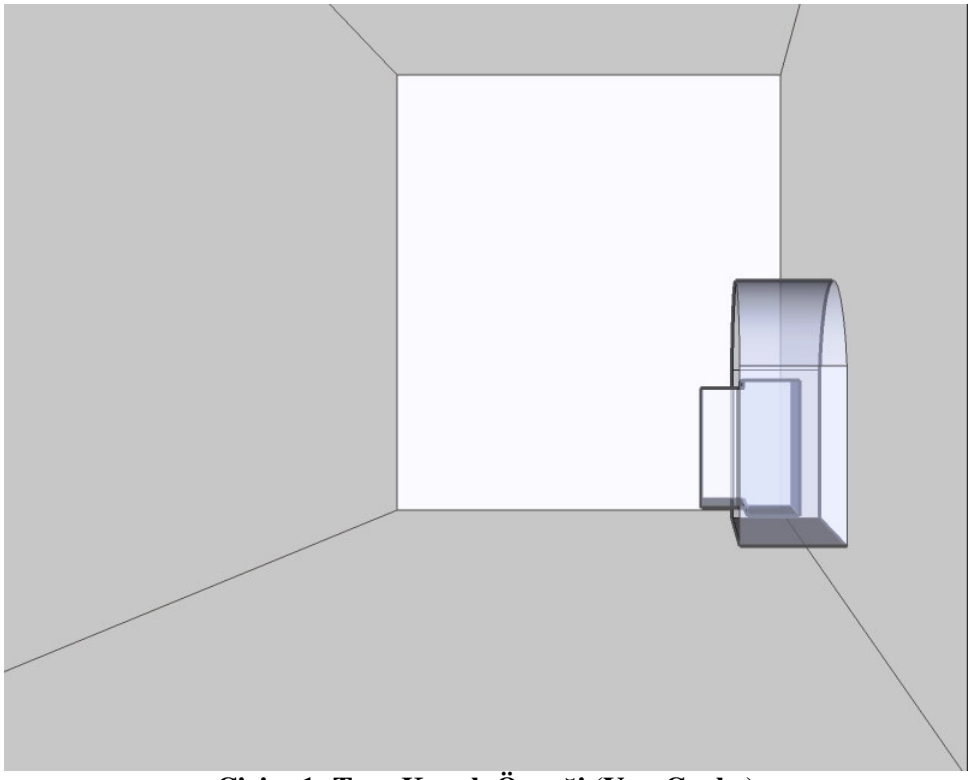

Fig. 35: Yağmur Düzenlemesi Olan *Khamosorion*

Çizim 1: Tıpa Kapak Örneği (Yan Cephe)

LEVHA 19

Fig. 36: Basit Kaya Mezarlarının Duvar Örme ile Kapama Örneği (Kanytelleis)

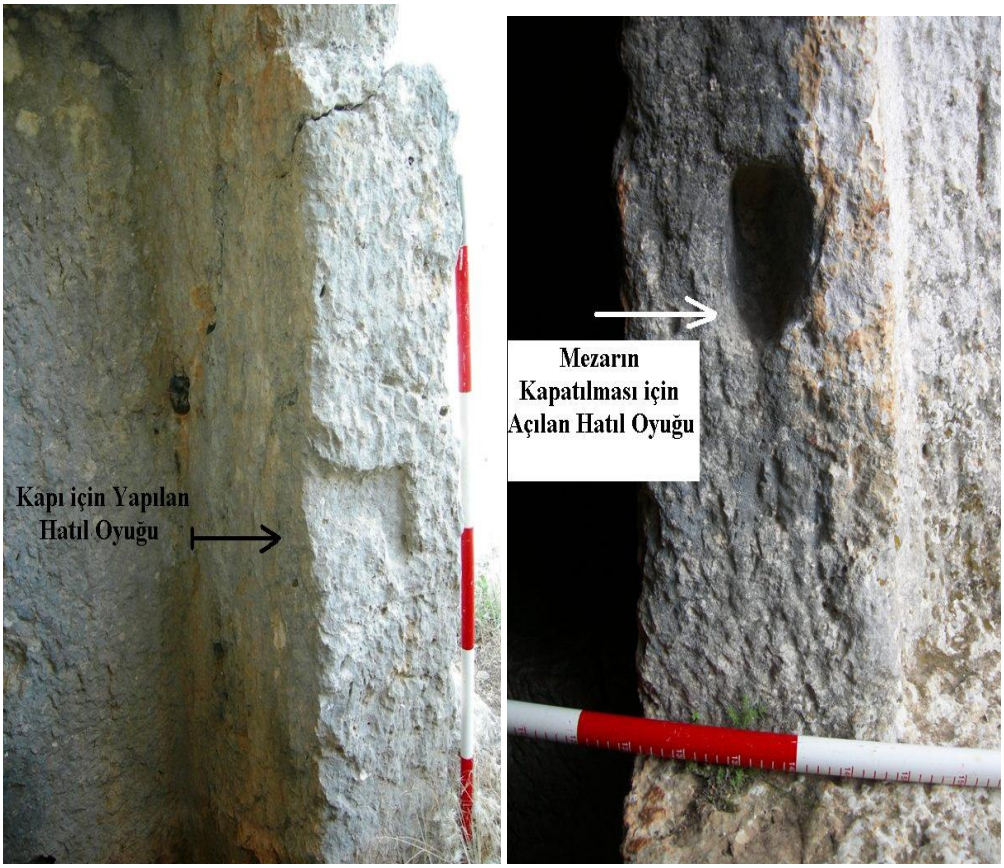
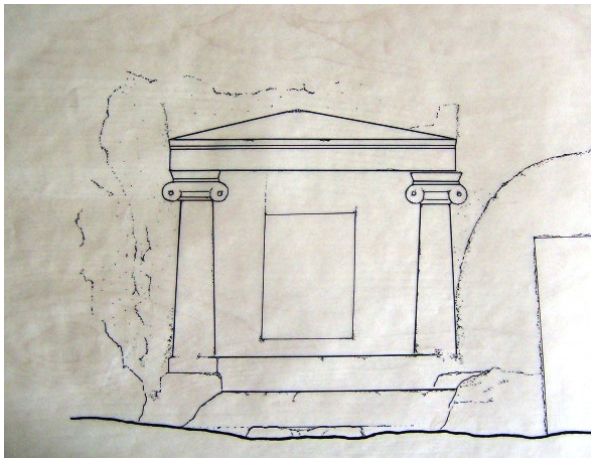

Fig. 37: Hatıl-Metal Malzeme ile Kapama Deliği ve Kayaya Oyulmuş Kapı Mekanizması

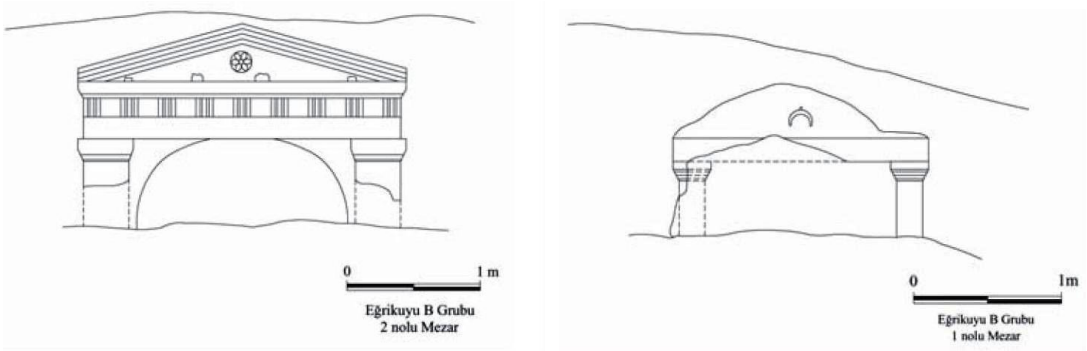
LEVHA 20

Çizim 2: Ion Düzenli Tapınak Cepheli Kaya Mezarı (Olba)
(Erten 2005, 19, Çiz.6)

Çizim 3: Korinth Düzenli Tapınak Cepheli Kaya Mezarı (Olba)
(Erten 2005, 18, Çiz.4)

Çizim 3: Diokaisareia Örnekleri
(Er-Söğüt 2005, 105–104)

LEVHA 21

Fig. 38: Çok Odalı, Kompleks Planlı Kaya Mezarı (Genel Görünüm)

Fig. 39: Mezarın Güneyden İç Görünümü

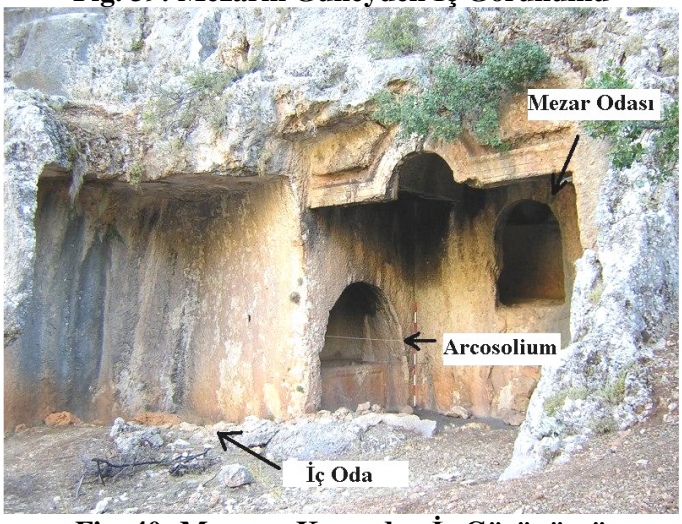

Fig. 40: Mezarın Kuzeyden İç Görünümü

LEVHA 22

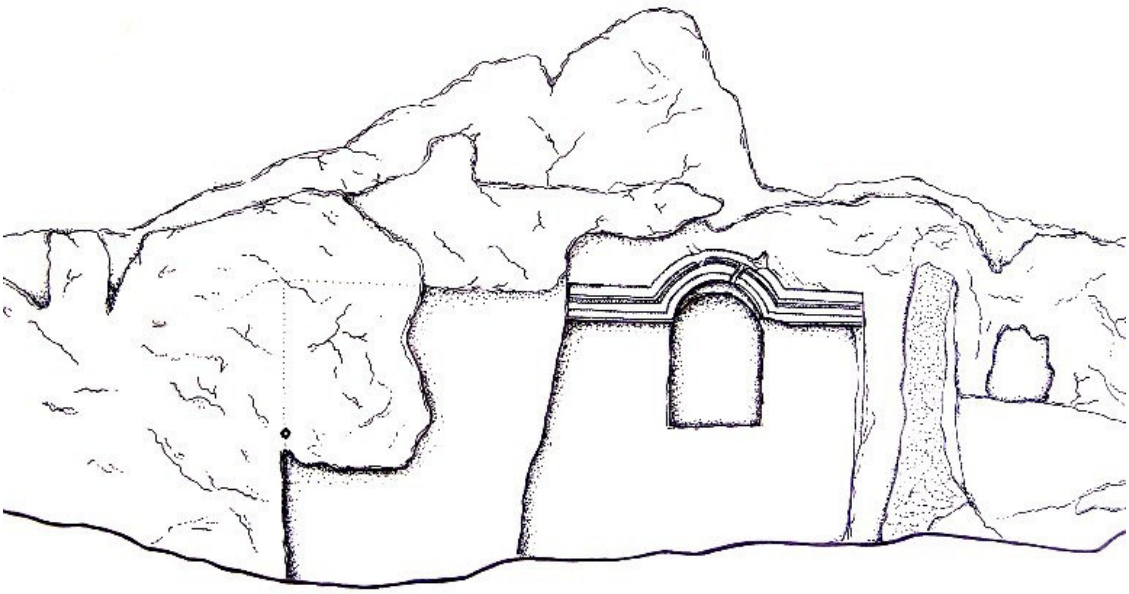

Fig. 41: Kompleks Kaya Mezarının İçindeki *Arcosolium*

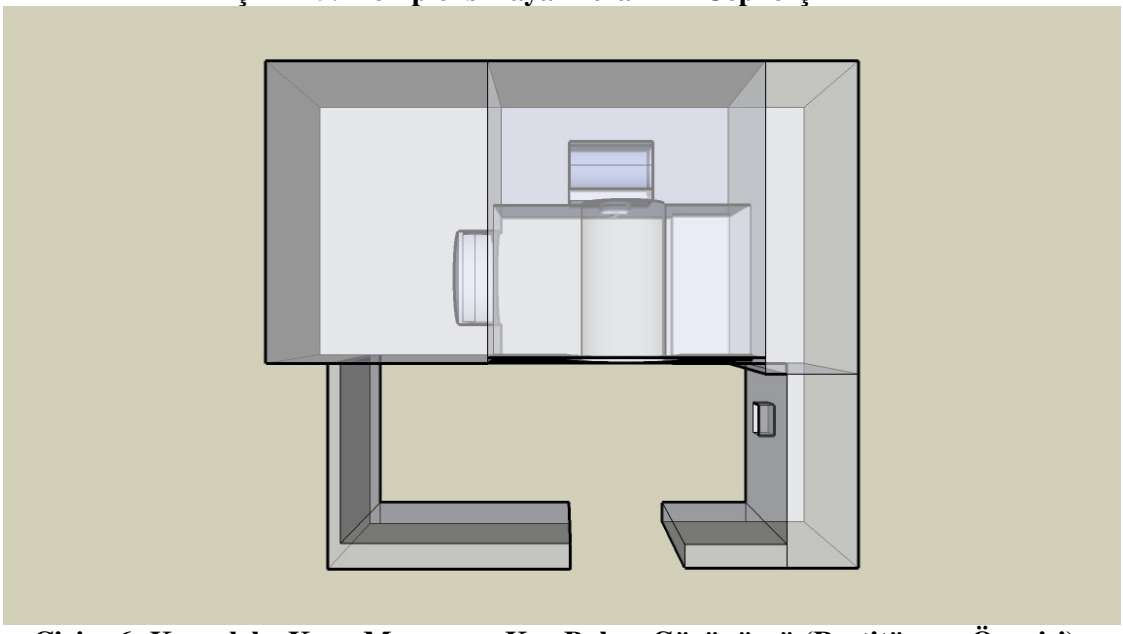

Fig. 42: *Arcosolium*'un Kapama Delikleri (II. Evre)

LEVHA 23

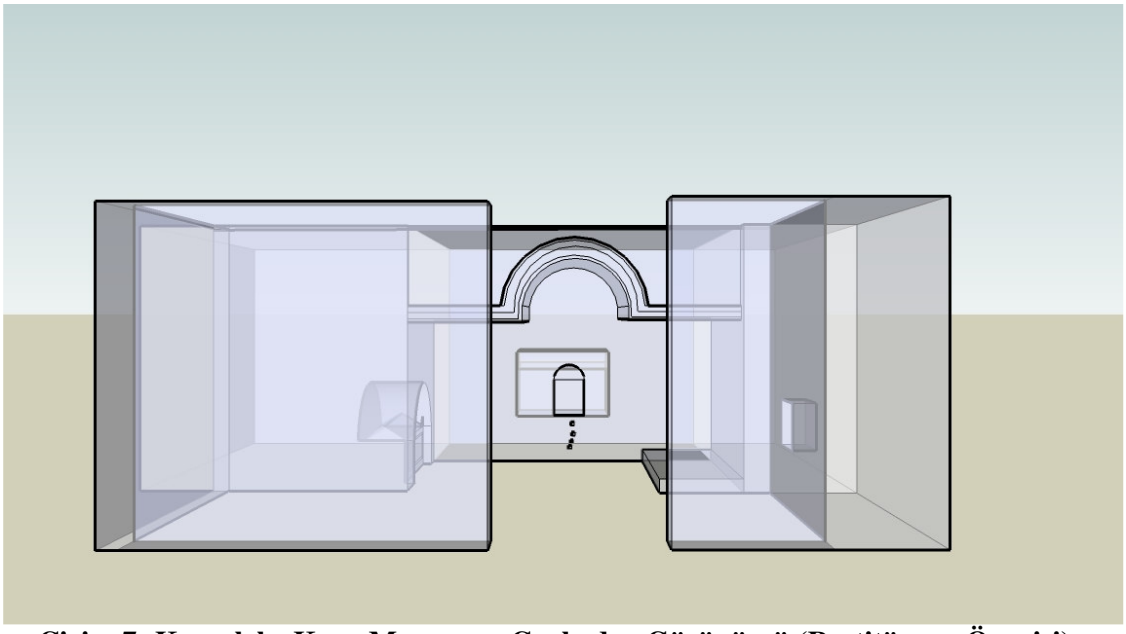

Çizim 5: Kompleks Kaya Mezarının Cephe Çizimi

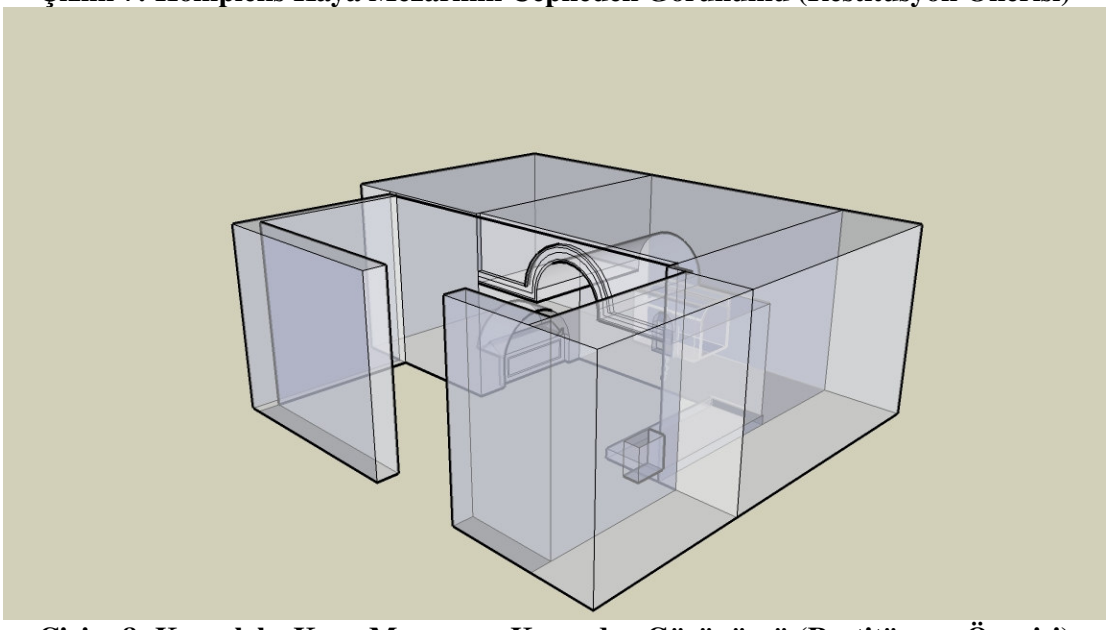

Çizim 6: Kompleks Kaya Mezarının Kuş Bakışı Görünümü (Restitüsyon Önerisi)

LEVHA 24

Çizim 7: Kompleks Kaya Mezarının Cepheden Görünümü (Restitüsyon Önerisi)

Çizim 8: Kompleks Kaya Mezarının Kuzeyden Görünümü (Restitüsyon Önerisi)

LEVHA 25

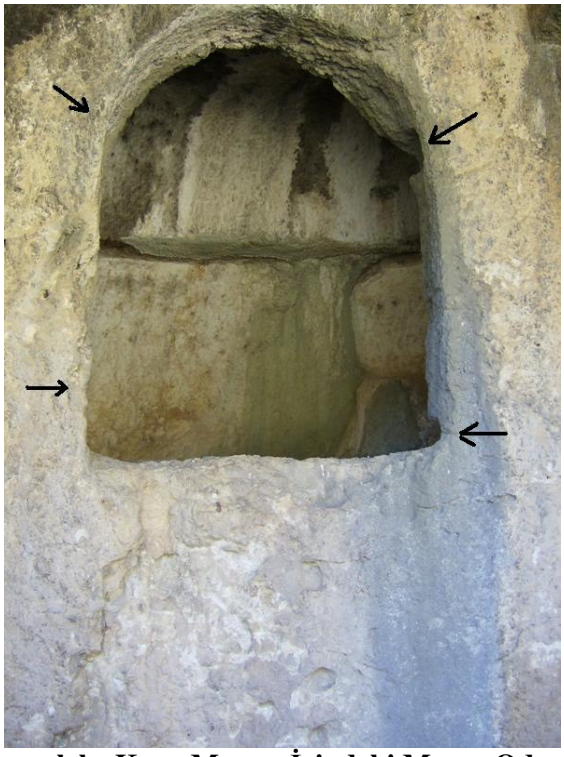

Fig. 43: Kompleks Kaya Mezarı İçindeki Mezar Odasının Girişi

Fig. 44: Mezar Odasının Girişindeki Hatıl-Dübel Oyukları

LEVHA 26

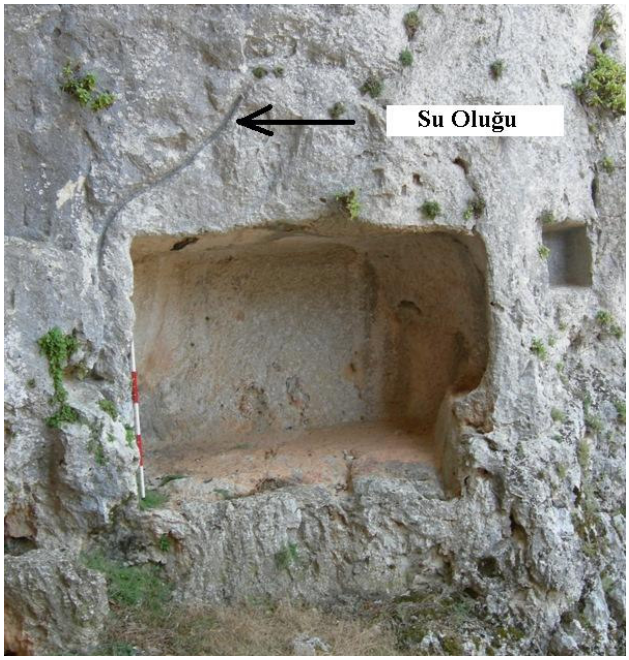

Fig. 45: Kaya Mezarının Zarar Görmemesi için Yapılan Su Oluğu

Fig. 46: Nişin Zarar Görmemesi için Yapılan Su Oluğu

LEVHA 27

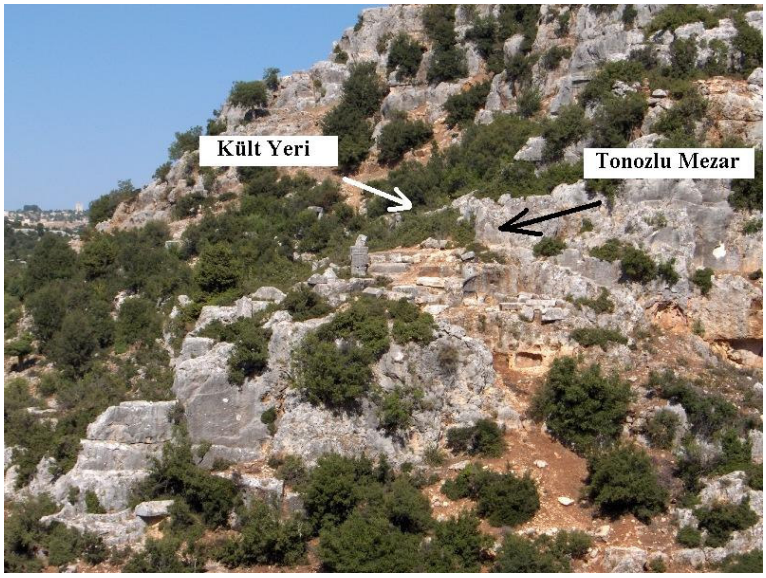
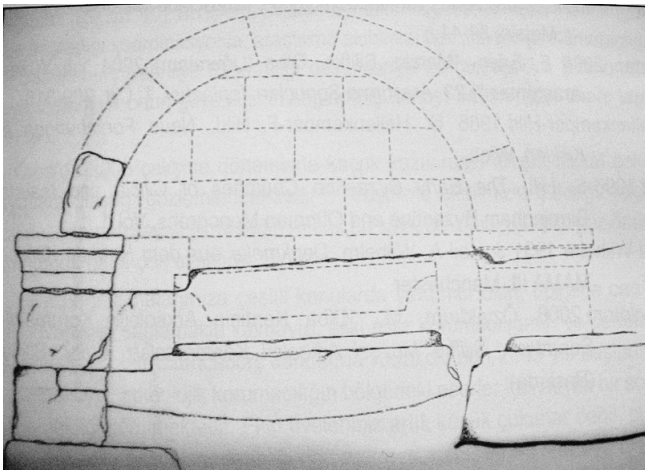

Fig. 47: Tonozlu Mezarın ve Kült Yerinin Genel Görünümü

Çizim 9: Tonozlu Mezarın Çizimi
(Erten 2007, Çizim 1)

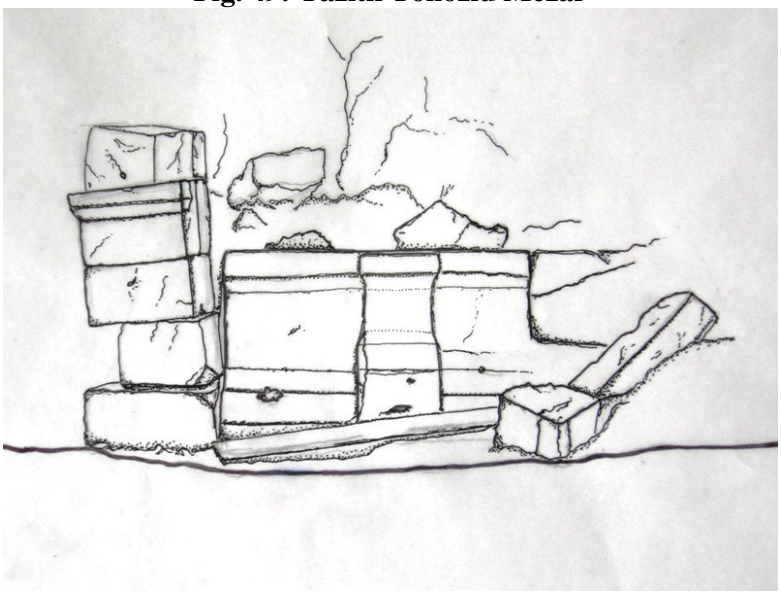

Fig. 48: Tonozlu Mezar

LEVHA 28

Fig. 49: Yazıtlı Tonozlu Mezar

Çizim. 10: Mezarın Cephe Çizimi (Erten 2007 Çizim 2)

Fig. 50: Tonozlu Mezarın Ön Cephesinde Bulunan Yazıtlı Altar

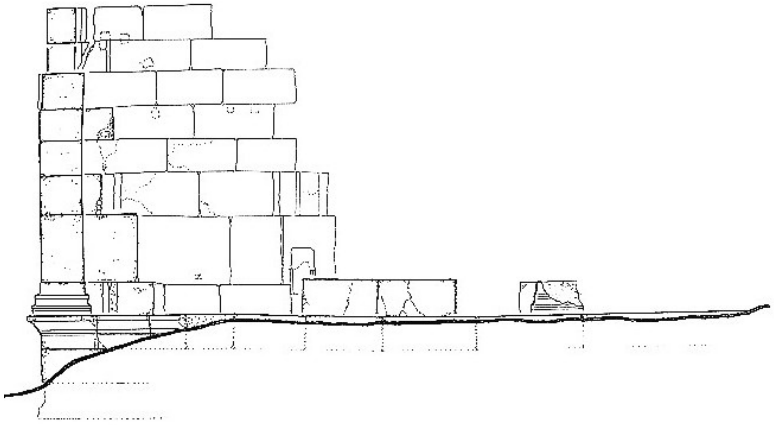
LEVHA 29

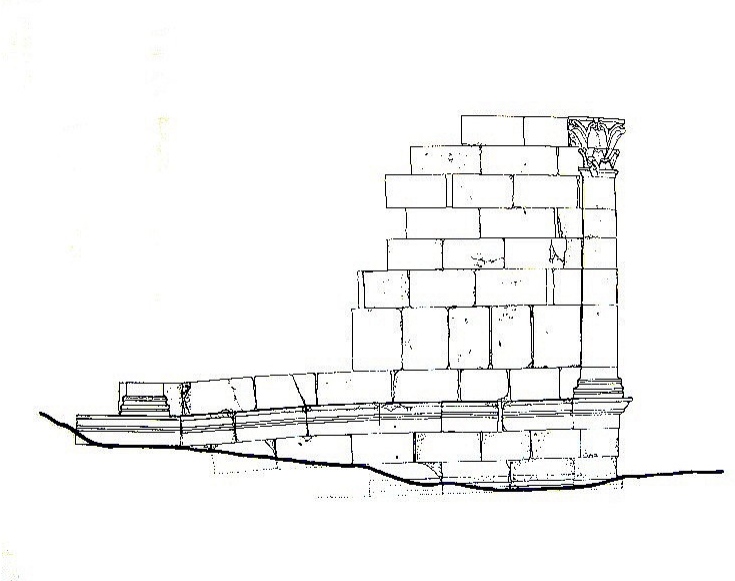
Fig. 51: Mezar ve Sarnıç

Fig. 52: Mezarın Arka Cephesi

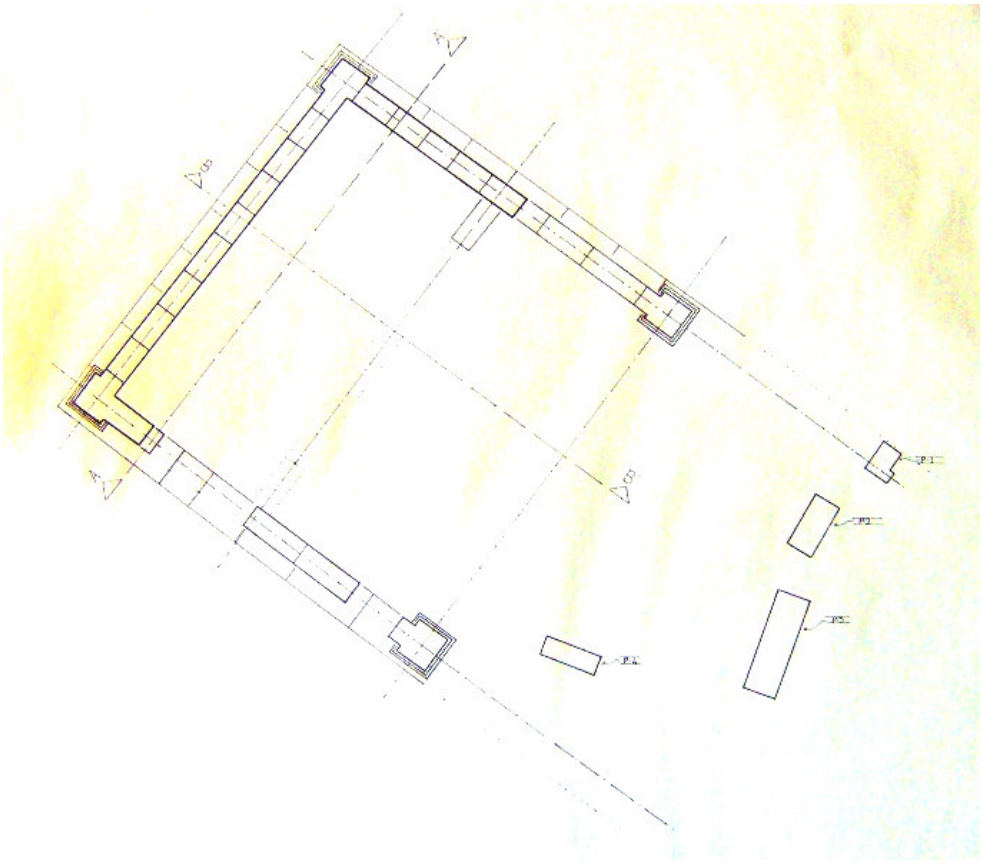

Çizim 11: Mezarın Sağlam Kalan Yan Duvarının İç Cephesi

Çizim 12: Mezarın Sağlam Kalan Yan Duvarının Dış Cephesi

LEVHA 30

Çizim 13: Mezarın Planı

Fig. 53: Tapınak Planlı Anıt Mezar'ın Detaylandırılmamış Plaster Başlığı

LEVHA 31

Fig. 54: Kazıma Tekniği ile Betimlenen Haç

Fig. 55: Boyama Tekniği ile Betimlenen Haç

Fig. 56: Kabartma Tekniği ile Betimlenen Haç

LEVHA 32

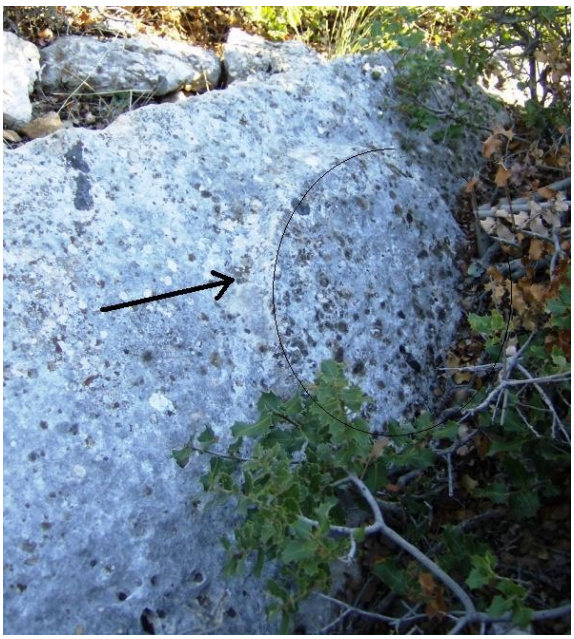

Fig. 57: Tamamlanmamış Haç Kabartması

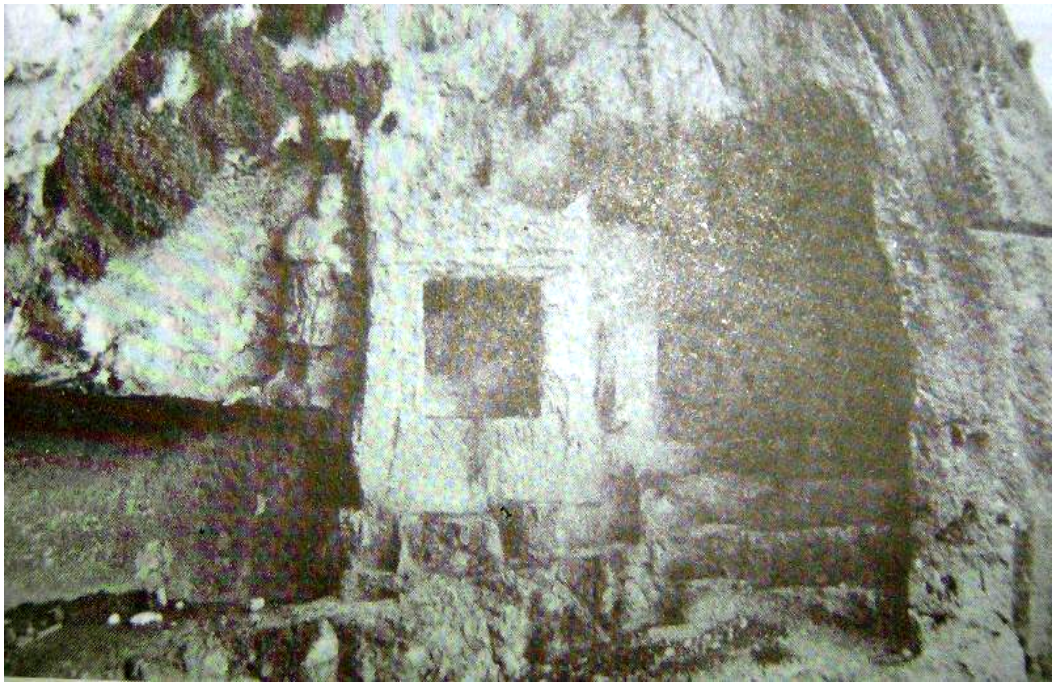

Fig. 58: Adamkayalar'daki Kült Alanı
(Durugönül-Ozaner 1993, Şekil 12)

LEVHA 33

Fig. 59: Altar (Anazarbus)

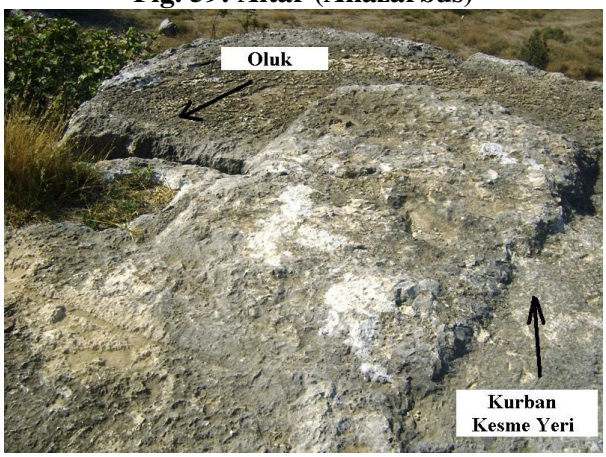

Fig. 60: Kurban Kesme Yeri ve Kanın veya Herhangi Sıvının Akıtılması için Açılan Oluk

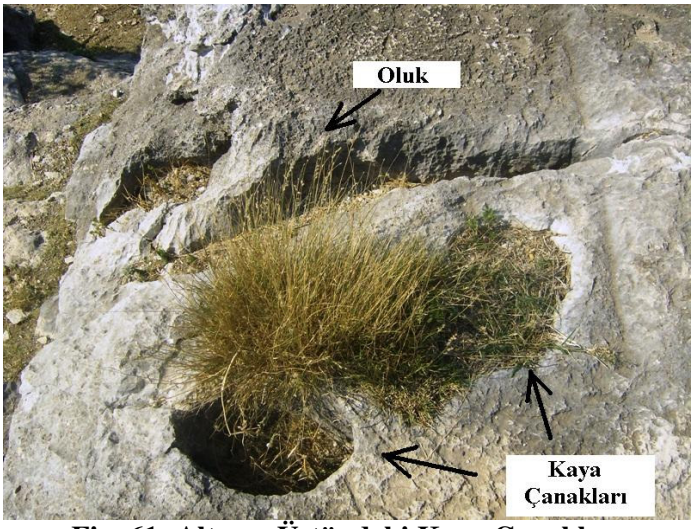

Fig. 61: Altarın Üstündeki Kaya Çanakları

LEVHA 34

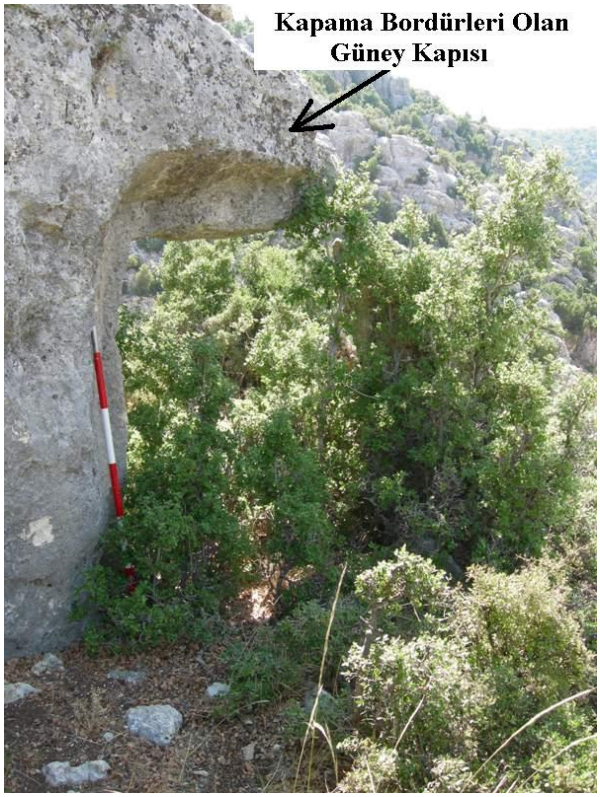

Fig. 62: Kült Alanının Güney Kapısı

Fig. 63: Kült Alanının Batı Kapısı

LEVHA 35

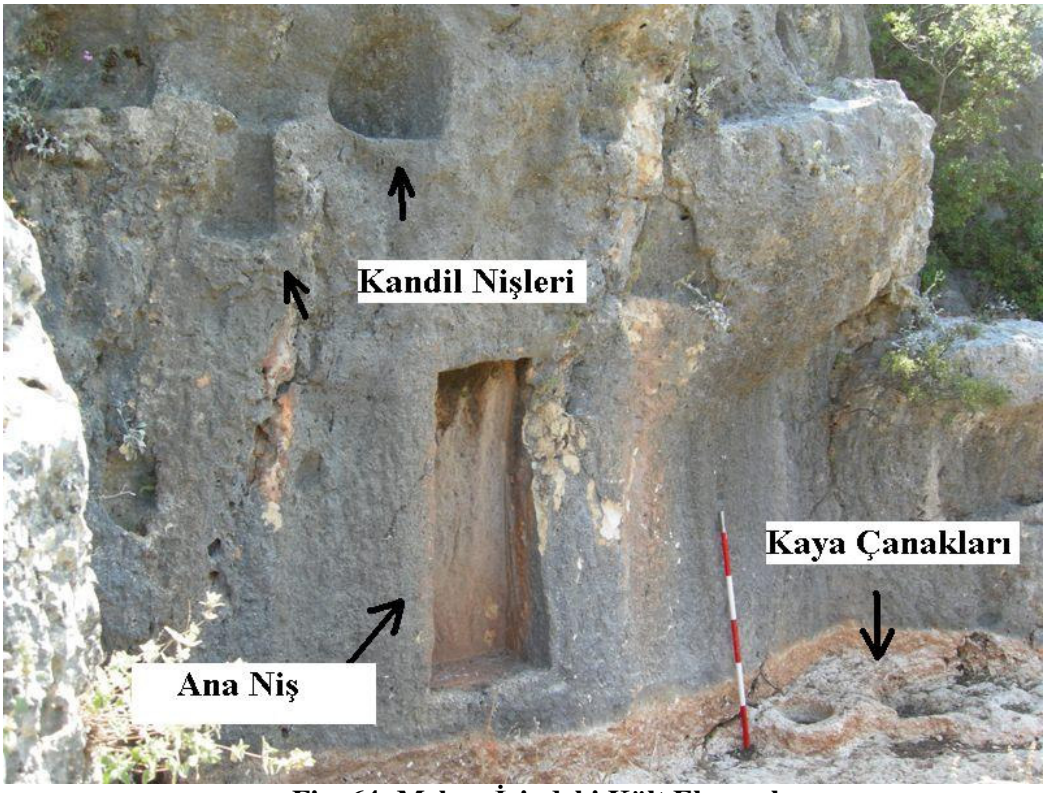

Fig. 64: Mekan İçindeki Kült Elemanları

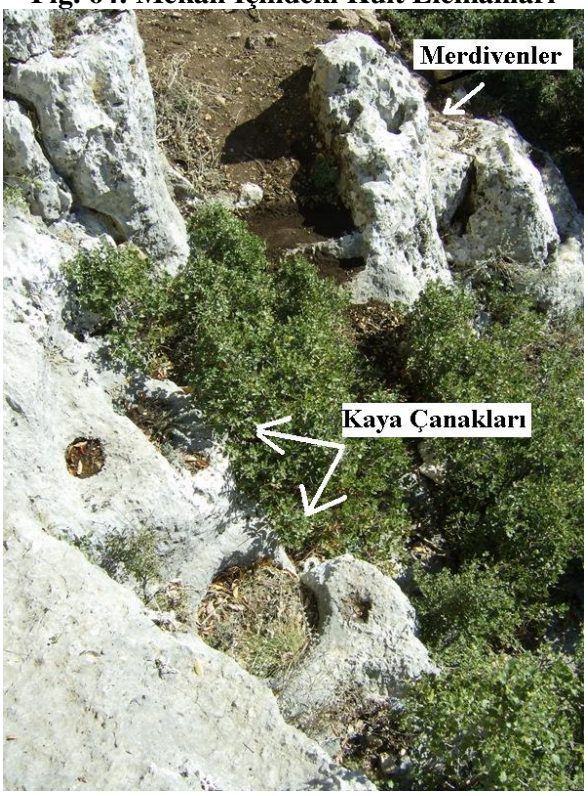

Fig. 65: Merdivenli Batı Girişin Dışındaki Kaya Çanakları

LEVHA 36

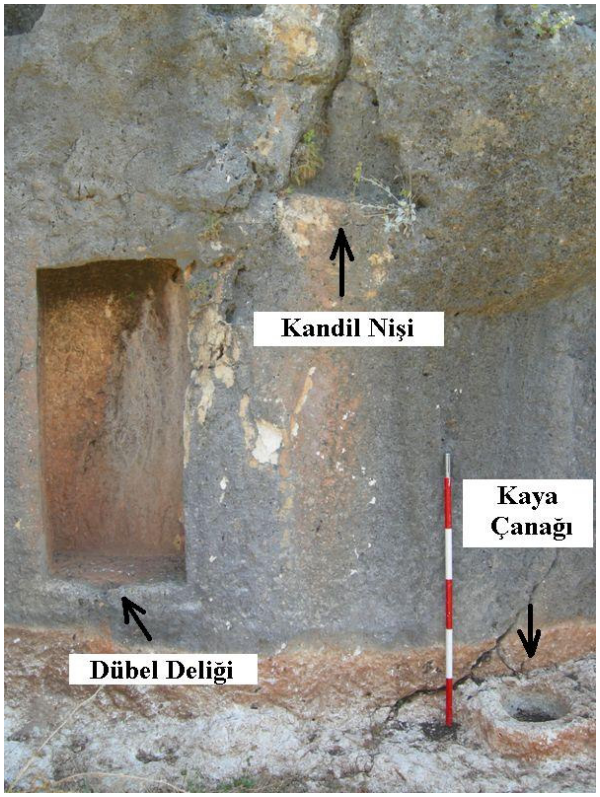
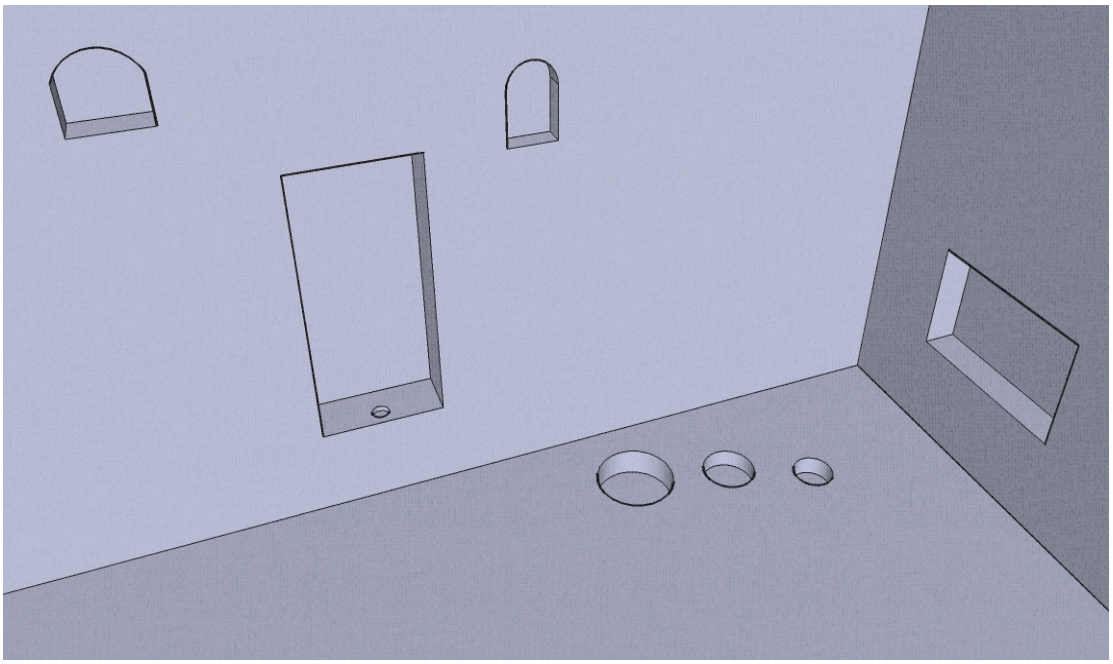

Fig. 66: Ana Niş ve Kült Elemanları

Çizim 14: Kült Elemanları (Detay)

LEVHA 37

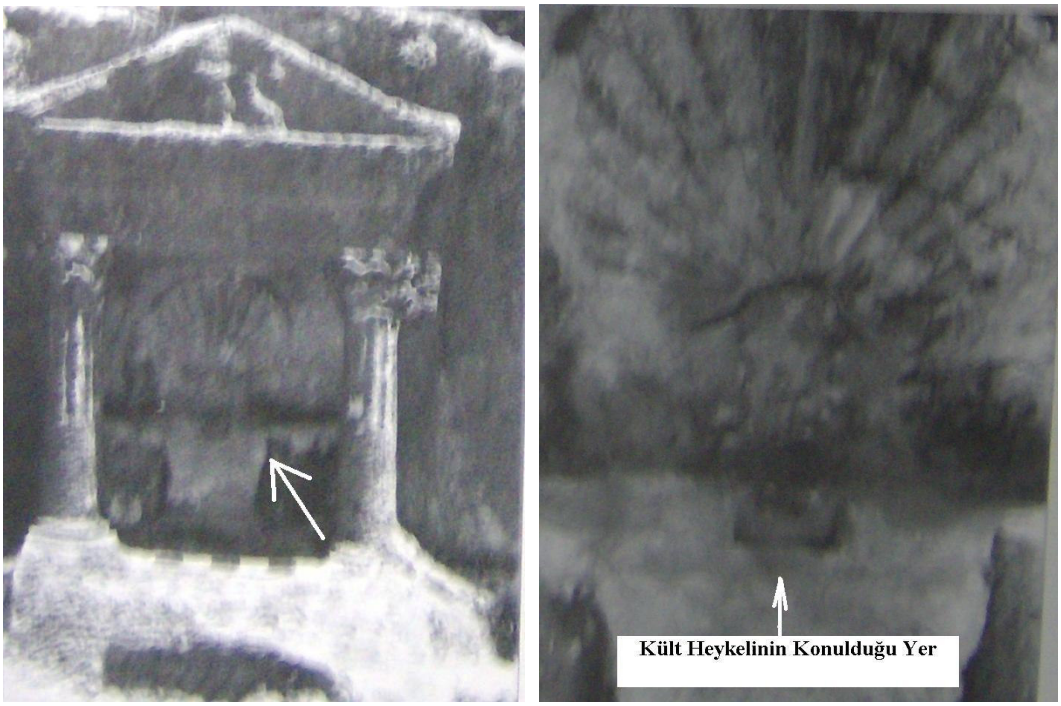
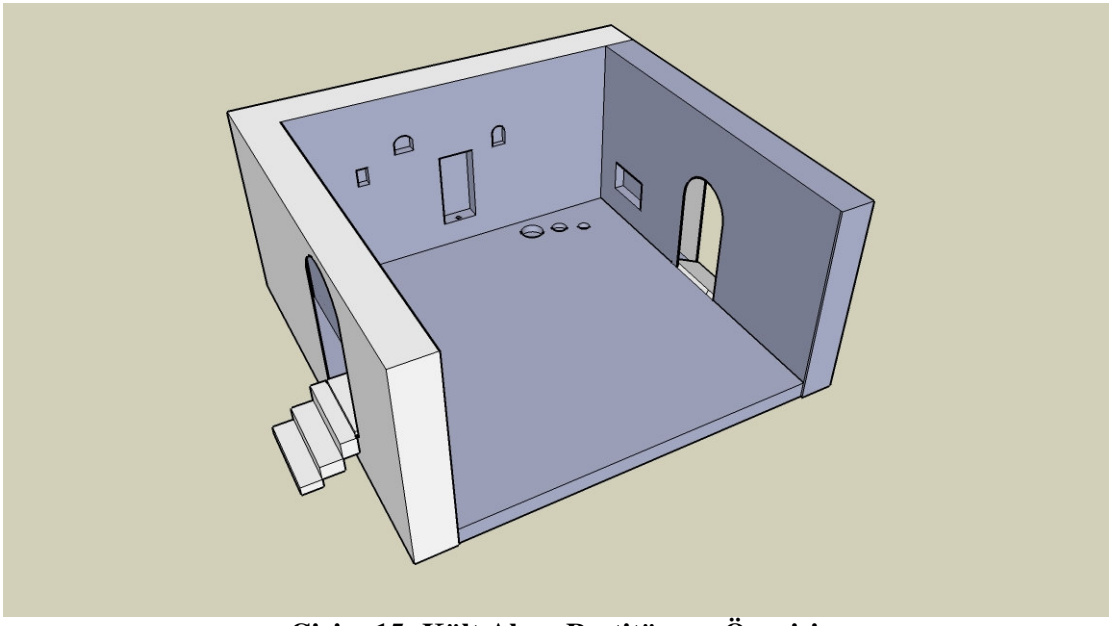

Fig. 67: Meydan'da Bulunan Altar (Durugönül 1998 Ab 13–14)

Çizim 15: Kült Alanı Restitüsyon Önerisi

LEVHA 38

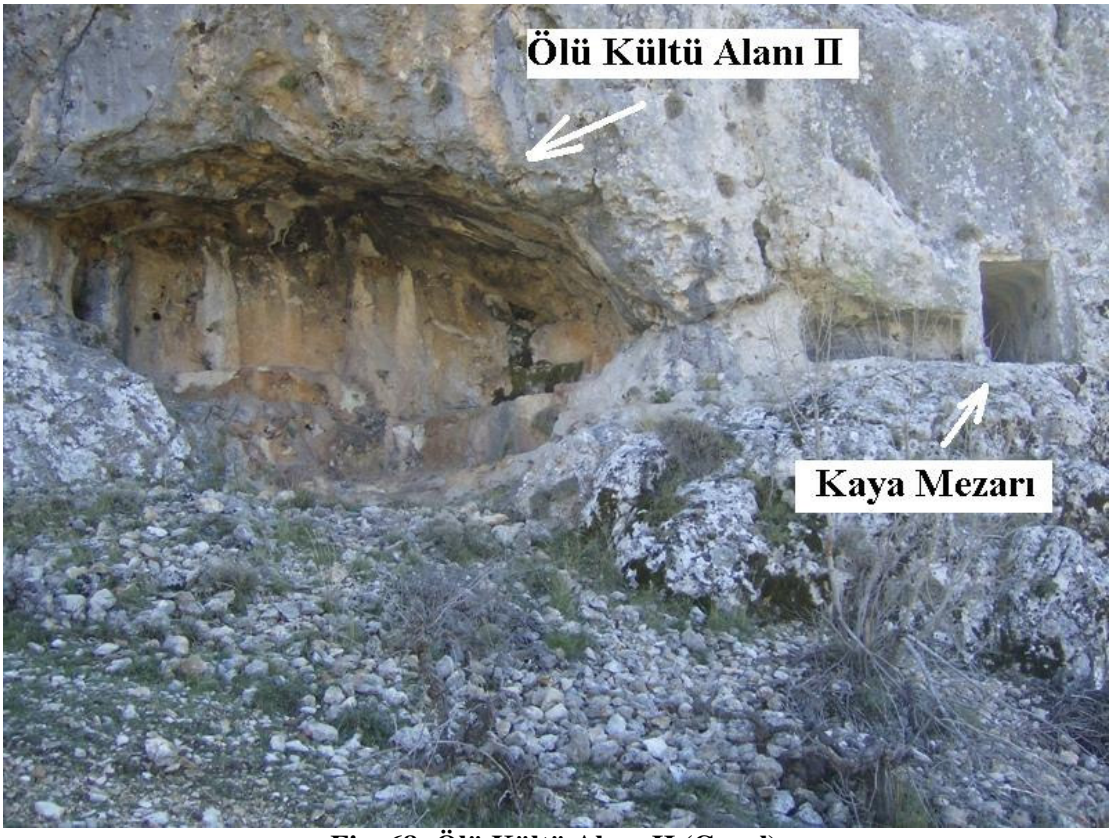

Fig. 68: Ölü Kültü Alanı II (Genel)

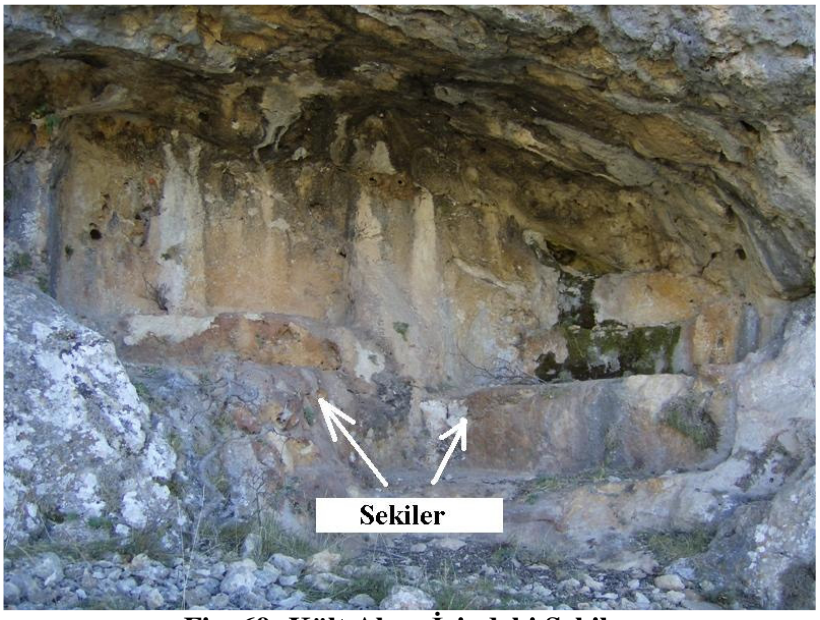
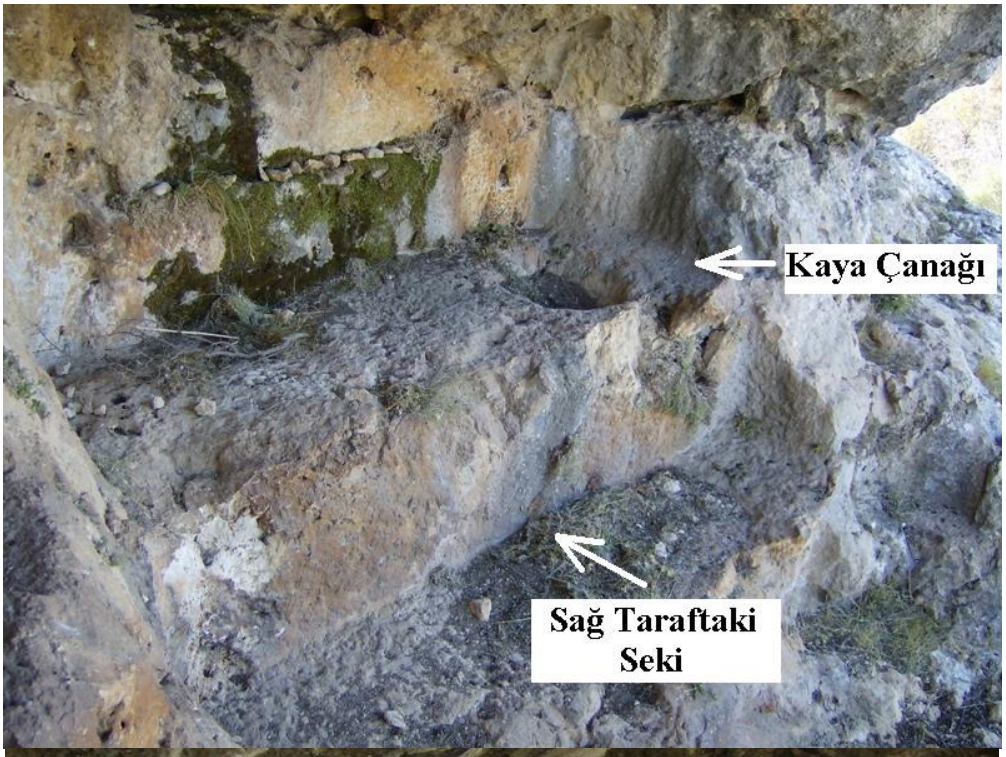

Fig. 69: Kült Alanı İçindeki Sekiler

LEVHA 39

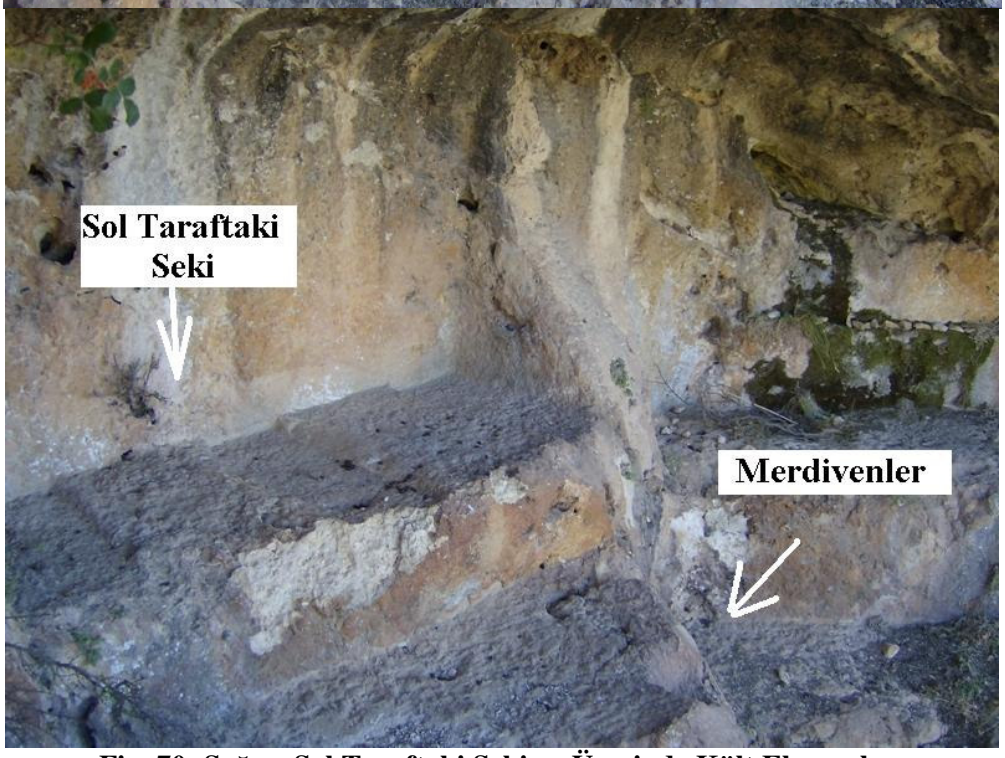

Fig. 70: Sağ ve Sol Taraftaki Seki ve Üzerinde Kült Elemanları

LEVHA 40

Fig. 71: Kat. No 1

Fig. 72: Kat. No 2

LEVHA 41

Fig. 73: Kat. No 3

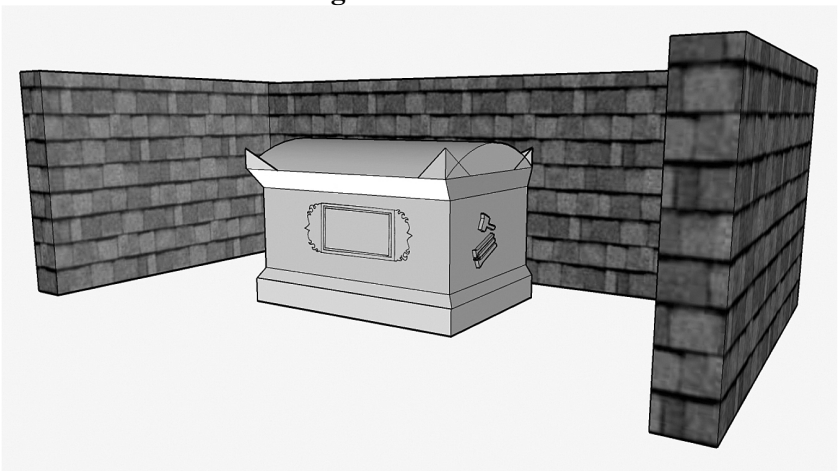

Fig. 74: Kat No: 3 Kısa Kenar

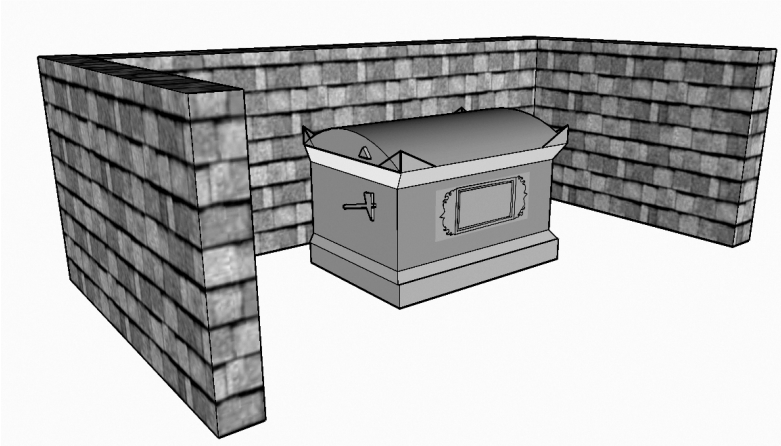
LEVHA 42

Fig. 75: Kat No: 4

Çizim 16: Kat No: 4 Üç Boyutlu Öneri

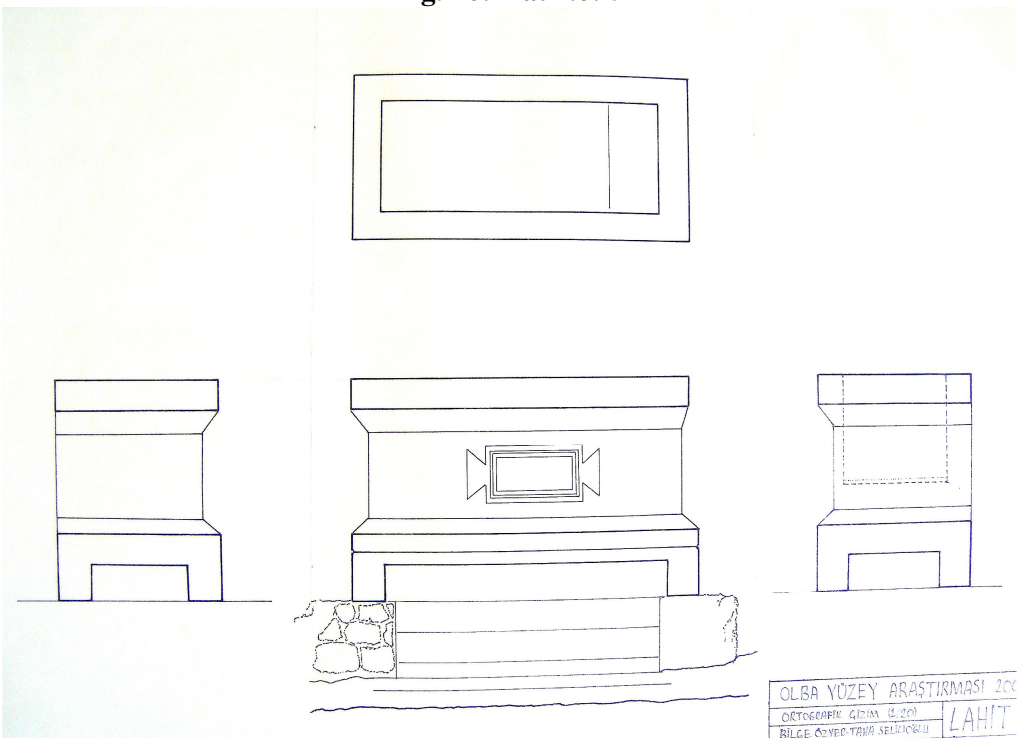

Çizim 17: Kat No: 4 Üç Boyutlu Öneri

LEVHA 43

Fig. 76: Kat No: 5

Çizim 18: Kat No: 5 Çizim

LEVHA 44

Fig 77: Kat No: 6

Fig. 78: Kat No: 7

LEVHA 45

Fig. 79: Kat No: 8

Fig. 80: Kat No: 9

Fig. 81: Kat No: 9 Kapak

LEVHA 46

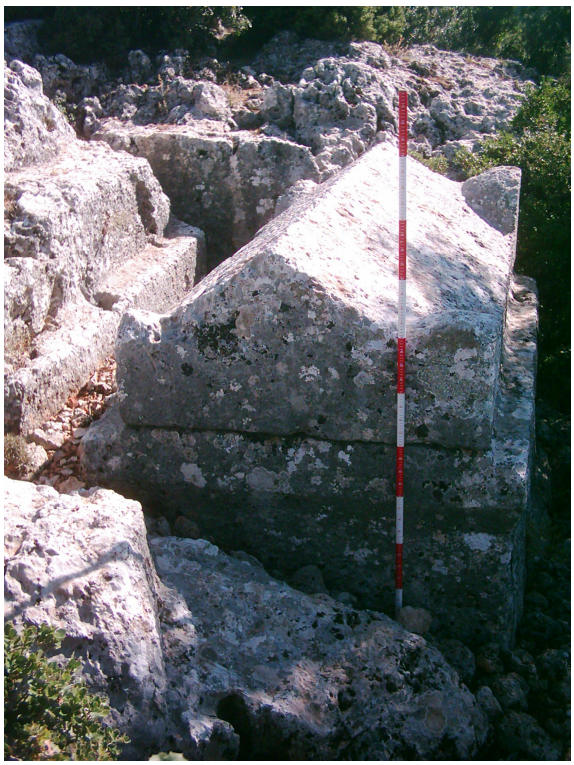

Fig. 82: Kat No: 10

Fig. 83: Kat No: 11

LEVHA 47

Fig. 84: Kat No: 12

Fig. 85: Kat No: 13

LEVHA 48

Fig. 86: Kat No: 14

Fig. 87: Kat No: 15

LEVHA 49

Fig. 88: Kat No: 16

Fig. 89: Kat No: 17

LEVHA 50

Fig. 90: Kat No: 18

Fig. 91: Kat No: 19

LEVHA 51

Fig. 92: Kat No: 20

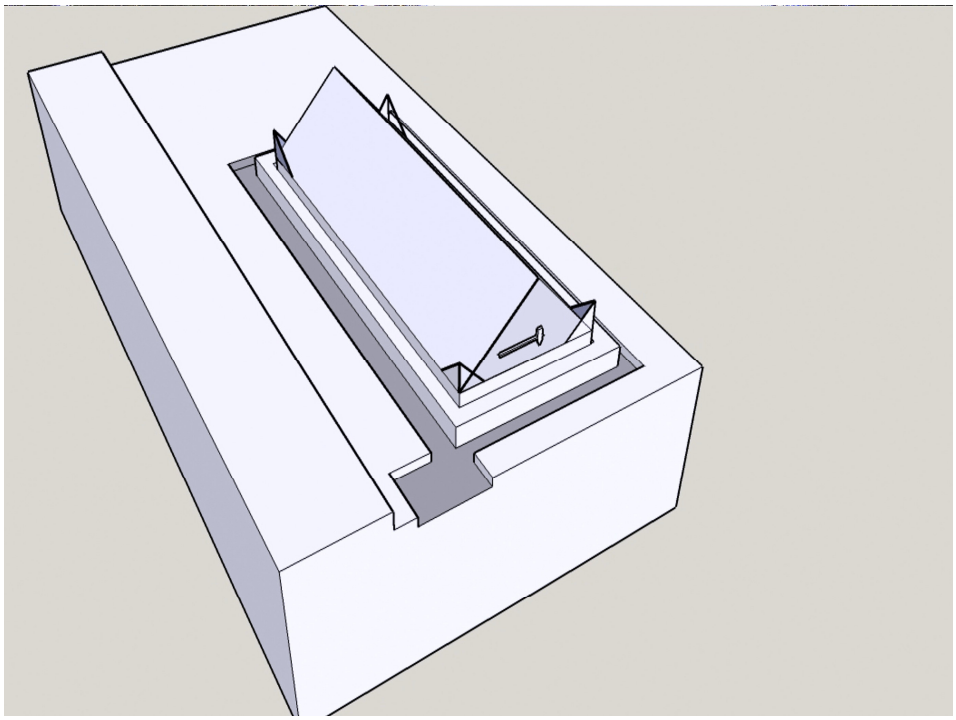

Fig. 93: Kat No: 21

LEVHA 52

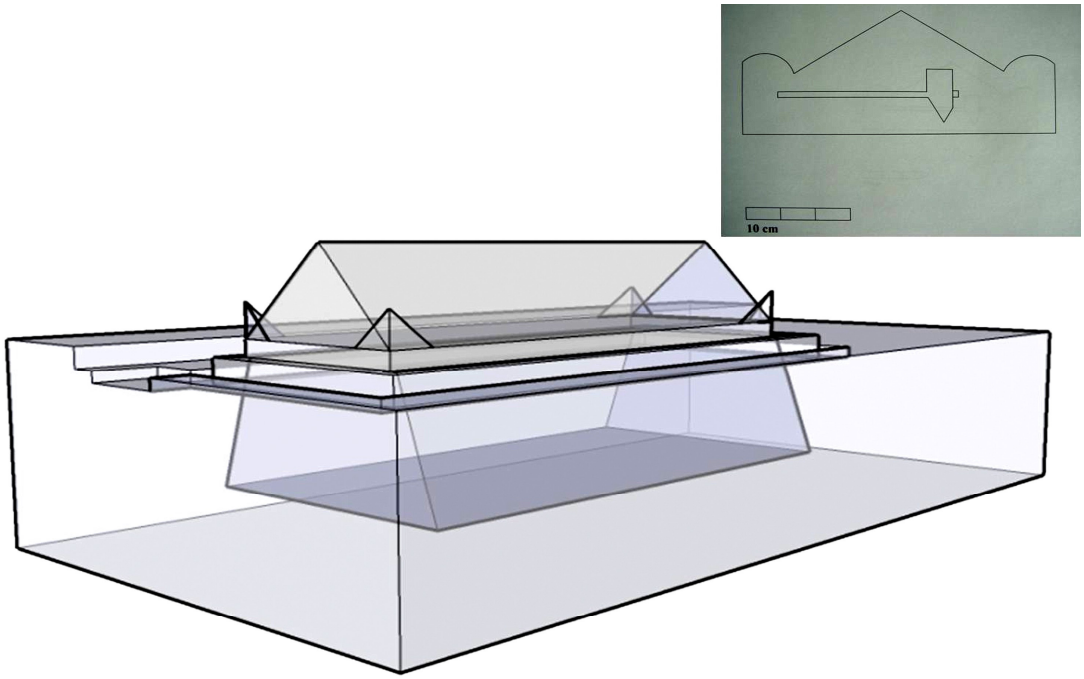

Fig. 94: Kat No: 22

Çizim 19: Kat No: 22

LEVHA 53

Çizim 20: Kat No: 22

Fig. 95: Kat No: 23

LEVHA 54

Fig. 96: Kat No: 24

Fig. 97: Kat No: 25

LEVHA 55

Fig. 98: Kat No: 25 (Mezara ait kabartma)

Fig. 99: Kat No 26

LEVHA 56

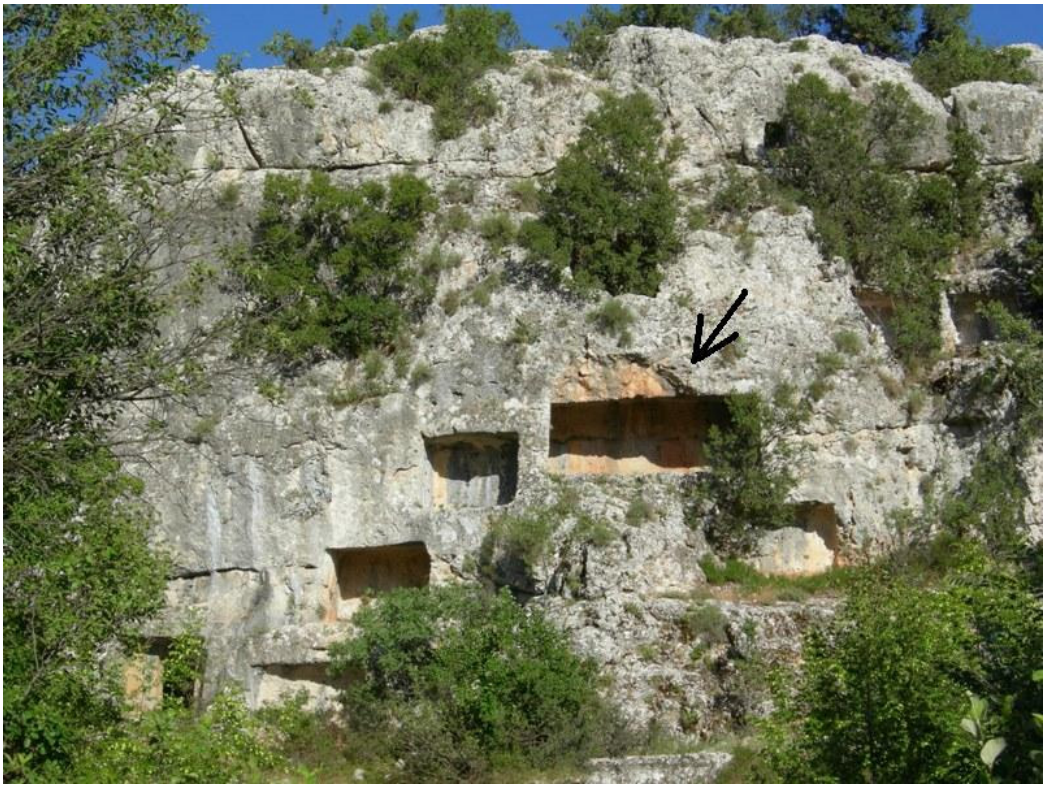

Fig. 100: Kat No 27

Fig. 101: Kat No 28

LEVHA 57

Fig. 102: Kat No 29

Fig. 103: Kat No 29 (Kapak)

LEVHA 58

Fig. 104: Kat No 30

Fig. 105: Kat No 31

LEVHA 59

Fig. 106: Kat No 32

Fig. 107: Kat No 33

LEVHA 60

Fig. 108: Kat No 34

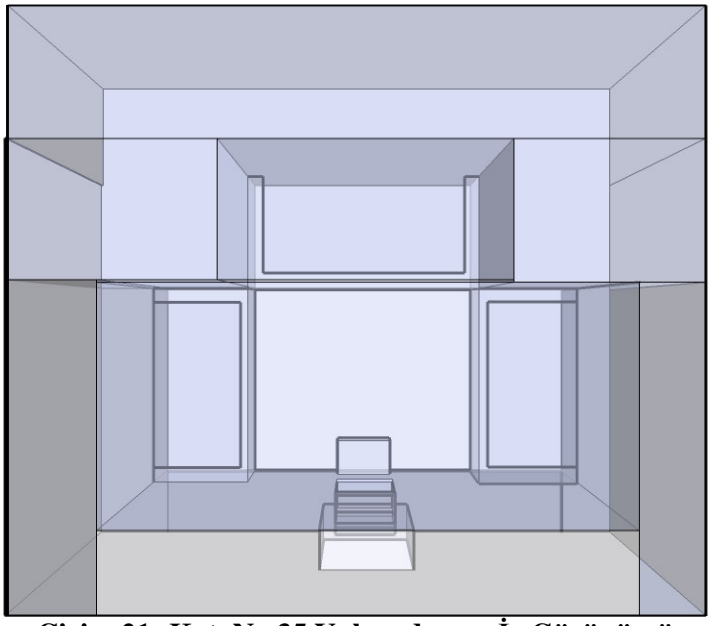

Fig. 109: Kat No 35

LEVHA 61

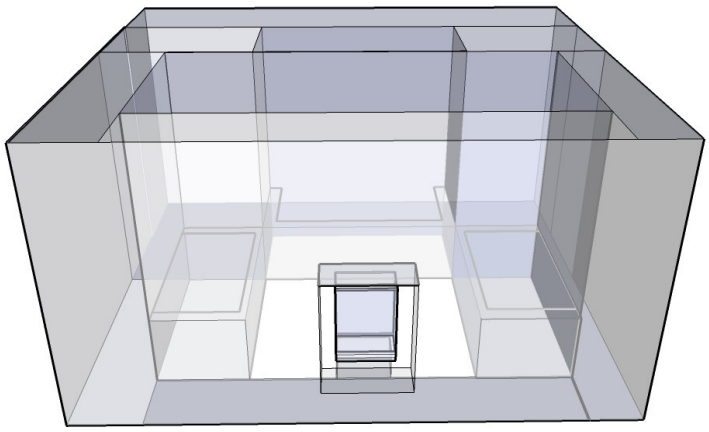

Fig. 110: Kat No 35 Mezar Girişindeki Hatıl-Dübel Delikleri

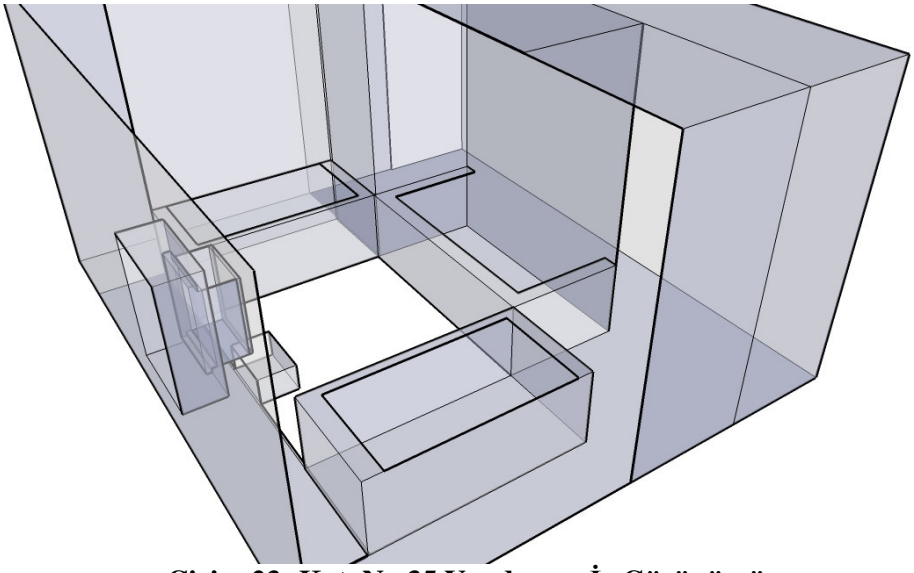

Çizim 21: Kat. No 35 Yukarıdan ve İç Görünümü

LEVHA 62

Çizim 22: Kat. No 35 Cepheden ve İç Görünümü

Çizim 23: Kat. No 35 Yandan ve İç Görünümü

LEVHA 63

Fig. 111: Kat No: 36

Fig. 112: Kat No: 37

LEVHA 64

Fig. 113: Kat No: 38

Fig. 114: Kat No: 39

LEVHA 65

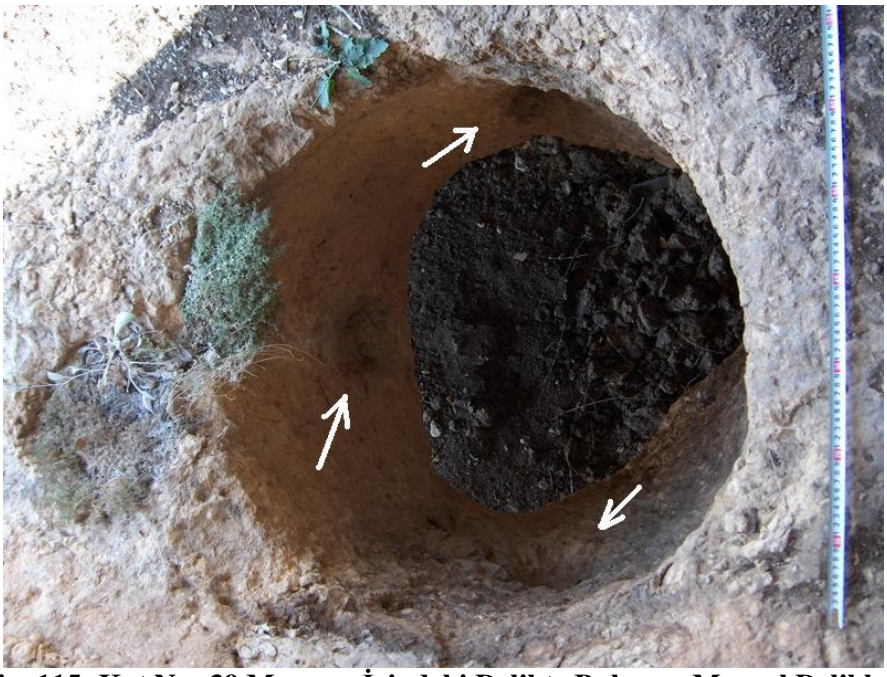
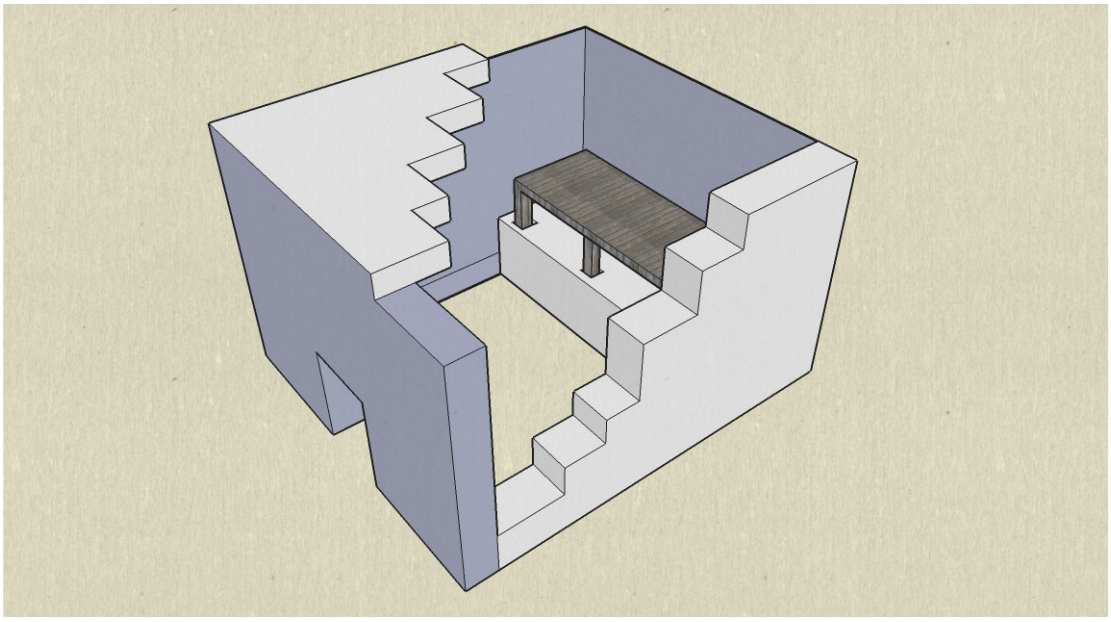

Fig. 115: Kat No: 39 Mezarın İçindeki Delikte Bulunan Mazgal Delikleri

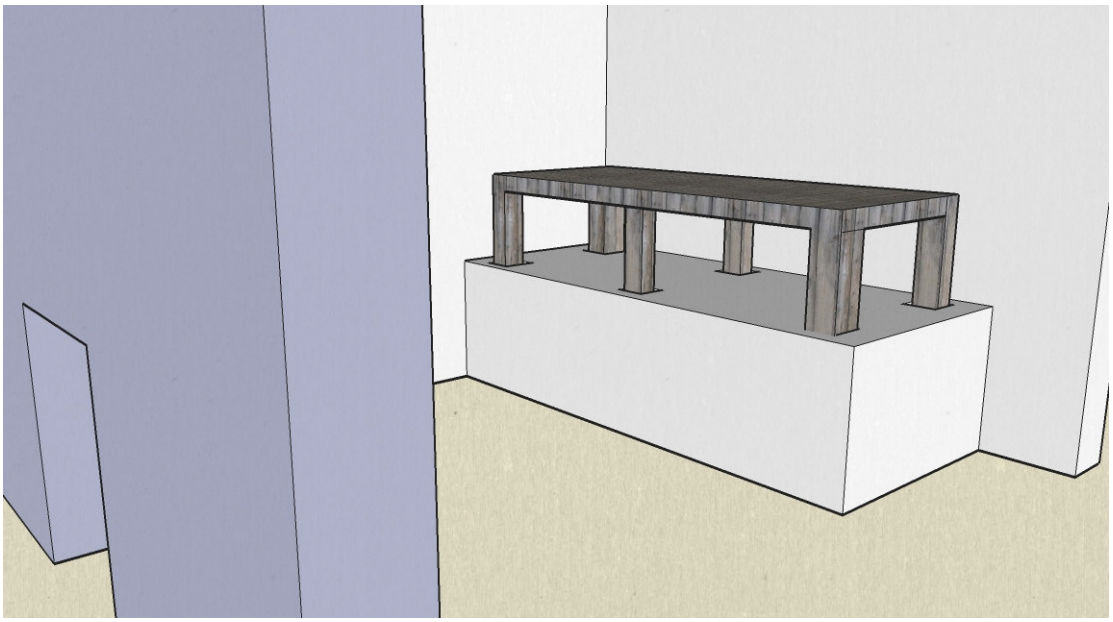

Fig. 116: Kat No: 40

LEVHA 66

Çizim 24: Kat No: 40 İç Görünüm Genel

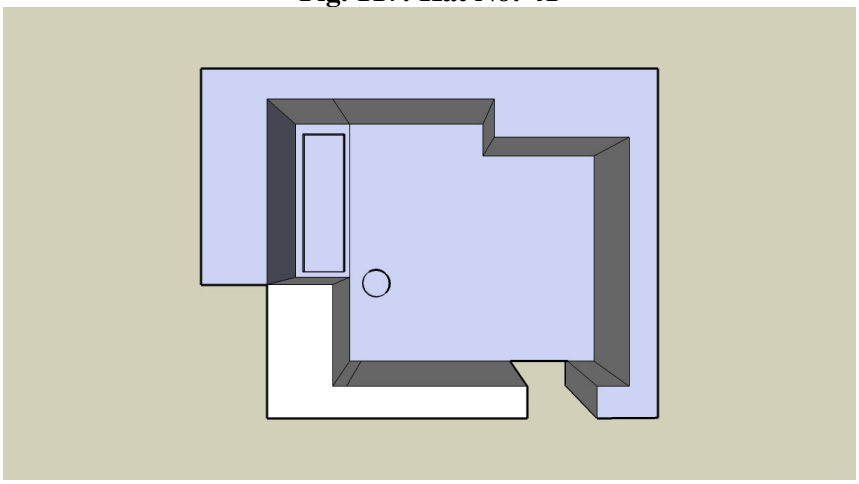

Çizim 25: Kat No: 40 İç Görünüm Detay

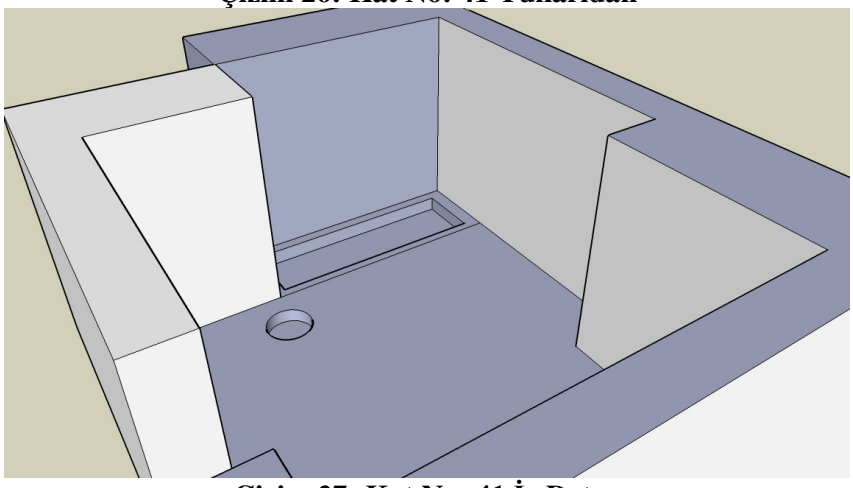
LEVHA 67

Fig. 117: Kat No: 41

Çizim 26: Kat No: 41 Yukarıdan

Çizim 27: Kat No: 41 İç Detay

LEVHA 68

Fig. 118: Kat No: 42

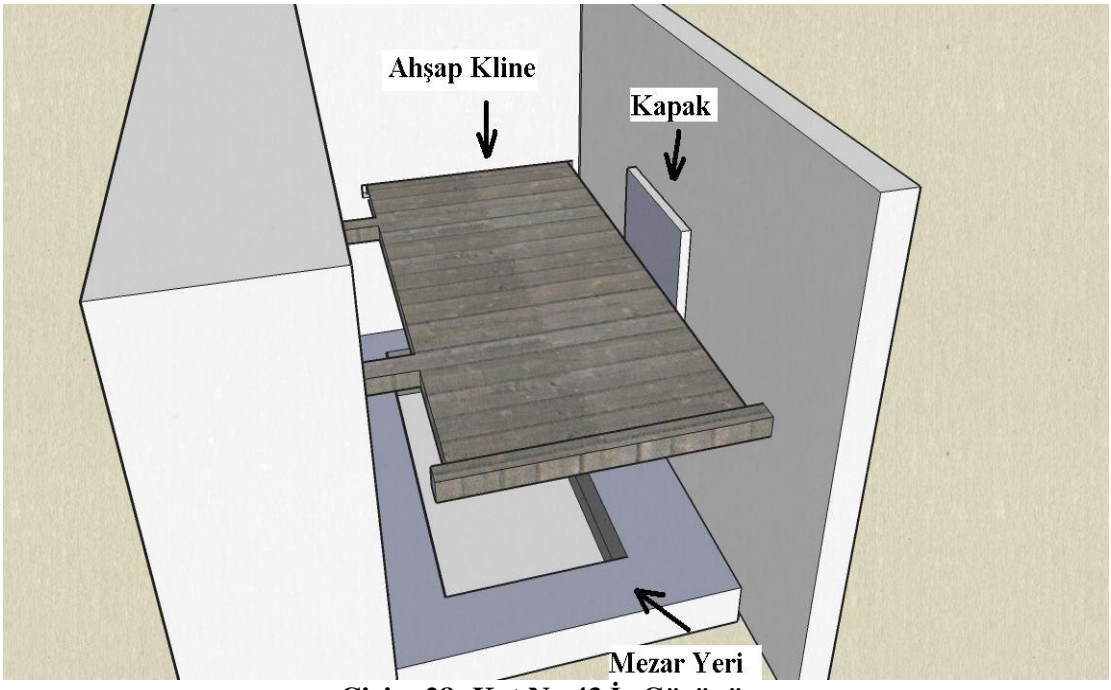

Fig. 119: Kat No: 42 Sol ve Sağ Kenarlardaki Kapak İzleri

LEVHA 69

Fig. 120: Kat No:43

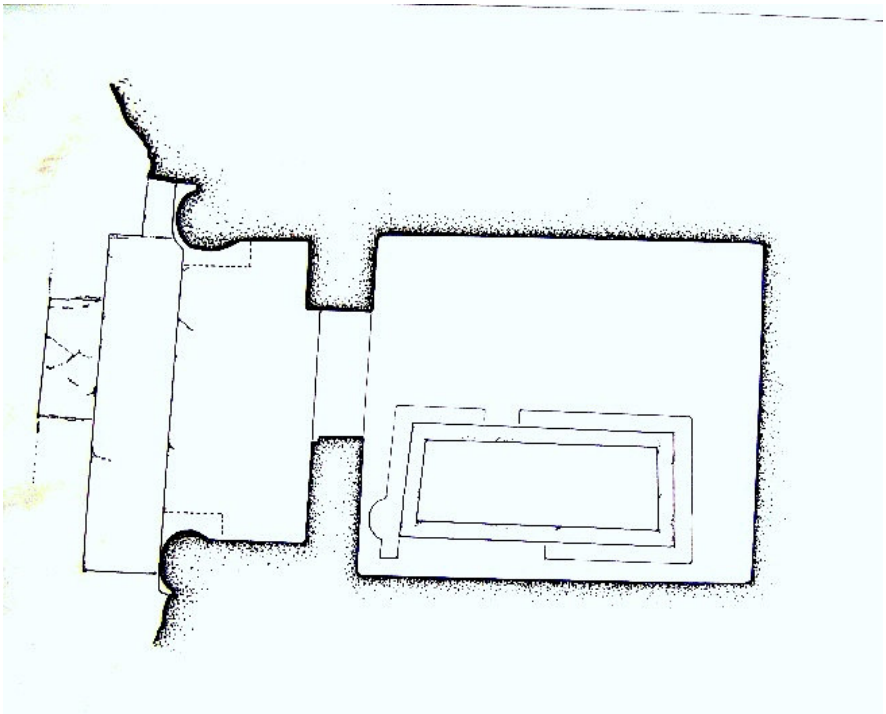

Çizim 28: Kat No 43 İç Görünüm

LEVHA 70

Fig. 121: Kat No: 44

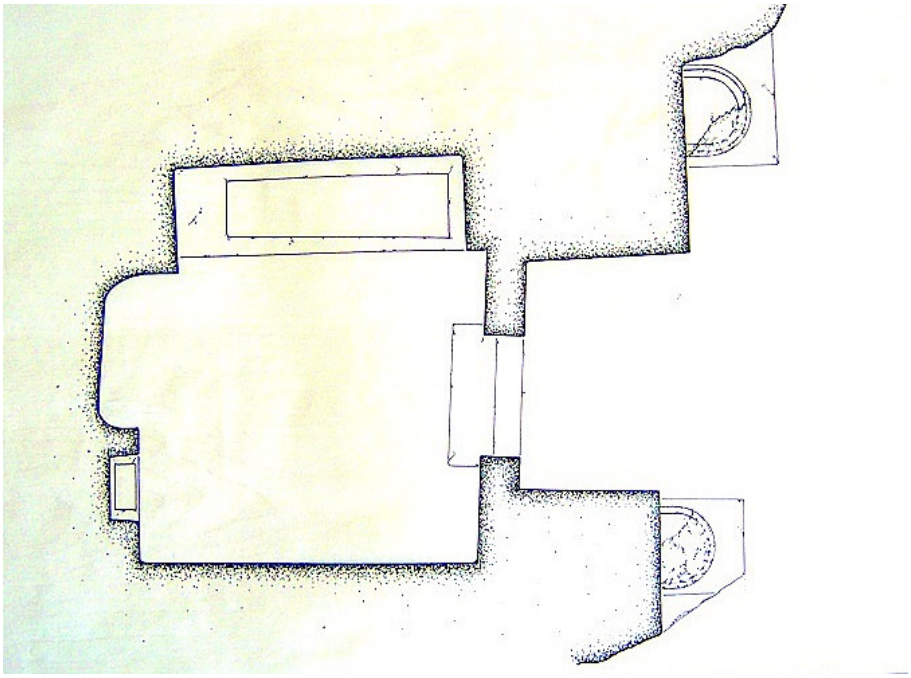

Çizim 29: Kat No 44 Çizim

LEVHA 71

Fig. 122: Kat No: 45

Çizim 30: Kat No: 45 Çizim